

Miroslava Hlinčíková, Alena Chudžíková
Elena Gallová Kriglerová, Martina Sekulová

MIGRANTI V MESTE

prítomní a (ne)viditeľní

CVEK

centrum pre výskum
etnicity a kultúry

INSTITÚT PRE
VEREJNÉ OTÁZKY

Miroslava Hlinčíková, Alena Chudžíková
Elena Gallová Kriglerová, Martina Sekulová

MIGRANTI V MESTE

prítomní a (ne)viditeľní

2014

MIGRANTI V MESTE: PRÍTOMNÍ A (NE)VIDITELNÍ

Autorky:

Miroslava Hlinčíková
Alena Chudžíková
Elena Gallová Kriglerová
Martina Sekulová

Vydal: Inštitút pre verejné otázky, Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Jazyková korektúra: Xénia Michalusová
Obálka a grafická úprava: Miloslav Duchoň
Produkcia: Renesans, s. r. o.
Náklad: 200 ks
Vydanie: prvé

Publikácia vychádza ako súčasť projektu *Prítomní a predsa (ne)viditeľní?*

Kultúrna a sociálna integrácia cudzincov v lokálnej perspektíve.

Projekt je spolufinancovaný Európskou úniou z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci programu Solidarita pri riadení migračných tokov.

© 2014 Inštitút pre verejné otázky, Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie nemôže byť reprodukováaná, uložená vo vyhľadávacom systéme alebo rozširovaná žiadnym spôsobom a v žiadnej forme bez predchádzajúceho súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-89345-47-2

*Venujeme všetkým migrantom, migrantkám a ich deťom,
ktorí sa tu rozhodli žiť a pomáhajú tak Slovensku
stať sa otvorenejším a pestrejším miestom pre život.*

Obsah	7
Úvod	11
1. Lokálna integrácia	12
1.1. Metodologické poznámky.....	13
2. Migrácia na Slovensko	14
2.1. Prehľad štatistických dát	15
2.2. Verejné politiky v oblasti zahraničnej migrácie a integrácie migrantov	17
3. Základné strategické dokumenty na úrovni EÚ	18
4. Migračná a integračná politika na Slovensku	18
 Senec – mesto, ktoré milujem	
1. Úvod.....	22
2. Senec a cudzinci z pohľadu čísiel.....	23
2.1. Cudzinci podľa typu pobytu.....	23
2.2. Krajiny pôvodu cudzincov	24
2.3. Cudzinci podľa účelu pobytu	25
2.4. Cudzinci z hľadiska veku	27
3. Senec a kultúrna rozmanitosť.....	28
3.1. Senec – mesto príležitostí a rozvoja	28
3.2. Verejný priestor	30
4. Sociálne vzťahy v Senci.....	33
4.1. Starousadlíci a tí „druhí“	33
4.2. Historicky podmienená kultúrna rozmanitosť.....	34
4.3. Migranti v Senci.....	35
4.4. Vzájomné vzťahy medzi migrantmi.....	37
4.5. Zapojenie migrantov do širších sociálnych väzieb	37
4.6. Prijímam všetko alebo iba to, čo mi vyhovuje?	38
5. Špecifické oblasti zapojenia migrantov	40
5.1. Kultúrny život v Senci – priestor pre všetkých?.....	40
5.2. Prínos migrantov: zamestnanie a podnikanie v Senci	43
5.3. Sociálna situácia migrantov.....	45
5.4. Vzdelávanie a školstvo: špecifická situácia detí migrantov	45
5.5. Snahy o zmenu: politická participácia migrantov.....	47
6. Závbery a odporúčania	50
 Prievidza: migranti pod povrchom	
1. Úvod.....	54
2. Cudzinci v Prievidzi v štatistikách	54
2.1. Typy a účely pobytov cudzincov v Prievidzi	54
2.2. Štátna príslušnosť cudzincov v Prievidzi.....	57
2.3. Demografický vývoj mesta a cudzinci.....	57
3. Život v meste	59
3.1. Verejný priestor bez ľudí.....	59

3.2.	Prítomnosť migrantov v meste	60
3.3.	Kultúrny život	65
3.4.	Ako keby ste celý život jedli iba zemiaky	66
4.	Zapájanie migrantov v rôznych oblastiach spoločnosti	67
4.1.	Vzdelávanie a školstvo	67
4.2.	Sociálna oblasť	70
4.3.	Občianska a politická participácia migrantov	72
5.	Integrácia	73
5.1.	Vzájomne sa spoznať	73
5.2.	Postoje obyvateľov k migrantom	75
6.	Záver: mesto pre ľudí	78

Xin chào, Dimitrovka! Migranti v Bratislave-Novom Meste

1.	Úvod	80
2.	Kultúrna rozmanitosť v Bratislave-Novom Meste v číslach	81
2.1.	Odkiaľ cudzinci pochádzajú?	82
2.2.	Účely pobytov	83
2.3.	Štruktúra cudzincov z hľadiska veku	85
3.	Bratislava-Nové Mesto ako miesto pre život	87
3.1.	Mesto očami obyvateľov	87
3.2.	Migranti v meste	90
3.3.	Rozmanité deti Dimitrovky	91
3.4.	Medziskupinové vzťahy	93
3.5.	Deti migrantov ako prostredníci	94
4.	Postoj k migrantom	97
4.1.	Všetci sme rovní alebo rovnakí?	97
4.2.	Hranice integrácie	98
4.3.	Sú trošku iní	99
4.4.	Udržiavanie kultúrnej identity verus asimilácia	100
5.	Škola pre všetkých	103
5.1.	Od vietnamčiny k slovenčine	103
5.2.	Od slovenčiny k vietnamčine	106
6.	Záver	107
	Záver	109
	Literatúra	111
	Slovník pojmov	117
	Zoznam skratiek	120

Podakovanie

Touto cestou by sme rady podakovali najmä všetkým migrantom a ostatným obyvateľom miest Senec, Prievidza a Bratislava, ktorí sa s nami ochotne podelili o svoje skúsenosti s migráciou a kultúrnou rozmanitosťou. Ďakujeme zároveň zástupcom a zástupkyňiam samospráv, škôl, úradov práce, knižníc a kultúrnych stredísk, vďaka ktorým sme náš výskum mohli obohatiť o pohľad verejných inštitúcií. Vďaka všetkým týmto ľuďom sa nám podarilo vytvoriť pestrý obraz každodennosti a vzťahov v skúmaných lokalitách.

Autorky

Úvod

Mnohé európske krajiny si uvedomujú, že integrácia migrantov sa deje najmä na lokálnej úrovni a preto podporujú tvorbu lokálnych integračných stratégií.¹ V Slovenskej republike síce Koncepcia integrácie cudzincov v SR² zdôrazňuje úlohu samospráv v procese začleňovania cudzincov, tie sú však často ponechané samé na seba, bez konkrétnych nástrojov a mechanizmov na integráciu. Slovensko prijalo integračnú a migračnú politiku,³ obe však majú len deklaratórnu podobu a nepretavujú sa do konkrétnych nástrojov integrácie. Vychádzajúc z predpokladu, že všetkým obyvateľom by mali byť prístupné práva na vzdelávanie, zamestnanie, zdravotnú starostlivosť a sociálne zabezpečenie, je zodpovednosťou štátu a aj jednotlivých samospráv zabezpečovať rovnoprávne postavenie v rámci spoločnosti pre všetkých jednotlivcov. Začleňovanie by sa malo týkať celej populácie, a tento proces je možné dosiahnuť i budovaním vzájomnej dôvery, reciprocity a zdieľaným zmyslom pre spolupatričnosť.

Jednotlivé samosprávy si často neuvedomujú, že populácia cudzincov⁴ na ich území vzrastá. S nárastom počtu cudzincov prichádzajú rôzne výzvy pre ich integráciu na lokálnej úrovni. Cudzinci s trvalým pobytom sú legislatívne vnímaní ako obyvatelia danej obce alebo mesta, s čím sa spájajú rôzne služby, na ktoré majú nárok. Identifikácia potrieb cudzincov v integračnom procese (a adekvátna reakcia samosprávy na tieto potreby) je dôležitou podmienkou udržiavania a posilňovania sociálnej súdržnosti v meste/obci. Bez dlhodobej integračnej stratégie a špecifických nástrojov začleňovania môže časom dôjsť k narastaniu napätia medzi obyvateľstvom a zväčšujúcemu sa znevýhodneniu cudzincov. Na jednej strane tak môže dochádzať k trvalému vylúčeniu migrantov⁵ prostredníctvom segregácie a marginalizácie,⁶ alebo na druhej strane k úplnej kultúrnej asimilácii – teda splynutiu migrantov s väčšinovou spoločnosťou a úplnému potlačeniu ich pôvodných identít. Práve sociálna integrácia zahŕňa priestor na zachovanie rôznorodosti, a to tak na strane migrantov, ako i väčšinovej spoločnosti (ktorá tiež nie je homogénna) (Rákoczyová – Pořízková, 2009). Práve na tieto otázky bol zameraný projekt *Prítomní a predsa (ne)viditeľní? Kultúrna a sociálna integrácia cudzincov v lokálnej perspektíve*⁷, ktorého výsledky prináša táto publikácia. Prípadové štúdie sú výsledkom kvalitatívneho výskumu, ktorý kombinoval viacero výskumných prístupov, prostredníctvom ktorých sa snažíme nazrieť na tri rozličné lokality na Slovensku, v ktorých žijú migranti. Na základe uskutočnených výskumných sond predstavujeme ucelenejší obraz o jednotlivých mestách a formulujeme odporúčania, ktoré sú založené na skúsenostiach obyvateľov jednotlivých lokalít – migrantov i nemigrantov.

¹ Napríklad Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union. Pozri bližšie: http://cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/survey_integration_3rd_country_nationals/survey_integration_3rd_country_nationals.pdf

² Pozri bližšie: <http://www.nocka.sk/uploads/4b/19/4b192bd7ac299fbac2b22bb62f138c9f/koncepcia-integracie-cudzincov.pdf>

³ K jednotlivým dokumentom pozri bližšie kapitolu 4. Migračná a integračná politika na Slovensku

⁴ V publikácii používame pojem cudzinec výhradne ak citujeme niektorý z oficiálnych dokumentov používajúci tento pojem alebo pokiaľ vychádzame zo štatistických údajov.

⁵ Pre používanie pojmov cudzinec a migrant v publikácii pozri bližšie Slovník pojmov – s. 117.

⁶ Pre vysvetlenie pojmov pozri bližšie Slovník pojmov – s. 117.

⁷ Projekt podporený Európskou úniou z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín. Solidarita pri riadení migračných tokov.

1. Lokálna integrácia

Počas posledných dvoch dekád sa pozornosť tvorcov politik, lokálnych samospráv ako aj teoretikov a teoretičiek migrácie v zahraničí čoraz viac zameriava na lokálny kontext integrácie. V rámci integračných politik sa kompetencie presúvajú na lokálnu úroveň a krajiny vytvárajú stále viac lokálnych stratégií, programov a politik v kompetenciách mestských samospráv.⁸ Nielen teoretici a teoretičky, ale aj tvorcovia verejných politik si čoraz častejšie kladú otázku, prečo sa lokality (mestá) vzájomne tak líšia v úspešnosti integračného procesu (Caglar – Glick Schiller, 2010). Ku kľúčovým argumentom za posilnenie lokálnych kompetencií a dôraz na lokálnu perspektívu patrí predovšetkým skutočnosť, že aj keď sú migračné a integračné politiky definované centrálné (alebo na národnej úrovni), integračný proces ako taký prebieha lokálne (OECD, 2006; Chert – McNeil, 2012; Ramalingam, 2013). Sociálna integrácia jednotlivca sa teda deje v každodennom živote, v konkrétnom meste či štvrti. Ďalším opakovaným argumentom je skutočnosť, že v jednotlivých krajinách je percentuálne zastúpenie migrantov, ich vzdelanostná štruktúra, štruktúra z hľadiska krajín pôvodu či iné charakteristiky v rámci mestských samospráv pomerne rôznorodé (OECD, 2006). V neposlednom rade aj podmienky a charakter konkrétnych lokalít spoluvytvárajú rámec na integračný proces – majú schopnosť cudzincov priamo priťahovať a ovplyvňovať štruktúru a charakter migrantskej populácie. Príkladom sú obce a mestá, kde trh práce vyžaduje určitý typ pracovnej sily, ktorú lokalita nie je schopná saturovať. Ako príklad môžu slúžiť agrárne časti Španielska či Talianska, ktoré potrebujú sezónnych poľnohospodárskych pracovníkov. Na Slovensku je to, povedzme, banícky ťažobný priemysel v okrese Prievidza alebo potreba nízko-kvalifikovanej pracovnej sily v automatizovanej pásovej výrobe v elektrotechnickom priemysle v okrese Trnava či v okrese Galanta. Zároveň omnoho rôznorodejšie potreby má trh práce v Bratislavskom kraji. Z toho dôvodu je potreba diverzifikovaného a špecifického prístupu na základe lokálnych potrieb pochopiteľná. Kľúčová teda nie je len sociálna dimenzia integrácie, ale zásadný význam pre podobu a proces integračného procesu majú aj lokálne podmienky, miestne inštitúcie a samospráva. Ako ukazujú zahraničné analýzy, existujú značné rozdiely v prístupe európskych krajín k lokálnej integrácii. Najväčšie rozdiely sa prejavujú medzi krajinami s dlhšou históriou migrácie a tými, ktoré sa len nedávno transformovali z pôvodne emigračných na cieľové krajiny migrácie (Borket at al, 2007). Platí to aj pre strednú Európu a Slovensko.

Lokálne samosprávy sú považované za efektívnejšie i vhodnejšie pri vytváraní a implementovaní lokálnych integračných stratégií (Ramalingam, 2013). Prístup mestských samospráv a aj ich kompetenčné možnosti sa v jednotlivých krajinách líšia (Borket at al., 2007: 1). Dôležitosť lokálnej samosprávy v integračnom procese priznávajú aj analýzy či strategické dokumenty a koncepcie na úrovni Slovenska, ktoré definujú úlohy jednotlivých rezortov a prístup krajiny k migrácii (*Integračná politika Slovenskej republiky*⁹, *Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020*¹⁰). V súčasnosti je však na Slovensku tento

⁹ Tento dokument bol schválený vládou SR dňa 20. januára 2014. Dostupné na: <http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/vlastny-material-integracna-politika-janu-ar-2014.pdf>

¹⁰ Tento dokument bol schválený vládou SR dňa 31. augusta 2011. Dostupné na: http://www.emn.sk/phoca-download/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf

dôraz skôr deklaratórny, agenda integrácie cudzincov či lokálne politiky integrácie sú viac lastovičkou pozitívneho prístupu než zaužívanou praxou.¹¹ V prostredí Slovenska sú v súčasnosti kompetencie samospráv pomerne obmedzené, nemajú napríklad možnosť priamo ovplyvniť rozsah migrácie na svoje územie, majú iba podporné kompetencie v oblasti udeľovania pobytov, pracovných povolení a oprávnení na podnikanie (Bargerová, 2011: 3). Ich potenciál a možnosti na ovplyvňovanie integračného procesu sú však pomerne rozsiahle, najmä v kontexte poskytovaných sociálnych služieb, verejných služieb, kultúrnych aktivít či vzdelávania. Úlohou samospráv by mala byť predovšetkým koordinácia a podpora aktivít a činností rôznych aktérov pôsobiacich na lokálnej úrovni. Samospráva by mala vo vzťahu k migrantom plniť informačné úlohy a uľahčovať im komunikáciu s verejnými inštitúciami. Jej úloha je teda nezastupiteľná najmä pri implementácii, keďže programy sa realizujú priamo v prostredí, kde migranti žijú. Zároveň má potenciál posilniť občiansku angažovanosť v lokalite, keďže občianske aktivity sú dôležitou súčasťou procesu integrácie.

1.1. Metodologické poznámky

Prvá fáza projektu *Prítomní a predsa (ne)viditeľní? Kultúrna a sociálna integrácia cudzincov v lokálnej perspektíve* bola zameraná na zadefinovanie a výber troch lokalít, pričom sme vychádzali z predpokladu, že lokality by sa od seba mali líšiť rôznymi charakteristikami. Pokiaľ sa empiricky zaoberáme lokálnou integráciou, kľúčovou je komparácia, keďže lokality sa medzi sebou značne odlišujú z hľadiska osídlenia migrantmi, ich štruktúrou a ďalšími charakteristikami. Keďže cudzinci na Slovensku žijú vo vyšších počtoch prevažne v mestách, zamerali sme sa predovšetkým na mestské lokality.

Na základe analýzy štatistických údajov a špecifikovaných kritérií¹² sme identifikovali tri lokality: Senec, Prievidza a Bratislava-Nové Mesto, v ktorých prebiehal empirický výskum a dáta boli následne spracované do podoby prípadových štúdií v predkladanej publikácii. Senec je menšie mesto s nadpriemerným podielom cudzincov na populácii a ich veľkou diverzitou (podľa krajiny pôvodu). Prievidza je lokalita s priemerným podielom cudzincov, ale ich značnou diverzitou. Treťou lokalitou je Bratislava-Nové Mesto, ktoré reprezentuje príklad mestskej štvrte veľkého mesta s vysokým podielom cudzineckej populácie.

Súčasťou prvej – prípravnej fázy – projektu bola i sumarizácia dostupných a relevantných štatistických údajov pre vybrané lokality. Zároveň prebiehala analýza verejných politik na lokálnej úrovni s priamym alebo nepriamym dosahom na migrantov. V neposlednom rade súčasťou prvej fázy bola analýza legislatívnych, strategických či koncepčných doku-

¹¹ Zatiaľ jediným príkladom je mesto Martin, ktoré prijalo v auguste 2012 ako prvá samospráva Rámcovú stratégiu integrácie cudzincov žijúcich v meste Martin (Rámcová..., 2012) v spolupráci s mimovládnu organizáciou Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

¹² Podiel štátnych príslušníkov tretích krajín na obyvateľstve danej lokality, štruktúra migrantov, typ sídla a inštitúcie prítomné v lokalite. Na základe štatistických údajov ÚHCP PPZ (na úrovni okresov) výskumný tím spracoval podrobné charakteristiky jednotlivých okresov SR – podľa podielu cudzincov, podielu cudzincov z tretích krajín, počtu rôznych krajín pôvodu, a štruktúry cudzincov. Dôraz bol kladený aj na ďalšie zadefinované kritériá – či ide o mestskú štvrť, menšie/väčšie sídlo, ako aj o prítomnosť inštitúcií/aktérov, ovplyvňujúcich prítomnosť migrantov v danej lokalite.

mentov. Tie sú síce formulované na národnej úrovni, upravujú však integračný proces, ktorý sa deje na úrovni lokálnej.

Hlavným výskumným prístupom bol kvalitatívny výskum, ktorý kombinoval dve metódy: hĺbkové pološtruktúrované rozhovory a zúčastnené pozorovanie v lokalitách. Cez tieto vybrané metódy etnografického výskumu sme chceli lepšie porozumieť spôsobu života v lokalitách z pohľadu ich obyvateľov. Prostredníctvom rozhovorov aktéri¹³ skladali svoje skúsenosti, hovorili o vlastných rozhodnutiach, vnímaní svojho okolia, verejného priestoru, problémov a o živote v jednotlivých mestách. Viedli sme s nimi pološtruktúrované rozhovory na základe vopred pripraveného scenára. Okrem obyvateľov lokalít sme realizovali rozhovory aj s predstaviteľmi viacerých inštitúcií samosprávy. Spolu sme tak vo všetkých troch lokalitách uskutočnili 51 rozhovorov. V prípadových štúdiách používame popri pojme obyvateľ lokality aj pojem migrant. Je to výlučne z dôvodu pracovného rozlíšenia medzi dvoma typmi respondentov, ktorých perspektívu sme chceli oddeliť. Migrantov považujeme za rovnocenných obyvateľov lokalít a toto rozdelenie je len analytické.

Zúčastnené pozorovanie bolo efektívnym nástrojom na výskum každodenného života v mestách, interakcií a spolužitia obyvateľov mesta. V každej z lokalít sme strávili jeden až dva týždne. Pozorovanie nám pomohlo uskutočniť sondu do života v lokalitách a všimáť si prítomnosť alebo neprítomnosť migrantov vo verejnom priestore.¹⁴

Napriek tomu, že tento typ výskumu neumožňuje zovšeobecnenie na situáciu všetkých migrantov a všetkých miest na Slovensku, snažíme sa v publikácii poskytnúť čo možno najširší obraz procesov integrácie, ktoré sa odohrávajú na lokálnej úrovni.

2. Migrácia na Slovensko

Spoločné súžitie migrantov a majoritnej spoločnosti môže prebiehať rôznymi spôsobmi – tie vyplývajú tak z prístupu majority, ako i z prístupu migrantov samotných, pričom majú pre obe strany rozličné dôsledky (Rákoczyová – Pořízková, 2009: 23). Okrem niektorých kvantitatívnych charakteristík migrantskej populácie na Slovensku na úrovni krajov, okresov či miest ostáva pomerne neznámou ich situácia v jednotlivých regiónoch, potreby a stratégie či limity integrácie. Dôraz na procesy integrácie migrantov a migrantiek na regionálnej úrovni môže priniesť oveľa špecifickejší pohľad na jednotlivé skupiny migrantov. Rôzni migranti totiž vykazujú rôzne charakteristiky správania, volia odlišné stratégie adaptácie

¹³ Všetky rozhovory sme viedli v slovenčine. Z dôvodu zachovania bezpečnosti a etiky sme v publikácii rozhovory anonymizovali. V texte pri jednotlivých výpovediach respondentov udávame rod a vek.

¹⁴ Počet uskutočnených rozhovorov a dní strávených v jednotlivých lokalitách sa líšia – vzhľadom na ochotu jednotlivcov zapojiť sa do výskumu. V jednotlivých lokalitách sme pri výskume mali rozličné skúsenosti najmä vzhľadom na našu schopnosť a možnosť identifikovať kľúčových aktérov, jednotlivcov, ktorí nám vedeli sprostredkovať sieť ďalších kontaktov. Skontaktovať sa s niektorými respondentmi nebolo vždy jednoduché. Viacerí respondenti spomedzi predstaviteľov verejných inštitúcií neboli ochotní zapojiť sa do výskumu a mali na to rôzne dôvody. Niektorí nepovažovali tému integrácie migrantov za relevantnú, takže sa necítili kompetentní o nej rozprávať. Mnohí z nich sa s cudzincami vo svojej práci vôbec nestretávajú. Iní boli pracovne natoľko vyťažení, že si nemohli nájsť na zapojenie do výskumu čas. Niektoré verejné inštitúcie komunikujú výlučne cez svojich mediálnych hovorcov, a preto neboli ochotné zúčastniť sa na rozhovore. Väčšina z oslovených však s rozhovorom súhlasila.

na nové prostredie a pohybujú sa v odlišných profesiách (Uherek, 2003). Zároveň majú regióny rozdielne možnosti, potreby či predispozície na integračný proces. V nasledujúcich podkapitolách predstavíme prehľad základných dát o migrácii na Slovensko a dokumenty, ktoré sa migrácii a integrácii venujú. Tieto dáta súčasne tvoria akýsi základný kontext pre porovnanie skúmaných lokalít a rámec migračnej a integračnej problematiky v SR.

2.1. Prehľad štatistických dát

Ku koncu roka 2012 malo obvyklý pobyt¹⁵ na Slovensku 72 925 cudzincov (tabuľka 1), čo je približne 1,3 % z celkovej populácie Slovenska. S týmto podielom ostávame medzi krajinami EÚ s najnižším podielom cudzincov na populácii.¹⁶ Celkový počet cudzincov¹⁷ za obdobie posledných piatich až šiestich rokov kontinuálne narastal. Neplatí to však pre skupinu cudzincov z tretích krajín, ktorých počet v absolútnych číslach poklesol hlavne v rokoch 2011 a 2012. Ako zároveň ukazuje prehľadová tabuľka, podiel cudzincov z tretích krajín klesol z takmer 0,48 % v roku 2010 na 0,31 % v roku 2012. Medzi dôvodmi takéhoto poklesu je predovšetkým ekonomická kríza a následný pokles možností cudzincov z tretích krajín vstupovať na slovenský trh práce. Významnú úlohu však zohrávalo aj kontinuálne sprísňovanie pravidiel udeľovania pobytov a povolení na zamestnanie či podnikanie. V novom zákone o pobyte cudzincov v SR¹⁸ sa odrážajú výrazné reštriktívne úpravy vstupu štátnych príslušníkov tretích krajín na územie SR. A to aj napriek tomu, že počty žiadateľov o pobyt a počty migrantov s povolením na pobyt v SR sú v porovnaní so susednými krajinami v našom regióne neporovnateľne nižšie (Bargerová, 2012).¹⁹

Tabuľka 1: Celkový počet cudziniiek a cudzincov v SR (2007 – 2012, v absolútnych číslach a v %)

Rok	Populácia SR	Počet cudziniiek a cudzincov	Podiel z celku populácie	Cudzinky a cudzinci z tretích krajín	
				Počet	Podiel z celku populácie
2007	5 400 998	40 904	0,76	14 995	0,28
2008	5 412 254	52 545	0,97	19 836	0,37
2009	5 424 925	62 882	0,97	24 165	0,45
2010	5 435 273	67 976	0,97	26 094	0,48
2011	5 404 322	70 727	1,31	16 720	0,31
2012	5 410 836	72 925	1,35	17 016	0,31

Zdroj: ŠÚ SR

¹⁵ Bližšie pozri: Slovník pojmov – s. 117

¹⁶ Menší podiel cudzincov na populácii má pred Slovenskom už iba Litva a Bulharsko, teda Slovensko je tretou krajinou s najnižším zastúpením cudzincov. Pozri bližšie: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Share_of_non-nationals_in_the_resident_population,_2011_%281%29_%28%25%29.png&filetimestamp=20130204085329

¹⁷ Pozri definíciu pojmu cudzinec a rôznych kategórií tohto pojmu v Slovník pojmov – s. 117.

¹⁸ Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov.

¹⁹ Pre podrobnejšiu analýzu prijatého zákona o pobyte cudzincov pozri: Bargerová, 2012. Dostupné na: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/novy-zakon-o-pobyte-cudzincov-v-sr>

Cudzinci z tretích krajín so zastúpením 17 016 osôb tvorili v roku 2012 približne jednu štvrtinu (23,3 %) z celkovej populácie cudzincov v SR. Z pohľadu štátneho občianstva mali najväčšie zastúpenie štátni príslušníci Ukrajiny, nasledovalo Rusko, Vietnam, Čína, USA, Srbsko a Kórejská republika.

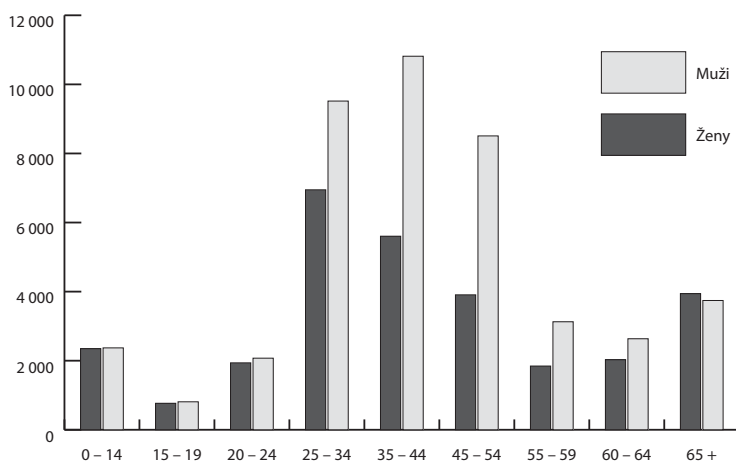
Tabuľka 2: Cudzinci a cudzinky z tretích krajín s obvyklým pobytom podľa štátneho občianstva k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach)

	Štátne občianstvo	Spolu	Muži	Ženy
1.	Ukrajina	3 915	1 263	2 652
2.	Ruská federácia	1 835	638	1 197
3.	Vietnam	1 544	820	724
4.	Čína	875	431	444
5.	Spojené štáty	861	491	370
6.	Srbsko	716	523	193
7.	Kórejská republika	598	353	245
8.	Macedónsko	403	254	149
9.	Turecko	214	174	40
10.	Kanada	192	101	91
11.	Ostatné	5 863	3 842	2 021
	Spolu	17 016	8 890	8 126

Zdroj: ŠÚ SR.

Ako ukazuje graf 1, z hľadiska vekovej štruktúry dominovali v celkovej skupine cudzincov na Slovensku hlavne ľudia v produktívnom veku od 25 rokov do 54 rokov. Cudzinci v predproduktívnom a poproduktívnom veku mali zastúpenie omnoho nižšie. Takmer vo všetkých vekových skupinách prevažovali v absolútnych číslach muži nad ženami, ženy mierne prevyšovali iba vo vekovej skupine nad 65 rokov.

Graf 1: Veková štruktúra cudzincov k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach)

Zdroj: ŠÚ SR.

V roku 2012 tvorili muži na Slovensku prevažnú väčšinu cudzincov s podielom takmer 60 % (tabuľka 3). Najväčšie zastúpenie (takmer 63 %) mali vo vekovej skupine 20- až 54-ročných. Ženy tvorili celkovo približne 40-percentný podiel na cudzineckej populácii s mierne vyšším zastúpením vo vekovej skupine 0- až 4-ročných a 55- a viacročných. V skupine cudzincov z tretích krajín bola situácia veľmi podobná s tým rozdielom, že celkový podiel mužov bol o niečo nižší a dosiahol približne 52 %, kým podiel cudziniiek z tretích krajín bol celkovo 48 %. Tieto údaje naznačujú, že pre cudzinky z tretích krajín je Slovensko atraktívnejšou cieľovou destináciou než pre cudzinky z EÚ a mnohé z nich tu hľadajú okrem miesta na život aj uplatnenie. Motivácie týchto žien ostávajú empiricky neznáme. Pre detailnejšiu interpretáciu by bol potrebný hlbší kvalitatívny výskum a viac dát. Slovensko však je pre ženy z niektorých krajín atraktívnejšie ako pre mužov (Filadelfiová – Sekulová, 2009). Z pohľadu najzastúpenejších krajín pôvodu (tabuľka 2) sú napríklad ženy zastúpenejšie ako muži vo dvoch najpočetnejších skupinách – medzi cudzincami z Ukrajiny a Ruska.

Tabuľka 3: Zastúpenie mužov a žien v jednotlivých vekových intervaloch k 31. 12. 2012 (v %)

	Cudzinci a cudzinky celkovo		Cudzinci a cudzinky z tretích krajín	
	Ženy	Muži	Ženy	Muži
0 – 4	50,6	49,4	49,9	50,1
5 – 19	49,2	50,8	48,7	51,3
20 – 54	37,3	62,7	46,2	53,8
55 a viac	45,1	54,9	52,8	47,2
Spolu	40,2	59,8	47,8	52,2

Zdroj: ŠÚ SR.

2.2. Verejné politiky v oblasti zahraničnej migrácie a integrácie migrantov²⁰

Vzhľadom na historický kontext a dlhodobú skúsenosť s uzavretými hranicami je história zahraničnej migrácie na Slovensko pomerne krátka. Kým pred rokom 1990 bolo Slovensko tradičnou krajinou emigrácie, po páde komunizmu a rozdelení Československa sa Slovensko postupne stávalo krajinou tranzitu pre mnohých zahraničných migrantov (Bargerová, 2011). Charakter zahraničnej migrácie na Slovensko sa výrazne zmenil po roku 2004, keď Slovenská republika vstúpila do Európskej únie. Za prvé štyri roky členstva SR v EÚ sa počet migrantov s povoleným pobytom na území Slovenska takmer stonásobil – v tomto období sme zaznamenali nárast z 22 108 v roku 2004 na 52 706 v roku 2008. V rokoch 2007 – 2008, ktoré sa označujú za roky ekonomickej konjunktie, evidujeme 30-percentný medziročný nárast zahraničnej migrácie, čím sa Slovensko zaradilo ku krajinám s najvyšším prírastkom migrantov v EÚ. V tomto období išlo predovšetkým o pracovných migrantov v produktívnom veku (Vašečka, 2009). Napriek tomu patrí Slovensko medzi európske krajiny s najnižším počtom cudzincov.

²⁰ Pre viac informácií o migračných a integračných politikách pozri tematické bulletin Centra pre výskum etnicity a kultúry Integrácia migrantov na lokálnej úrovni 1, 2 a 3. Dostupné na: http://cvek.sk/uploaded/files/2011_10_integracna_politika_web.pdf (prvé vydanie) http://cvek.sk/uploaded/files/integracia_bulletin_2.pdf (druhé vydanie) http://cvek.sk/uploaded/files/Bulletin_3.pdf (tretie vydanie)

3. Základné strategické dokumenty na úrovni EÚ

Verejné politiky, ktoré na Slovensku upravujú oblasť migrácie a integrácie migrantov, vychádzajú najmä z nasledujúcich strategických dokumentov, ktoré boli prijaté na európskej úrovni (podľa Bargerová, 2011):

Haagsky program pre posilnenie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii – týka sa imigračnej politiky EÚ a bol prijatý v roku 2004 na roky 2005 – 2010. Haagsky program definuje integráciu migrantov ako kontinuálny obojstranný proces – prebieha teda tak na strane prijímajúcej spoločnosti, ako aj na strane migrantov. Úspešná integrácia migrantov prispieva k stabilite a súdržnosti spoločnosti ako celku.

Štokholmský program (2009) bol prijatý na roky 2010 – 2014 a definuje integráciu ako dynamický, obojstranný proces vzájomnej interakcie.

Európsky pakt o migrácii a azyle (2008) vyzýva členské štáty EÚ k efektívnemu riadeniu migrácie, ktorého predpokladom je aj úspešná integrácia migrantov.

Spoločný program pre zahrnutie – Rámec pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín do Európskej únie (2005) presadzuje prístup migrantov k inštitúciám, tovarom a službám na báze rovnosti. Zároveň zdôrazňuje význam miestnej a regionálnej úrovne v migračných a integračných procesoch.

Spoločná Agenda pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín (2011) volá po ešte intenzívnejšom zapojení orgánov miestnych samospráv do procesov integrácie migrantov. Odporúča prijímať opatrenia, ako napríklad organizovanie jazykových a orientačných kurzov pre migrantov, podporovaný prístup k zamestnaniu či vzdelávaniu, boj proti diskriminácii a pod.

4. Migračná a integračná politika na Slovensku

Zahraničnú migráciu na Slovensku upravuje v súčasnosti dokument s názvom **Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020**.²¹ Podľa tohto dokumentu je cieľom migračnej politiky SR „*v súlade s vnútroštátnymi záujmami Slovenskej republiky vytvárať zodpovedajúce podmienky najmä v oblasti legálnej migrácie so zreteľom na priority, potreby a schopnosti prijímania migrantov vrátane ich integrácie do spoločnosti, posilniť účinnosť hraničných kontrol pri pohybe osôb a boj proti nelegálnej migrácii*“ (Migračná politika SR..., 2011: 4). Prijímanie tzv. legálnych migrantov je definované záujmami národného hospodárstva a dôraz sa kladie na prijímanie vysokokvalifikovaných migrantov. Základným kritériom migračnej politiky SR je tak potenciál migrantov, ktorým môžu prispieť k rozvoju ekonomiky SR. V oblasti integrácie migračná politika SR zdôrazňuje obojstrannosť a kontinuálnosť procesu, vzájomný rešpekt a recipročné uznávanie práv i povinností na strane migrantov aj na strane prijímajúcej spoločnosti. Okrem toho tiež zdôrazňuje *intenzívnejšie zapojenie najmä VÚC, miest a obcí, a to vzhľadom na ich kompetencie, ktoré sú stanovené zákonom*. Migrač-

²¹ Uznesenie vlády č. 574/2011 z 31. augusta 2011.

Dostupné na: http://www.emn.sk/phocadownload/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf

ná politika je teda nastavená tak, aby Slovensko prijímalo predovšetkým takých migrantov, ktorí budú vyhovovať aktuálnym ekonomickým záujmom krajiny a budú zároveň prínosom pre národné hospodárstvo.

Migračná politika bola rozpracovaná na akčné plány pre jednotlivé relevantné rezorty. **Akčný plán migračnej politiky v podmienkach Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR na roky 2012 – 2013**²² napríklad ukladá MPSVR SR i miestnej územnej samospráve realizovať opatrenia, podľa ktorých by sa mali vytvárať podmienky na implementáciu migračnej politiky na regionálnej a lokálnej úrovni. V tomto opatrení sa zdôrazňuje tzv. bottom-up prístup (prístup zdola), v ktorom lokálni aktéri zohrávajú kľúčovú úlohu v realizácii migračnej politiky. Významným nástrojom integrácie je „zvyšovanie občianskej participácie cudzincov na miestnej a regionálnej úrovni ich priamou účasťou na rôznych podujatiach, diskusných a informačných stretnutiach s predstaviteľmi miest a obcí“ (Akčný plán...: 11). V časti o stave plnenia tohto opatrenia však akčný plán uvádza len informáciu, že bude financované z rozpočtu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Nie je teda zrejmé, aké kroky zatiaľ ministerstvo či samosprávy v tejto oblasti podnikli.

Otázky integrácie migrantov sa formulujú predovšetkým na národnej úrovni prijímajúceho štátu, hoci reálna integrácia migrantov prebieha na lokálnej úrovni, teda priamo v mieste bydliska migranta (Bargerová, 2011). Prvým dokumentom, ktorý sa na Slovensku koncepcnejšie zaoberal integráciou cudzincov, bola **Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike**, ktorá bola prijatá v roku 2009²³ a ktorá tiež vyzýva na intenzívnejšie zapojenie samospráv do integrácie migrantov na lokálnej úrovni. Cieľovou skupinou migračnej politiky SR sú cudzinci z krajín EÚ/EHP, ako aj z tretích krajín s legálnym pobytom na území SR, pričom môže ísť o rôzne typy pobytov.²⁴ Primárnou cieľovou skupinou sú cudzinci, ktorí majú na území SR povolený pobyt najmenej na jeden rok. Migračné opatrenia, ktoré obsahuje koncepcia integrácie, si kladú za cieľ približovanie právneho postavenia dlhodobo a legálne žijúcich cudzincov z tretích krajín na území SR k právnemu postaveniu občanov SR. Koncepcia integrácie následne obsahuje návrhy opatrení v niekoľkých kľúčových oblastiach: zamestnanosť, bývanie, vzdelávanie, sociálne zabezpečenie, zdravotná starostlivosť, kultúrna a sociálna integrácia a nadobúdanie občianstva (naturalizácia). V súvislosti s plnením jednotlivých opatrení však treba podotknúť, že zatiaľ ho nemožno hodnotiť ako príliš úspešné. Zo správ o plnení koncepcie integrácie²⁵ vyplýva, že integrácia zostáva nejasným pojmom pre mnohé štátne inštitúcie (Chudžíková, 2011: 6).

Na začiatku roka 2014 bola prijatá nová **Integračná politika Slovenskej republiky**. Hneď v jej úvode sú definované princípy, z ktorých vychádza. Jedným z nich je práve dôraz na regionálnu a lokálnu úroveň, „*naakolko samosprávy napomáhajú integrácii cudzincov a vytvárajú*

²² Dostupné na: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_27508_4690205.pdf

²³ Uznesenie vlády č. 338/2009. Dokument je dostupný na:

http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_12636_975478132.pdf.

²⁴ Bližšie pozri Slovník pojmov – s. 117.

²⁵ Pozri bližšie: *Súhrnná správa o plnení opatrení vyplývajúcich z Koncepcie integrácie cudzincov v SR za rok 2011*.

Dostupné na: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_32933_94541374.pdf;

Súhrnná správa o plnení opatrení vyplývajúcich z Koncepcie integrácie cudzincov v SR za rok 2012. Dostupné na:

http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/suhrnna_sprava_2012.pdf

sociálnu súdržnosť medzi rôznymi komunitami a majoritnou spoločnosťou“ (Integračná politika SR, 2014: 3). Integračná politika v nadväznosti na jej princípy formuluje sériu odporúčaní pre samosprávnú úroveň, ukladá jednotlivým aktérom úlohy a zodpovednosť. Prvou oblasťou opatrení integračnej politiky, ktorým sa dokument venuje, sú opatrenia na úrovni samosprávnych krajov, pričom vymenúva päť hlavných: 1. potreba vypracovania vlastných regionálnych integračných koncepcií; 2. zvýšenie informovanosti samospráv o inštitúciách, ktoré pôsobia v oblasti integrácie cudzincov na jeho území; 3. zlepšiť súčinnosť pri získavaní štatistických údajov ohľadom počtu legálne sa zdržujúcich cudzincov na území samosprávneho kraja; 4. podporovanie aktívnej účasti a zapojenia cudzincov do života na miestnej úrovni; 5. zlepšenie informovanosti cudzincov o službách v regióne (*Integračná politika SR*, 2014: 14). Reálne plnenie úloh je však v súčasnosti ešte otáznе, a až budúcnosť ukáže, nakoľko budú odporúčania uvedené do praxe alebo ostanú skôr na teoretickej deklaratórnej úrovni.

Slovensko sa v oblasti integrácie dlhodobo umiestňuje na posledných miestach aj v rámci pravidelného hodnotenia integračných politík MIPEX, ktoré zahŕňa krajiny EÚ/EHP, Kanadu a USA. V hodnotení z roku 2010 získalo Slovensko len 36 bodov zo 100 a umiestnilo sa tak na 29. mieste z 31 hodnotených krajín. Najhoršie hodnotenie získala krajina v oblasti integrácie na trh práce (21 bodov), politickej participácie migrantov (21 bodov), vzdelávania (24 bodov) a získavania občianstva (27 bodov). Naopak najlepšie hodnotenie získalo Slovensko v oblasti antidiskriminačných opatrení (59 bodov).²⁶

Jedným zo základných problémov pri plnení opatrení koncepcie je prakticky neexistujúce finančné krytie navrhovaných opatrení, a to aj vo vzťahu k opatreniam, ktoré by mali plniť VÚC, mestá a obce. Tie vykonávajú svoju činnosť a kompetencie vo vzťahu k svojim obyvateľom,²⁷ medzi ktorých patria aj cudzinci, pokiaľ majú na území mesta udelené povolenie na prechodný alebo trvalý pobyt podľa zákona o pobyte cudzincov.²⁸ To znamená, že mestá a obce by mali svoje kompetencie vykonávať rovnako voči všetkým svojim obyvateľom, bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť. Niektoré oblasti výkonu kompetencií miest a obcí sú však v prípade cudzích štátnych príslušníkov upravené ďalšími právnymi predpismi, napríklad volebné právo,²⁹ poskytovanie sociálnych služieb,³⁰ vzdelávanie³¹ a pod.

Samosprávne kraje, mestá a obce nedisponujú právomocami, ktoré by im umožňovali ovplyvňovať rozsah či charakter zahraničnej migrácie na ich územie. Majú však kompetencie, ktoré im umožňujú ovplyvňovať procesy integrácie migrantov žijúcich na ich území prostredníctvom poskytovania rôznych verejných služieb (Bargerová, 2011). Tieto kompetencie a právomoci sú pre integráciu pomerne zásadné.

Ako je z uvedeného zrejmé, nastavenie migračnej a integračnej politiky kladie na lokálnu úroveň pomerne výrazné nároky bez toho, aby štát poskytoval samosprávam akúkoľvek fi-

²⁶ Výsledky hodnotenia MIPEX III z roku 2010 sú dostupné na: <http://www.mipex.eu/slovakia>

²⁷ Zákon č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.

²⁸ Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov v znení neskorších predpisov

²⁹ Zákon č. 346/1990 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávy obcí v znení neskorších predpisov

³⁰ Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov

³¹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) v znení neskorších predpisov.

nančnú a inštitucionálnu podporu. Naším cieľom je v tejto publikácii opísať, ako si rôzne lokality s touto situáciou poradili a nakoľko je integrácia migrantov naozaj súčasťou lokálnych politik i každodenného života obyvateľov a obyvateľiek sledovaných miest.

Senec – mesto, ktoré milujem

Profil lokality: Senec (údaje k 31. 12. 2012)
Počet obyvateľov: 17 566
Celkový počet cudzincov: 424 osôb
Počet cudzincov z tretích krajín: 233 osôb (55%)
Podiel cudzincov na obyvateľstve mesta: 2,41%
Počet krajín pôvodu: 46

Zdroj: ÚHCP PPZ, ŠÚ SR, vlastné prepočty autoriek.

1. Úvod

Táto prípadová štúdia predstavuje mesto Senec z hľadiska kultúrnej rozmanitosti a možností integrácie migrantov. Približuje ho z rôznych uhlov pohľadu. Na jednej strane vychádzame z analýzy dostupných štatistických údajov, ako aj legislatívnych a iných strategických dokumentov mesta, v ktorých si samospráva stanovuje princípy i ciele lokálnych politík. Tie majú priamy alebo nepriamy dosah aj na migrantov. Ako podkladové materiály nám slúžili rôzne koncepčné a strategické materiály mesta Senec, napríklad program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (ďalej len „PHSR“), komunitný plán sociálnych služieb a pod. Na druhej strane sa pokúšame priniesť pohľad „zdola“ – teda vnímanie integrácie z pohľadu samotných obyvateľov, migrantov, ale aj predstaviteľov verejných inštitúcií, ktorí poskytujú – alebo by mohli poskytovať – služby migrantom. Analýza sa zameriava na prínos migrantov pre život v Senci, ako aj na oblasti, akými sú zamestnanie, školstvo a kultúrne aktivity, do ktorých by mohli byť migranti zapojení. Okrem toho sa sústreďujeme aj na otázku politickej participácie migrantov. Prípadová štúdia nazerá na život obyvateľov v Senci, špecificky na skúsenosti migrantov a ich vnímanie mesta. Zaujímajú nás rozličné aspekty každodennosti a vzdelávacie aj kultúrne aktivity, ktoré sa v meste realizujú a ktoré by mohli prispieť ku vzájomnému spoznávaní sa, premosteniu rôznych skupín obyvateľstva a k vyššej participácii na dani v meste. Štúdia kladie dôraz na vzťah obyvateľov k Sencu ako mestu a k jeho verejnému priestoru. Pozornosť venujeme tiež spolužitiu obyvateľov mesta a migrantov. Štúdia takto sleduje integračný proces v konkrétnej lokalite v kontexte jej špecifik, ako aj v kontexte špecifik rôznorodnej skupiny migrantov. S cieľom zachytiť čo najširšie spektrum názorov, skúseností a praktík migrantov v Senci sme do výskumu zaradili typologicky rôznych respondentov. Zhovárali sme sa s mužmi a ženami s rozdielnym typom pobytového statusu – s osobami, ktoré majú v Senci prechodný pobyt, trvalý pobyt alebo sú už naturalizovaní (majú udelené občianstvo), s humanitárnymi migrantmi (príjemcovia medzinárodnej ochrany, napríklad ľudia s udeleným azylom či doplnkovou ochranou), ekonomickými migrantmi alebo migrantmi a migrantkami, ktorí sa na Slovensko oženili/vydali. Zrealizovali sme päť rozhovorov so zástupcami a zástupkyňami verejných inštitúcií a osem rozhovorov s obyvateľmi a obyvateľkami Senca (vrátane migrantov a migrantiek). Rozhovory boli zväčša nahrávané a ich doslovné prepisy následne slúžili ako základ na ďalšiu analýzu. Počas deväťdňového pobytu v skúmanej lokalite sme využili metódu zúčastneného pozorovania,

skladajúceho sa z pozorovania každodenného života v meste a prítomnosti migrantov vo verejnom priestore mesta.

2. Senec a cudzinci z pohľadu čísiel

Na rozdiel od mnohých iných samospráv na Slovensku, strategické dokumenty mesta Senec konštatujú postupný nárast počtu obyvateľov, ktorý pripisujú predovšetkým migrácii v rámci Slovenska. Podľa mesta ide najmä o migráciu obyvateľov Bratislavy, čo súvisí s postupujúcim trendom sťahovania sa do rodinných domov mimo veľkých miest. Do mesta Senec sa v roku 2009 prisťahovalo viac ako 2 500 obyvateľov. Prírastok obyvateľstva sťahovaním v rokoch 1996 – 2009 predstavoval 12 833 osôb. Za toto obdobie sa do okresu Senec prisťahovalo 21 324 ľudí, a vystaňovalo sa ich 8 491 (*PHSR 2010 – 2018: 2*). Zahraničnej migrácii však mesto zrejme neprpisuje väčší význam, a to napriek tomu, že v Senci žije pomerne početná skupina migrantov.

Senec patrí z hľadiska kultúrnej rôznorodosti k pozoruhodným lokalitám Slovenska – bolo to tak historicky, a platí to i v súčasnosti s tým rozdielom, že kým vo vzťahu k tradičným menšinám dochádza k asimilačným procesom, migrácia so sebou prináša nárast nových foriem kultúrnej rôznorodosti. Na konci roka 2012 žilo v Senci 424 cudzincov, čo pri počte 17 566 obyvateľov znamená viac ako 2,4-percentný podiel na celkovom počte obyvateľov. S týmto podielom má Senec približne dvojnásobne väčší podiel cudzincov, ako je priemer za celé Slovensko.

Nemenej zaujímavou skutočnosťou je aj rozmanitosť krajín pôvodu migrantov. V Senci totiž žijú cudzinci zo 46 krajín, čo je v prípade takého malého mesta na Slovensku nezvyklé a prispieva to k vytváraniu jeho špecifického koloritu. Ďalším zo špecifik Senca je aj pomerne veľká rôznorodosť migrantskej populácie z hľadiska typov pobytov, alebo motivácie ich migrácie – žijú tu ekonomickí migranti, osoby so statusom zahraničného Slováka, držiteľia medzinárodnej ochrany a pod. Preto sa v nasledujúcej časti budeme venovať týmto špecifickým aspektom migrácie do Senca.

2.1. Cudzinci podľa typu pobytu

V meste Senec žijú cudzinci s rôznym typom pobytu. Cudzinci s trvalým pobytom predstavovali v roku 2012 najpočetnejšiu skupinu cudzincov – spolu to bolo 276 osôb. Zároveň ku koncu roka 2012 žilo v lokalite 174 ľudí s prechodným pobytom. Pri všetkých typoch pobytu prevažovali muži nad ženami, a tvorili tak až 62 % cudzincov (tabuľka 1).

Ak hovoríme o migrantoch, treba mať na mysli aj tých, ktorí sa na Slovensko prisťahovali a postupne získali slovenské občianstvo. Skupina týchto tzv. naturalizovaných migrantov je štatisticky nezachytiteľná, avšak tvorí významnú časť migrantskej populácie, ktorá má svoje špecifiká, potreby a skúsenosti s integráciou na Slovensku. Keďže štatistiky o cudzincoch naturalizovaných migrantov neuvádzajú, možno predpokladať, že populácia migrantov v Senci je ešte vyššia.

Tabuľka 1: Celkový počet cudzincov v Senci podľa typov pobytov k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Senec	Muži	Ženy	Spolu	% podiel mužov	% podiel žien
Trvalý	174	102	276	63	37
Prechodný	89	59	148	60,1	39,9
Spolu	263	161	424	62	38

Zdroj: ÚHCP PPZ.

2.2. Krajiny pôvodu cudzincov

Oproti iným mestám a regiónom Slovenska je ďalšou charakteristikou Senca fakt, že v ňom prevažujú cudzinci, ktorí nie sú občanmi EÚ/EHP (tabuľka 2).³² Viac ako polovica z nich (55 %) pochádza z tretích krajín. Štátni príslušníci EÚ/EHP³³ s celkovým počtom 190 osôb predstavovali 45-percentný podiel na cudzineckej populácii.

Tabuľka 2: Celkové počty cudzincov v Senci k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Krajiny	Celkový počet	% podiel
EÚ	190	45
Krajiny mimo EÚ	234	55
Spolu	424	100

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Najpočetnejšiu skupinu cudzincov tvorili v roku 2012 občania Srbska. S počtom 96 osôb predstavovali 23-percentný podiel na cudzineckej populácii v Senci (tabuľka 3). Ďalšie významné skupiny tvoria občania Českej republiky, Ukrajiny a Rakúska, teda krajín susediacich so Slovenskom.

Tabuľka 3: Desať najzastúpenejších štátnych príslušností v Senci k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	Štátna príslušnosť	Spolu	% podiel, celkový počet cudzincov
1.	Srbská republika	96	22,6
2.	Česká republika	49	11,6
3.	Ukrajina	31	7,3
4.	Rakúska republika	27	6,4
5.	Rumunsko	24	5,7
6.	Macedónska republika	22	5,2
7.	Nemecká spolková republika	20	4,7
8.	Poľská republika	18	4,2
9.	Kórejská republika	13	3,1

³² Pozri bližšie: Slovník pojmov – s. 117.

³³ Údaj zahŕňa členské krajiny EÚ ku koncu roka 2014 – nezahŕňa štátnych príslušníkov Chorvátska, ktorí do EÚ vstúpili 1. júla 2013 – teda iba 27 členských krajín.

10.	Maďarsko	13	3,1
11. – 46.	Ostatné	111	26,2
	Spolu	424	100,0

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Keď vylúčime občanov EÚ/EHP, v Senci v roku 2012 žili štátni príslušníci 28 rôznych krajín (tabuľka 4). Najzastúpenejší boli už spomínaní občania Srbska, ktorí s počtom 96 osôb predstavovali viac ako 41-percentný podiel na cudzineckej populácii z tretích krajín. Vzhľadom na veľké zastúpenie osôb so statusom zahraničného Slováka v Senci možno predpokladať, že veľkú časť z nich tvoria práve zahraniční Slováci zo Srbska. Rozmanitosť krajín pôvodu cudzincov sa prejavuje aj tým, že jednotlivé krajiny sú zastúpené len niekoľkými jednotlivcami. V Senci žije napríklad 22 občanov Macedónska, 13 občanov Kórejskej republiky či 7 osôb z Číny. Ostatné krajiny majú len malý podiel, ale zaujímavosťou je prítomnosť ľudí z rozličných krajín sveta, napríklad z Afganskej islamskej republiky, Somálska, Pakistanskej islamskej republiky, Kolumbie či Jordánska.

Tabuľka 4: Desať najzastúpenejších štátnych príslušností tretích krajín v Senci k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	Štátna príslušnosť	Spolu	% podiel z cudzincov z tretích krajín
1.	Srbská republika	96	41,2
2.	Ukrajina	31	13,3
3.	Macedónska republika	22	9,4
4.	Kórejská republika	13	5,6
5.	Ruská federácia	10	4,3
6.	Vietnamská socialistická republika	9	3,9
7.	Čínska ľudová republika	7	3,0
8.	Arménska republika	6	2,6
9.	Afganská islamská republika	5	2,1
10.	Spojené štáty americké	5	2,1
11. – 28.	Ostatné	29	12,4
	Spolu	233	100,0

Zdroj: ÚHCP PPZ.

2.3. Cudzinci podľa účelu pobytu

Tabuľka 5 ukazuje štruktúru cudzineckej populácie v Senci podľa typov a účelov pobytov. O dôvodoch, pre ktoré cudzinci prichádzajú na Slovensko, najviac vypovedajú účely, na ktoré sú vydávané povolenia na prechodný pobyt. Aj tieto údaje však poskytujú len orientačnú informáciu o motiváciách cudzincov pre pobyt v lokalite. Konkrétnym dôvodom sa podrobnejšie venujeme v analýze kvalitatívneho výskumu.

Ako uvádza tabuľka 5, spomedzi prechodných pobytov mali najväčšie zastúpenie osoby so statusom „Slováka žijúceho v zahraničí“ (97 cudzincov). Okrem toho boli prechodné pobyty ude-

lené za účelom zlúčenia rodiny (17 cudzincov), zamestnania (14 cudzincov), podnikania (11 cudzincov), štúdia (3 cudzinci). V Senci žilo v roku 2012 aj šesť osôb s doplnkovou ochranou.

Najviac trvalých pobytov bolo udelených občanom EÚ/EHP – 191, čo predstavuje 45 % z celkového počtu cudzincov v Senci.

Tabuľka 5: Cudzinci v Senci podľa účelov pobytov k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Typ a účel pobytu	Počet	% podiel na počte	
		prechodných pobytov	pobytov celkovo
Prechodný pobyt	148		
Slovák žijúci v zahraničí	97	65,5	22,9
Štúdium – študent	3	2,0	0,5
Zamestnanie	14	9,5	3,3
Zlúčenie rodiny	17	11,5	4,0
Podnikanie	11	7,4	2,6
Doplnková ochrana	6	4,1	1,4
Trvalý pobyt	276	trvalých pobytov	pobytov celkovo
Občan EÚ	191	69,2	45,0
Rodinný príslušník občana EÚ	3	1,1	0,7
Ostatné	82	29,7	19,3
Spolu	424	100,0	100,0

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Ďalšie informácie o ekonomickej aktivite poskytujú aj štatistiky Odboru živnostenského podnikania Ministerstva vnútra SR (tabuľka 6). Ku koncu roka 2012 bolo v Senci prítomných 3 015 právnických a fyzických osôb. Podnikajúci cudzinci tvorili spolu približne 0,9-percentný podiel na všetkých podnikateľských subjektoch (26 subjektov). Z toho bola v Senci prítomná jedna zahraničná právnická osoba, 11 slovenských fyzických osôb so štátnou príslušnosťou tretej krajiny a 14 fyzických osôb so štátnou príslušnosťou EÚ/EHP.

Tabuľka 6: Počet podnikateľských subjektov v Senci k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

So sídlom v Senci	2009	2010	2011	2012
Celkový počet PO* a FO**	2 935	2 992	3 001	3 015
Zahraničná PO (so štátnou príslušnosťou EÚ, EHP)	1	1	1	1
Slovenské FO (štátna príslušnosť tretej krajiny)	10	10	9	11
Slovenské FO (štátna príslušnosť EU/EHP)	8	7	9	14
Spolu cudzinci	19	18	19	26
Podiel cudzincov (%)	0,65	0,60	0,63	0,86

*právnická osoba

**fyzická osoba

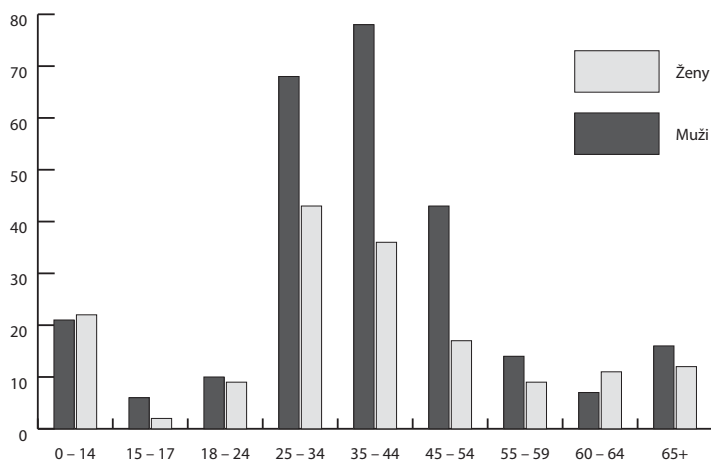
Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, Odbor živnostenského podnikania.
Poznámka: Za slovenskú FO sa považuje osoba, ktorá má na území SR trvalý pobyt podľa zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov.

2.4. Cudzinci z hľadiska veku

Na základe charakteru migrácie (z Bratislavy) by sa dalo predpokladať, že do mesta prichádzajú predovšetkým mladí ľudia, resp. mladé rodiny. Napriek tomu však mesto konštatuje, že dochádza k starnutiu obyvateľstva. V samotnom meste Senec je však situácia o niečo priaznivejšia než v Seneckom okrese ako celku. Podiel obyvateľstva vo veku 0 – 14 rokov dosahuje 15,0 %, v produktívnom veku je 76,2 % osôb a najstaršia veková kategória obyvateľstva tvorí 8,8 % (PHSR 2010 – 2018). V najbližších rokoch sa však predpokladá prechod väčšieho počtu osôb z produktívneho do poproduktívneho veku – v roku 2025 sa očakáva, že obyvatelia v poproduktívnom veku budú predstavovať až 18,2 % populácie mesta. Aj napriek tomu sa vekové zloženie a vysoký prírastok obyvateľstva považuje za jednu zo silných stránok mesta (PHSR 2010 – 2018). Zahraničnej migrácii ako riešeniu potenciálnej demografickej krízy mesto vo svojich strategických dokumentoch nevenuje pozornosť.

Ako pritom ukazuje graf 1, v Senci jednoznačne prevažujú cudzinci v ekonomicky aktívnom veku. Takmer vo všetkých vekových intervaloch dominovali muži s výnimkou vekového intervalu 0 – 14 a 60 – 64 rokov. Tu je to však celkom pochopiteľné. V prípade detí vek nezohráva pri migrácii dôležitú úlohu, pričom dievčatá a chlapci sú v tejto populácii zastúpené v podstate rovnomerne. V prípade starších ľudí zohrávajú úlohu rovnaké demografické tendencie ako na Slovensku – muži sa dožívajú nižšieho veku, a preto v tomto vekovom intervale prevažujú skôr ženy.

Graf 1: Veková štruktúra cudzincov a cudziniiek v Senci (2012, absolútne čísla)

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Pohľad na detailnejšie údaje (tabuľka 7) ukazuje, že väčšinu populácie cudzincov tvorili osoby v produktívnom veku – spolu až 77,1 %. Zvyšnú časť tvorili deti a mladiství vo veku 0 – 17 rokov (12 %) a osoby v poproduktívnom veku 60 a viac rokov (10,8 %).

Tabuľka 7: Počty mužov a žien v jednotlivých vekových intervaloch v Senci k 31. 12. 2012
(v absolútnych číslach a v %)

	0 – 17		18 – 24		25 – 54		55 – 59		60 a viac		Spolu
	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	
Ženy	24	14,9	9	5,6	96	59,6	9	5,6	23	14,3	161
Muži	27	10,3	10	3,8	189	71,9	14	5,3	23	8,7	263
Spolu	51	12,0	19	4,5	285	67,2	23	5,4	46	10,8	424

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Ako vidno z analyzovaných verejných politík mesta, Senec týmito dátami zjavne nedisponuje, svoju migrantskú populáciu nepozná a nepočíta s jej demografickým či ekonomickým potenciálom. Podrobnejšie štatistiky alebo iné dáta a výskumy o tom, čo títo cudzinci v Senci robia, ako žijú, aké majú rodinné zázemie, zatiaľ ani neexistujú. Vzhľadom na to, že mnohé krajiny sú často reprezentované jedným, dvoma ľuďmi, je zaujímavé sledovať, či a aké sociálne väzby vytvárajú cudzinci navzájom. Vo výskume sme sa zamerali aj na tieto aspekty a existujúce štatistiky dopĺňame v tejto prípadovej štúdií o príbehy a pohľady migrantov a opis väzieb medzi nimi navzájom a väčšinovým obyvateľstvom.

3. Senec a kultúrna rozmanitosť

Na mieru začlenenia migrantov v určitej lokalite vplýva veľké množstvo faktorov. Na jednej strane vstupuje do týchto procesov charakteristika samotných migrantov, prostredie, z ktorého pochádzajú a aj motívy, ktoré ich vedú k príchodu na Slovensko. Na druhej strane je veľmi dôležité, do akej miery obyvatelia danej lokality a verejné inštitúcie vytvorili pre migrantov možnosti vstúpiť do verejného (spoločného) priestoru a stať sa jeho súčasťou. Tieto procesy sú zároveň úzko previazané s každodenným životom v konkrétnej lokalite a konkrétnych sociálnych či verejných miestach. Zároveň platí, že vzťah k lokalite a miera sebaidentifikácie obyvateľov s ňou do veľkej miery súvisí s možnosťami, infraštruktúrou a celkovým pôsobením miestnej samosprávy.

Nasledujúca časť prípadovej štúdie sa zameriava na charakteristiku mesta a jeho verejného priestoru v súvislosti s migráciou a približuje tri perspektívy: predstaviteľov verejných inštitúcií, obyvateľov mesta a migrantov.

3.1. Senec – mesto príležitostí a rozvoja

Obyvatelia, investori aj samotní verejní činitelia vnímajú Senec ako dynamicky sa rozvíjajúce mesto, ktoré prináša svojim obyvateľom množstvo služieb a benefitov, vďaka ktorým neustále láka nových prisťahovalcov. Tí čoraz častejšie prichádzajú nielen z rôznych lokalít Slovenska, ale aj zo zahraničia.

Vzhľadom na svoju geografickú polohu a veľkosť spája Senec dve dôležité funkcie mesta. Na jednej strane je blízko Bratislavy, ktorá ako hlavné mesto vytvára pracovné príležitosti

a poskytuje kvalitné služby týkajúce sa kultúrneho vyžitia, sociálnej sféry a pod. Pre mnohých ľudí je však príliš veľkým mestom, ktoré môže vytvárať pocit anonymity. Senec je oproti tomu menší, čo umožňuje jeho obyvateľom vytvárať užšie sociálne väzby a naďalej ostať v blízkom kontakte s Bratislavou. To v uplynulých rokoch spôsobilo, že sa mnohí Bratislavčania, ale aj obyvatelia iných miest začali sťahovať do Senca. Ide predovšetkým o stredné vrstvy obyvateľstva, čo podnietilo väčší stavebný a kultúrny rozvoj mesta. Zároveň môže byť Senec aj veľkým lákadlom pre migrantov:

No, je to samozrejme tá vzdialenosť, Senec je fakt takým satelitným mestom a aj samotní Bratislavčania objavili to čaro vidieka... A samozrejme to súvisí aj s tými cudzincami, ktorí sú aj možno najviac kúpsychopní... Ja to vnímam tak, že najväčšia je tu tá vietnamská komunita. To sú väčšinou obchodníci. V Senci nemáme výrobu, takže samozrejme, obchod si otvoríte tam, kde máte možnosť, že vám príde zákazník. Takže kúpsychopnosť je tu vysoká.

(predstavielka verejnej správy)

Senec zažil v uplynulých rokoch veľký stavebný boom, vznikli tu tri nové mestské lokality, postavilo sa množstvo rodinných domov, prichádzajú sem predovšetkým mladí ľudia, ktorí si založili rodiny, takže nastal aj demografický rozvoj mesta. Niektorí obyvatelia ho označujú ako „mesto kočiek“.

Podľa predstaviteľov mesta je však problém, že mnohí novopristáhovani občania si ponechávajú trvalý pobyt v Bratislave alebo v mestách, z ktorých pochádzajú, resp. kde pracujú. To znamená stratu finančných prostriedkov na podielových daniach.

Bratislavčania si tu kúpili pozemok, postavili domy, ale ponechali si v Bratislave trvalý pobyt a svoje byty prenajímajú. Bratislava vie isto ponúknuť lepšie benefity, ako napríklad zľavy na cestovnom, takže si nechávajú trvalý pobyt tam, a my prichádzame o podielové dane.

(predstavielka verejnej správy)

Mesto sa snaží lákať nových obyvateľov poskytovaním rôznych benefitov, napríklad zľavami do akvaparku, na kultúrne podujatia, spúšťajú miestnu dopravu, ktorá bude zadarmo pre obyvateľov mesta.

Cudzinci však obvykle trvalý pobyt v Senci majú, čím sa stávajú dôležitou a „lákavou“ skupinou obyvateľov aj pre samotné mesto. Žijú tam, kde majú rozbehnuté pracovné aktivity, a tak sa stávajú stabilnou súčasťou mesta a platia podielové dane. Demografický rozvoj mesta však v uplynulých rokoch priniesol aj negatívne stránky. Senec je historicky vybudovaný ako malé provinčné mesto, s čím sa v súčasnosti spájajú problémy s parkovaním a verejnou dopravou. Ľudia majú vysoký životný štandard, dve autá v rodine sú pomerne častým javom. Dopravná situácia je teda komplikovaná, zvýšený počet obyvateľov má vplyv aj na životné prostredie.

Ďalším dôvodom, pre ktorý je v súčasnosti Senec pomerne veľkým lákadlom pre pristáhovalcov, je jeho charakter a lokalizácia. Blízkosť Seneckých jazier poskytuje kvalitné možnosti na relax a víkendové či dovolenkové aktivity. S tým sa spájajú aj kultúrne aktivity a rôzne služby (reštaurácie, šport), ktoré Senec ponúka.

Mesto Senec je špecifické tým, že v lete to tu žije ako na Chorvátskom pobreží. Južná strana Seneckých jazier je krásne vybudovaná, v lete tu máme vláčik, plno športových, kultúrnych podujatí. Senec vždy priláka – ja to hovorím, že pol Bratislavy, Trnavy, Pezinka je tu v lete.

(predstavielka verejnej správy)

S tým súvisí aj politika mesta, ktorá sa orientuje práve na prilákanie turistov a ďalších obyvateľov. Mesto sa snaží vytvoriť v obyvateľoch pocit silnej identity s mestom a dobrý vzťah k nemu. Pre jeho predstaviteľov je dôležité, aby k nemu obyvatelia mali vytvorený silný (aj emocionálny) vzťah.

My teraz máme tak orientovanú politiku, aj pri vstupe do kultúrneho strediska máme zavesený plagát jazera zvrchu a na ňom je napísané „Senec: mesto, ktoré milujem!“

(predstavielka verejnej správy)

Aj obyvatelia vnímajú Senec ako pokojné, bezpečné a malé mesto. Umožňuje zabezpečiť všetky potreby a je to finančne dostupné miesto na život. Obyvatelia sa s predstaviteľmi verejnej správy zhodli na tom, že Senec je dynamicky sa rozvíjajúce mesto s čoraz lepšou infraštruktúrou služieb. Tú vnímajú ako nevyhnutnú pre ekonomický rozvoj lokality. Mesto sa neustále rozrastá, modernizuje, rozširujú sa rôzne služby, pribúdajú aj ekonomické možnosti. „Malosť“ Senca zároveň umožňuje pomerne úzke sociálne väzby medzi obyvateľmi a vo všeobecnosti plne zabezpečuje rôznorodé potreby jeho obyvateľov.

Viete, čo: mám rada Senec, ale ja zabľúdím medzi tými novými domami. Ale mám obľúbené obchodíky, obľúbené uličky, trhy mám veľmi rada senecké. Sú tu trhy, tam príde okolie, a tam núkajú svoje tovary.

(obyvatelka, 67 rokov)

Zároveň mnohé obyvateľom aj chýba – týka sa to predovšetkým niektorých služieb a podujatí, ktoré by sa mohli v meste realizovať a podporiť tak spoločenský život v lokalite. Rozhovory naznačujú aj určité generačné rozdiely v očakávaniach od lokality vo vnímaní mladších a starších obyvateľov mesta.

Senec považujem za tiché miesto, najradšej mám v Senci jazerá, chodíme tam s kamarátmi... V Senci sa nebojím, je bezpečný. Sú tu v podstate všetky služby, ktoré človek potrebuje, ale na nejaké väčšie nákupy oblečenia chodím do Bratislavy.

(obyvatelka, 24 rokov)

3.2. Verejný priestor

„Život mesta“ determinujú možnosti, ktoré lokalita ponúka. Ako sú verejné priestory riešené, ako sú organizované a aké služby obyvateľom poskytujú, má významný vplyv na to, ako sa v meste žije. V prípade Senca sa spoločenský a verejný život odohráva predovšetkým v centre mesta, pozdĺž Lichnerovej ulice, ako aj v areáli Seneckých jazier (vo väčšej miere počas letnej sezóny, v menšej miere počas celého roka). Toto sú zároveň aj priestory, o ktorých hovorili obyvatelia Senca (migranti i nemigranti) najčastejšie, a ktoré sú zároveň súčasťou lokálnej identity. Možnosti, ktoré ponúka verejný priestor, vnímali veľmi pozitívne

všetci respondenti vo výskume. Vyzdvihovali možnosti a služby, ktoré Senec ponúka pre prácu, život či trávenie voľného času.

Ja mám rád sever jazier a juh jazier cez jeseň a jar. Nemám rad sever jazier a juh jazier cez leto, je tam príliš veľa ľudí. Na prechádzky, a so psom, na čisto akože relax, jazerá cez jeseň a jar. Dokonala vec. Mám rád Lichnerku, Lichnerovu ulicu z nejakého dôvodu je to. A to je asi fakt nejakým spôsobom domov. Aj napriek tomu, že nebyvame na Lichnerovej ulici.

(migrant, 27 rokov)

Vo výpovediach obyvateľov sa ako obľúbené verejné miesta opakovane objavovali podniky, vo vlastníctve migrantov, ktorí dlhodobo žijú v Senci. Zároveň je táto skutočnosť indikátorom určitej miery prijatia migrantov. Aj keď to, ako ukážeme v nasledujúcich kapitolách, ešte neznamená, že migranti sú v lokalite integrovaní vo všetkých dimenziách života rovnako.

Máme tu obľúbené miesta. Obľúbená kaviareň, to je kaviareň Balkán, ktorú vlastní Juhoslovania. Tam chodíme obyčajne každý deň s kolegynami po obede, sadneme si na kávu. Máme aj svoju obľúbenú reštauráciu. To je tiež Juhoslovan, reštauráciu Marathon, kam chodíme radi výnimočne na nejaké slávnostné obedy. Potom máme obľúbené miesto Lobster na Slniečnych jazerách, čo je reštaurácia, tam chodíme na obed na menučká. Potom ja mám veľmi obľúbené miesto baňán – to sú jazerá, ale to nie sú teda úradne plážové kúpele. Veľmi pekné miesto je to.

(obyvateľka, 67 rokov)

Pri bližšom pohľade na symbolické reprezentácie rozmanitosti v ťažiskových verejných priestoroch mesta je zjavné, že migranti majú vo verejnom priestore pomerne veľké zastúpenie. K najznámejším stravovacím zariadeniam v meste patrí reštaurácia Marathon na Lichnerovej ulici. Reštaurácia je vo vlastníctve rodiny pochádzajúcej z južnej Európy, ktorá získala na Slovensku politický azyl v 90. rokoch. Je zároveň rozpoznávaným a navštevovaným miestom stretávania sa pre turistov a aj pre lokálnych obyvateľov. Predstavuje jedno z centier spoločenského života, má prestíž a popularitu. Je situovaná priamo v centre Senca.

Je to centrum mesta do nejakej miery, veľmi veľa ľudí sa tam schádza. Keď chceš zobrať niekoho na business lunch, tak ideš do Marathonu, keď chceš ísť na kávu, tak ideš do Marathonu. A tak ďalej.

(migrant, 27 rokov)

Obrázok 1: Reštaurácia Marathon

V meste sa nachádzajú aj ďalšie služby prevádzkované alebo vlastnené migrantmi: napríklad kaviareň, rýchle občerstvenie, samoobslužná ázijská reštaurácia s celodenným menu³⁴, cukráreň, či blízkovýchodná alebo turecká kuchyňa. Tieto prevádzky si získali svoje stabilné miesto v kolorite mesta a majú svoju klientelu.

Obrázok 2: Prevádzka rýchleho občerstvenia Minh Hang

Obrázok 3: Cukráreň Balkán

Iným typom podnikateľských aktivít sú tie, ktoré ponúkajú rôznorodé služby. V prípade ťažiskových verejných priestorov je to napríklad salón krásy, poskytujúci manikúru a pedikúru, kaderníctvo či predajne s ázijským textilom.

Obrázok 4: Salón krásy

Uvedené podnikateľské aktivity sú len vybranými príkladmi známych a v centre mesta situovaných prevádzok migrantov v Senci. Samozrejme, v meste sú zastúpené aj mnohé ďalšie podnikateľské aktivity migrantov v rôznych oblastiach poskytovania služieb. Prítomnosť spomínaných ekonomických aktivít vo verejnom priestore migrantov zviditeľňuje a zvyšuje povedomie ostatných obyvateľov o ich pôsobení. V niektorých prípadoch to vedie aj k užším alebo širším sociálnym vzťahom a priateľstvám, v iných iba ku všeobecnému akceptovaniu prítomnosti migrantov v Senci ako faktu.

³² V prevádzke rýchleho občerstvenia sú v ponuke jedlá vietnamskej, thajskej a čínskej kuchyne.

Túto „viditeľnosť“ interpretovali všetky typy respondentov aj ako úspešnosť (niektorých) migrantov v meste Senec, pretože ich pozícia v konkurencii ďalších prevádzok vo verejných priestoroch mesta je pomerne silná – z hľadiska obľúbenosti, lojality, ale aj z hľadiska udržateľnosti. Väčšina spomínaných prevádzok je v Senci už dlhší čas.

Podľa mňa to je vždy také, že keď odídete zo svojej krajiny, proste sa tí ľudia tak viac snažia. A je to zaujímavé, že naozaj, je strašne veľa tých ľudí [v Senci], ktorí sú úspešní. Pozrite len tuto ten kebab, ten Číňan tam, čo predáva, taký bufet, tá cukráreň Balkán alebo reštaurácia Marathon. To sú všetko úspešné podniky, ktoré fungujú už roky... Ja to vnímam pozitívne, nielen Balkáncov, ale proste aj tých Číňanov, Vietnamcov. Že sú takí šikovní a že sú nútení, lebo oni sa nemajú kam vrátiť.

(migrantka, 28 rokov)

Mnohí ďalší migranti však ostávajú vo verejnom priestore neviditeľní – o ich prítomnosti a sociálnych aktivitách sa vo všeobecnosti medzi obyvateľmi nevie, a vzhľadom na absentujúci mechanizmus prepájania vzájomných svetov v meste sa sociálny život odohráva v „paralelných“ svetoch.

4. Sociálne vzťahy v Senci

Mesto kladie pomerne veľký dôraz na vzťahy v meste a budovanie dôvery medzi rôznymi jeho aktérmi a obyvateľmi. Práve to je veľmi dôležitým faktorom na vytváranie príjemného prostredia pre život v meste a jeho rozvoj (PHSR 2010 – 2018). Tým, že Senec je historicky pomerne malé mesto, veľmi dôležitú úlohu zohrávajú sociálne väzby medzi obyvateľmi, ktorí sa vzájomne poznajú. Tento aspekt však v Senci v posledných rokoch prechádza premenou pod vplyvom rýchleho nárastu počtu obyvateľov. Vzhľadom na blízkosť hlavného mesta a väčšiu cenovú dostupnosť aj kvalitu bývania do mesta prichádza čoraz viac nových obyvateľov. Či už hovoríme o migrácii v rámci Slovenska, alebo o náraste počtu migrantov v meste, zásadne sa mení charakter lokality a vzájomných vzťahov v meste.

4.1. Starousadlíci a tí „druhí“

Rýchlo sa zvyšujúci počet obyvateľov reflektovali aj všetci obyvatelia ako jeden z kľúčových procesov, ktorým lokalita v súčasnosti žije. Zároveň ho nevnímali ako úplne bezproblémový, naopak, vnímali túto skutočnosť pomerne kriticky. „Noví“ prisťahovalci podľa niektorých nemajú primeraný vzťah a záujem o mesto, narúšajú existujúcu komunitu predovšetkým nízkym záujmom o spoločenskú väzbu. Príkladom je, že obyvatelia, prisťahovaní do Senca v poslednom období, si tu neprihlasujú trvalý pobyt a mestu za nich následne chýbajú podielové dane.

Ale Senčan vždy vie, kto je odkiaľ, a to označí, ty nie si Senčanka, ty si odtiaľ, to registruje... A hovorí sa, že veľa ľudí býva v Senci, čo nie sú Senčania. Tak s tým rátame, že úradne je počet obyvateľov 16-tisíc alebo 17-tisíc, ale že už aj dvadsaťtisíc je už tu u nás. Zato potrebujú škôlku, školu, také veci potrebujú, ale ešte ako stáli obyvatelia nie sú tuná. Sú prechodne bývajúci.

(obyvatelka, 67 rokov)

Chýbajúce formálne aj symbolické väzby obyvateľov si uvedomujú aj senecké štátne inštitúcie. Strategické dokumenty mesta sa napríklad zameriavajú na potrebu budovať „lokál-patriotizmus“ a podporovať tých, ktorí v meste už žijú, ale v súčasnosti dochádzajú za prácou do okolitých väčších miest. Zámerom je tiež prilákať nové pracovné sily, avšak hlavne prostredníctvom vnútroštátnej migrácie (PHSR 2010 – 2018).

Opozitným názorom, ktorý sa objavoval na strane novopristáhaných obyvateľov, bola uzavretosť, ktorú voči sebe vnímajú zo strany tzv. starousadlíkov. Symbolickým vyjadrením týchto procesov je dichotomické označovanie obyvateľstva ako „starí Senčania“ a tí „druhí“ („noví“, „mladí“).

Čo sa týka Senčanov, „starých Senčanov“, tak sa radi volajú sami seba. Nefunguje nejakým spôsobom nevraživosť, to nie. Ale nie sú šťastní z toho, že im chodia východniari, mení to tvar mesta a nejakým spôsobom je to pre nich zlé. Ja neviem určiť, prečo konkrétne. Je to nejakým spôsobom lokálpatriotizmus, alebo čo to je. Ale podľa mňa je veľmi slepé nevidieť, že tí ľudia priniesli aj peniaze, aj rozvoj, aj oživenie toho mesta, pretože v 90. rokoch bol Senec, nebol nič zvláštne. Bola to taká komunistická diera...

(migrant, 27 rokov).

Pod vzrastajúcou diverzitou vnímali lokálni obyvatelia predovšetkým vnútroštátnu migráciu, ktorá bola – vzhľadom na rozsah dôsledkov na lokalitu – vnímaná citlivejšie. Prítomnosť migrantov zo zahraničia a ich narastajúci počet boli v porovnaní s vnútroštátnou migráciou skôr okrajové.

4.2. Historicky podmienená kultúrna rozmanitosť

Kultúrna rôznorodosť sa v Senci vždy vyskytovala, preto migrácia z hľadiska rozmanitosti nevytvára úplne novú situáciu. V minulosti bolo toto mesto výrazne etnicky heterogénne – maďarsko-slovensko-nemecké. To má vplyv aj na identitu mesta a na vnímanie zmien, ktoré v ňom nastávajú. Pôvodné etnické delenie je navyše už čoraz viac minulosťou, pretože podiel príslušníkov národnostných menšín v Senci neustále klesá.

Židovská komunita bola v minulosti úplne zlikvidovaná, maďarská postupne klesá. To je dané aj tou imigráciou, aj prirodzeným úbytkom. Uzatvárajú zmiešané manželstvá, potom ten obrovský prílev nových obyvateľov, čiže ten podiel [Maďarov] vychádza pod x-percentnú hranicu.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Napriek tomu je maďarská komunita stále veľmi súdržná. Udržiava si identitu viacerými kultúrnymi podujatiami, ktoré pre nich mesto Senec pravidelne organizuje a ktoré si často organizujú aj sami. Mesto udržiava stále funkčnú maďarskú materskú aj základnú školu, a to napriek klesajúcemu počtu detí v týchto zariadeniach. Vzťahy medzi migrantmi v meste nadobúdajú inú podobu, keďže kvôli veľkej rôznorodosti krajín pôvodu nedochádza k vytváraniu komunitnej súdržnosti.

4.3. Migranti v Senci

Ako už sme uviedli v druhej kapitole, na kultúrnej rozmanitosti sa čoraz viac podieľa aj narastajúci počet migrantov žijúcich v Senci. Napriek tomu sa verejní predstavitelia do kontaktu s nimi vo svojej práci dostávajú len veľmi zriedka. Vnímajú ich teda len z pohľadu bežných obyvateľov. To je dané predovšetkým tým, že zahraničná migrácia nebola zatiaľ zadefinovaná ako téma, ktorej treba venovať špecifickú pozornosť. Vyplýva to napríklad aj z PHSR na roky 2010 – 2018, ktorý nijakým spôsobom nereflektuje prítomnosť a integráciu migrantov. Pre verejné politiky mesta Senec tak migranti ostávajú stále úplne neviditeľní.

Relatívne vysoký podiel migrantov na populácii v meste Senec je výsledkom súčinnosti viacerých okolností. Možnosť získať pracovné povolenie alebo povolenie na podnikanie v meste prilákalo viacero ľudí z Balkánu, predovšetkým zo Srbska, Albánska a Macedónska.

Ďalším dôvodom, prečo je v Senci relatívne vysoký podiel migrantov, môže byť aj to, že za socializmu existovala v Senci jazyková škola. Túto navštevovali jednotlivci z celého sveta, poskytovala im totiž kurzy slovenčiny. Mnohí z nich išli študovať na vysoké školy v okolí, iní ostali žiť v Senci.

To bola taká štátom zriadená škola. Bývali tu, mali tu veľký internát, pamätám si ich ešte z detstva. Pohybovali sa tu celý deň, takže my [Starosenčania] sme na nich zvyknutí.

(predstavitelka verejnej správy)

Predstavitelia verejnej správy vnímajú migrantov ako pozitívny a obohacujúci prvok mesta Senec a ako integrovanú súčasť seneckej „komunity“.

Ja si myslím, že je veľké plus, že je tu čínska reštaurácia, že tu máme thajskú alebo vietnamskú kuchyňu, je to obohatenie štruktúry ponúkaných služieb, takže ja z môjho pohľadu to rozhodne nevnímam ako mínus. Že tu majú vynikajúcu zmrzlináreň Albánci, kebab je tu, moja dcéra na tom fičí...

(predstavitelka verejnej správy)

Migranti žijúci v Senci vedia väčšinou dobre po slovensky. Podľa viacerých respondentov udržiavajú otvorené a intenzívne vzťahy s ostatnými obyvateľmi. Pravdepodobne je to dané aj tým, že často pracujú v službách, takže každodenne prichádzajú do kontaktu so zákazníkmi.

Pohľad obyvateľov na narastajúcu zahraničnú migráciu možno demonštrovať na pláne vytvoriť v okolí Senca „čínske mestečko“. Mesto s obyvateľmi viedlo intenzívne diskusie o tom, aké zmeny by to Sencu prinieslo. Obyvatelia sa napríklad obávali vysokého prílevu ázijských migrantov po postavení tohto centra (v prognózach sa objavovalo číslo 4 000). V tomto zohralo dôležitú komunikačnú úlohu práve vedenie mesta, ktoré jednak obyvateľov vypočulo a neurobilo rozhodnutie za nich, jednak podrobne vysvetlilo, aký priebeh táto výstavba bude mať a čo to mestu prinesie:

Naši poslanci aj primátor hovoria „nekrič hop, kým nepreskočíš“. Uvidíme, s akými plánmi prídu... Jedni boli za, druhí boli proti. Každý sa na to pozerá ináč. Niektorí si nechcú pustiť cudzincov medzi nás, druhí zas – áno, ja som bez roboty, a možno mi dajú prácu. Začali to prezentovať tak, aby sa ľudia nebáli.

(predstavitelka verejnej správy)

Celkovo sú však migranti vnímaní ako integrálna súčasť mesta a ich rozmanitosť mesto ani obyvatelia príliš nereflektujú. Nikto z respondentov neidentifikoval negatívne javy spojené s príchodom a životom migrantov v meste. Je však zaujímavé, že dosiaľ sa nad touto témou nikto v meste ani nezamýšľal. Samotný výskum otvoril pre respondentov mnohé otázky a vytvoril priestor na uvažovanie o migrantoch. Tým, že Senec je relatívne malý, obyvatelia sa do veľkej miery poznajú, a preto aj predstavitelia verejných inštitúcií poznali skôr osobné príbehy jednotlivých migrantov než nejaké spoločné charakteristiky, ktoré by špecifikovali ich situáciu a vytvárali otázky alebo bariéry pre ich integráciu.

Obyvatelia mesta vnímajú migrantov hlavne vo dvoch dimenziách: buď ako miestnych podnikateľov, ktorých prevádzky či služby obyvatelia využívajú (pričom používajú napríklad familiárne označovanie podľa mena či prezývky daného jednotlivca), alebo na základe vizuálneho identifikovania (oblečenie, vizuálne odlišnosti, prípadne jazyk), ich prítomnosti na verejných priestranstvách (na námestí, v mestskom centre či areáli jazier) a vo verejných inštitúciách. Všetci obyvatelia lokality spomenuli tie skupiny migrantov, ktorí prevádzkujú reštauračné zariadenia, kaviarne či cukrárne. Povedomie o širšej rôznorodosti sa vyskytovalo iba okrajovo.

Z nejakých arabských krajín žijú tu rodiny a odkiaľ ešte tak. Z arabských krajín sú tu, z Iránu rodiny, ja to až tak, len vidíme ich – tých istých ľudí stále vidíme. Číňanka, alebo Vietnamka je? Neviem, lebo oni sú veľmi urazené [keď ich identifikujú nesprávne – pozn. aut.], to je také čosi ako Česi a Slováci... To už viem, že nemajú radi, keď Vietnamec, alebo Číňan hovoríme to isté. No Senčania hovoria, že Čing-čung, a vybavené. Majú obchody s textilom a veľmi sú populárni, lebo sú lacní.

(obyvatelka, 67 rokov)

V Senci napriek pomerne veľkému počtu migrantov nedochádza k hlbším vzájomným sociálnym kontaktom a prepojeniu „svetov“. Reflexiu rozsahu kultúrnej diverzity v Senci lokálnymi obyvateľmi, ako aj osobné prepojenia a kontakty, možno považovať za pomerne obmedzené. Senec je pritom pomerne tolerantná lokalita – najobľúbenejšie podniky sú vo vlastníctve migrantov a sú rozpoznávané. Rozpoznávanie inakosti, migrantov, ich kultúry však je len do takej miery, do akej to obyvateľom vyhovuje a je pre nich prijateľné. Navyše, migrantov vnímajú ako pomerne uzavretých. Vo výpovediach sa opakovane vyskytoval názor, že aj keď migranti prítomní sú, žijú pomerne uzavreto a vo väčšej miere sa nezapájajú do verejného života či nenadväzujú sociálne vzťahy s lokálnymi obyvateľmi.

Viete čo, je to také zaujímavé: všimnem si, keď nosia ženy tie svoje šatky, ináč sa obliekajú. Myslím, že oni sa držia veľmi svojej komunity tiež. Hlavne títo, ktorí majú pohostinstvá. To sú z Albánska, alebo zo starej Juhoslávie, ktorí sem prišli... Ale zato oni sa dosť držia pri sebe...

(obyvatelka, 67 rokov)

V meste teda chýba mechanizmus na premostenie svetov, ktoré by umožnili a posilnili sociálnu kohéziu medzi všetkými obyvateľmi. Keďže k hlbšiemu prepájaniu svetov dochádza iba v obmedzenej miere, chápanie integrácie sa zdá byť v hraniciach toho, že nedochádza ku konfliktom či problémom. O rozmere (ne)prijatia migrantov obyvateľmi naznačuje aj dávanie slovenských mien tým, s ktorými prichádzajú obyvatelia do kontaktu, a sú pre nich príliš komplikované. Je to symbolické vyjadrenie skutočnosti, že sa od nich očakáva skôr prispôsobenie sa väčšine, než aby ich majorita plne akceptovala.

Ale ja si myslím, že sú obľúbení – sú to obľúbené miesta. Je tu čínska reštaurácia, kde majú Senčania svoje obľúbené miesto tiež. Číňanka pri nás, obchodníčka, voláme ju Anička, prinesieme jej občas tiež obed, keď nemá čas ísť na obed. Takže taká komunikácia je príjemná, nie je nepriateľská, skôr priateľská.

(obyvateľka, 67 rokov)

Výpovede obyvateľov lokality teda indikujú, že si mesto na migrantov „zvyklo“ aj napriek tomu, že ťažiskové príležitosti pre hlbšie prepájanie týchto svetov v meste chýbajú. Existujúce prepojenia sú skôr okrajové, prípadne sú naviazané na ekonomické aktivity migrantov a zostávajú v rovine vzťahu predajca – zákazník.

4.4. Vzájomné vzťahy medzi migrantmi

V závislosti od dĺžky pobytu na Slovensku, ako aj stability ich pobytu bola reflexia migrantov, ich skúsenosti i záujem o integráciu v lokalite rozdielna. V porovnaní s nemigrantskými obyvateľmi mali omnoho širší prehľad o migrantoch, ktorí v Senci a v jeho blízkom okolí žijú.

Veľmi veľa ľudí z Vojvodiny tu chodí... Je ich veľa v Senci, veľmi veľa mladých ľudí, ktorí si tu založili rodiny. Rusíni prišli do Senca. To nejako nezrátam, ale sú tam aj nejakí Bosenci... Potom sú tam nejakí Macedónci s albánsko-tureckými koreňmi. Máme tam ešte..., on neviem, čo je, z toho regiónu je to komplikované určiť, či je Turek, Macedónc, Albánc alebo polo-Grék. Fakt neviem. On má tú zmrzlinu, čo je na opačnom konci Lichnerovej ulice. A vedľa toho má aj Kebab... Áno, to je pravda [prítomnosť cudzincov z ázijských krajín – pozn. aut.]. Viem to len tak, že som išiel okolo a dvakrát som niekde sedel s kamarátmi. Ale jedni vyzerajú ako Vietnamci, nakoľko ja viem určiť ako typ tváre. Iní vyzerajú ako Kórejci, nerozprávajú veľmi dobre po slovensky. A máme tam potom v logistických centrách veľmi veľa Američanov tam je, ktorí majú kórejské korene... V logistických centrách robia a manažujú. Väčšinou sú to mladí ľudia od 25 do 35, a ešte tam máme nejakých Číňanov, ktorí sa pristahovali.

(migrant, 27 rokov)

Podobne ako v iných lokalitách, aj v Senci je možné hovoriť o medziskupinovej solidarite medzi migrantmi a existujúcich sociálnych sieťach. Mnohí si udržiavajú prepojenia, väzby, stretávajú sa však hlavne po linke jazykovej podobnosti či regionálnej blízkosti.

R: Skôr také kamarátske... akože vieme o sebe – niekedy sa stretneme, ideme na koncert.

V: Poznáte majiteľov reštaurácií a kaviarní?

R: Oni sú tuším Macedónci, poznám ich tiež. My sa vždy tak nájdeme, aj podľa jazyka, sú príbuzné.

(migrantka, 28 rokov)

4.5. Zapojenie migrantov do širších sociálnych väzieb

Pod sociálnym vzťahmi v lokalite sme chápali predovšetkým osobné kontakty migrantov s obyvateľmi lokality. Zaujímali nás priestory, v ktorých k nim dochádza, okolnosti, za ktorých sa dejú, ako aj ich charakter – teda nakoľko majú (a či vôbec) osobné vzťahy ako ka-

marátstva a priateľstvá, ako migranti nazerajú na tieto vzťahy, ako ich hodnotia a pod. Zaujímalo nás i to, či sa cítia byť v tomto zmysle súčasťou lokality, a ak nie, čo im chýba a čo by privítali. Sociálnu kohéziu a vzťahy s lokálnymi obyvateľmi Senca migranti hodnotili veľmi rôznorodo, a i v tejto súvislosti vystúpili do popredia hlavne dve dimenzie, a to jednak dĺžka pobytu daného jednotlivca v lokalite, jednak potenciál stretávania iných obyvateľov a ľudí v ich každodennom živote.

Vo všeobecnosti sa migranti vyjadrovali o sociálnych vzťahoch v lokalite skôr pozitívne – ich charakter migrantom vyhovoval. Pravda, v kontexte života každého jednotlivca je miera a rozsah zapájania sa do širších sociálnych vzťahov, známostí a priateľstiev individuálna. Nie všetci ich vnímajú ako dôležité a zároveň nemá každý človek potrebu aj hlbšieho osobného zdieľania. Samotná skutočnosť, že k sociálnym interakciám dochádza, ešte neznamená, že lokálna komunita je súdržná. To, že sa migranti s lokálnym obyvateľstvom v každodennom živote stretávajú, rozpoznávajú sa a celkovo sa k sebe správajú úctivo, ešte neznamená, že dochádza k prijatiu rôznorodosti. Domnievame sa, že výpovednú hodnotu má skôr to, aký rozsah a akú hĺbku tieto sociálne väzby majú. Predovšetkým však to, nakoľko je kultúrna rozdielnosť so svojimi špecifikami (kultúrne zvyklosti, religiozita, iné sociálne normy a hodnoty) rozpoznávaná a akceptovaná.

4.6. Prijímam všetko alebo iba to, čo mi vyhovuje?

Migranti vo všeobecnosti vnímali lokálnych obyvateľov Senca ako otvorených a tolerantných. Aj v Senci sa však mnohí stretávajú s predsudkami a stereotypmi, predovšetkým pokiaľ neovládajú jazyk na komunikatívnej úrovni či pri otvorenom priznávaní sa k inému náboženstvu a s tým spojenými zvykmi (napríklad u moslimov). Migranti však negatívnejšie reakcie obyvateľov do istej miery chápali. Vysvetľovali ich hlavne konzervatívnejšími postojmi staršej generácie, ale aj individuálnymi rozdielmi medzi ľuďmi. Podľa nich niektorí ľudia predsudky jednoducho majú. Niektorí sú závistliví a neprajní, iní zase uzatvoreni a neochotní, a to bez ohľadu na ich národnosť. Rozsah týchto sociálnych vzťahov bol – s niektorými výnimkami v podobe veľmi spoločensky orientovaných migrantov – skôr obmedzený.

Ludia sú veľmi milí. V... [krajine pôvodu – pozn. aut.] sa ľudia takto k sebe nesprávajú, chovajú sa k sebe ako k cudzincom. A hlavne sa tak správajú k migrantom. Keď idem tu v Senci hocikde do mesta, tak som už všade známy. Páči sa mi tá malosť, že sa ľudia vzájomne poznajú. V mojej krajine vidíte len tisíce bezmenných tvárí. Ale tak naozaj, tuto je každý človek rozpoznávaný a vnímaný, špeciálny. Je to skvelý pocit.

(migrant, 52 rokov)

Výpovede migrantov napovedajú aj o latentných predsudkoch a negatívnych stereotypoch a strachu z odlišnosti migrantov. „Trecími plochami“, pri ktorých sa existujúce stereotypy a strach z neznámeho prejavujú, sú napríklad otázky odlišných kultúrnych zvykov či náboženstiev. Viacero respondentov sa stretlo so zníženou citlivosťou napríklad na odlišné zvyky spojené s moslimským vierovyznaním, či rozdiely v stravovaní (napríklad nejedenie bravčového mäsa, odmietanie alkoholu). Napovedá to o tlaku zo strany väčšiny, ktorá neprijíma

kultúru migrantov a vytvára tlak na prispôsobovanie sa. A zároveň akceptuje inakosť len do takej miery, ktorá je pre ňu vyhovujúca. Vo všeobecnosti nedostatok informácií a znalostí o odlišných kultúrach dáva priestor na vytváranie a reprodukciu predsudkov a stereotypov. Keďže jednotlivci často nemajú osobnú skúsenosť s kultúrnou alebo náboženskou diverzitou, často nekriticky preberajú informácie z médií. V meste sa nekonajú žiadne multikultúrne alebo vzdelávacie podujatia. V tomto existuje obrovský priestor pre mestskú samosprávu realizovať aktivity s cieľom podporiť vzájomné porozumenie medzi lokálnymi obyvateľmi a migrantmi. To môže mať veľmi pozitívny vplyv na sociálnu kohéziu v lokalite a zároveň na proces integrácie migrantov a ich sebaidentifikovanie sa s lokalitou.

Čo mne napríklad veľmi zavádzalo, ale to bolo viac z toho religiózneho hľadiska, že my sme moslimovia, tak my nepijeme a nejeme bravčové mäso. Tak roky to ľudia riešili, a proste ja neviem, prečo. Lebo my máme kamarátov Slovákov kresťanov, ktorí nejedia bravčové mäso proste zo zdravotných dôvodov, lebo im nechutí, nepijú, jednoducho... a stále to niektorí riešili, že veď' daj si, veď' čo... to mi trochu prekážalo. My neoslavujeme Vianoce, ale nehovorím. Moje deti sa teraz tešia na Mikuláša, no čo, ja to neriešim, dostanú sladkosti v škole a škôlke, ale že ja by som to mala doma – čižmičku a zemiačik, to nie, ale nebránim sa tomu a tie deti... a my zase oslavujeme naše sviatky, a keď je náš sviatok, tak ja ozdobím ten stromček, keď sa im to páči. My máme taký obed slávnostný, to je také – v rodine...

(migrantka, 28 rokov)

Vzhľadom na značnú diverzitu v lokalite, na odlišné životné stratégie migrantov, ako aj na ich štartovacie čiary v lokalite líšia sa aj ich sociálne prepojenia. Špecifikum predstavujú tí, ktorí prichádzajú z humanitárnych dôvodov alebo z ekonomických dôvodov, pričom sú nositeľmi odlišného kultúrneho a sociálneho kapitálu. V týchto prípadoch môže absencia podporných sociálnych sietí v širšej komunite a znevýhodnenie v spoločnosti i na trhu práce (ako napríklad jazyková bariéra, diskriminácia, problém s uznávaním kvalifikácií a pod.) spôsobovať určitý typ izolácie a nadväzovanie skôr vnútrogrupinových sociálnych vzťahov.

Uzavretosť voči sociálnym interakciám s majoritou i ďalšími migrantmi si do určitej miery uvedomovali aj migranti participujúci vo výskume – vnímali uzavretosť voči sociálnymi interakciám medzi niektorými migrantmi, ktorí v lokalite žijú a pracujú.

Nejakým spôsobom sa nepohybujú v našom okolí. Oni sa držia nejakým spôsobom stranou a nechodia ani do reštaurácií, nechodia sa strihať k nám. Nevieť veda o nich.

(migrant, 27 rokov)

V tejto súvislosti zohráva dôležitú úlohu stabilita pobytu a perspektíva dlhodobého pobytu na Slovensku. Práve neistota pobytu a s ním súvisiaca neistá socioekonomická situácia môžu prispievať k izolácii. Je potrebné si uvedomiť, že migrant prichádzajúci do mesta nemôže počítat s podporou širších sociálnych sietí, teda pomocou známych alebo širšej rodiny. Súčasne v meste absentujú akékoľvek podporné integračné mechanizmy, ktoré by mu pomohli porozumieť novej kultúre, jazyku alebo inštitucionálnemu systému. To môže viesť k vyčleneniu migrantov na jednej strane a predsudkom a negatívnym stereotypom vo väčšinovej populácii Slovenska na druhej strane. Stereotypy, ktoré plynú zo vzájomného nepoznania, môžu pretrvávať na oboch stranách. O to naliehavejšia je potreba seriózne zohľadniť kultúrnu diverzitu a integračný proces na lokálnej úrovni. Inými slovami: na pod-

poru integračného procesu je potrebné pracovať s oboma stranami – nielen s migrantmi, ale aj s väčšinovou spoločnosťou.

My iba pracujeme a študujeme, učíme sa slovenský jazyk. Keby sme neštudovali, nemali by sme integračnú podporu od štátu. A zároveň musíme pracovať. Pol dňa pracujeme a pol študujeme... Momentálne nie, nemáme tu žiadnych priateľov. Nikam nechodíme. Nemáme tu priateľov, pretože Slováci nemajú radi cudzincov. A kvôli tejto ich averzii nemáme priateľov.

(migrant, 32 rokov)

Pre mnohých migrantov, ktorí v Senci žijú, je ústrednou prioritou zabezpečenie príjmu a ekonomickej stability pre život. Rozhovory s migrantmi napovedajú, že pre mnohých sa sociálny kontakt s obyvateľmi lokality obmedzuje predovšetkým na pracovisko a pracovné vzťahy, pričom širšie neformálne väzby sú minimálne alebo úplne absentujú.

Poviem vám úprimne, skutočne by som si veľmi prial mať priateľov. Ale chcete vidieť môj pracovný harmonogram? Veď ja, obrazne povedané, už ani neviem, ako vyzerá moje dieťa [respondent má družku Slovenku – pozn. aut.]. Zvyknem si chodiť zabicyklovať počas hodinovej prestávky v pracovnom harmonograme. Je niekoľko ľudí, ktorí ma pozdravia, ale nik, kto by mi bol skutočne blízky. Je skutočne nemožné mať blízkych priateľov, pokiaľ si zamestnanie vyžaduje také nasadenie, ako mám ja.

(migrant, 52 rokov)

5. Špecifické oblasti zapojenia migrantov

V predchádzajúcej časti sme sa venovali sociálnym vzťahom, teda tomu, ako sú migranti v Senci vnímaní, prijímaní a ako sa v tomto meste cítia. Nasledujúca kapitola bude podrobnejšie rozoberať rôzne oblasti integrácie. Opíšeme, nakoľko sú migranti zapojení do kultúrneho života mesta, akú úlohu v procese integrácie zohráva ich postavenie na miestnom trhu práce. Pozornosť budeme venovať aj situácii detí migrantov, ktorá je vzhľadom na oblasť vzdelávania veľmi dôležitou súčasťou lokálnych politík. A v neposlednom rade sa zameriame na občiansku a politickú participáciu, ktorá symbolicky uzatvára lokálne politiky a zohráva kľúčovú rolu nielen v socioekonomickom zapojení migrantov, ale prispieva aj k sociálnej súdržnosti a formovaniu sociálnych vzťahov, ktorým sme sa venovali v prvej časti tejto prípadovej štúdie.

5.1. Kultúrny život v Senci – priestor pre všetkých?

Kultúrne aktivity zohrávajú v identite a prezentácii mesta navonok kľúčovú úlohu. Senec sa v súčasnosti profiluje ako aktívne mesto, ktoré poskytuje svojim obyvateľom aj návštevníkom veľké množstvo príležitostí na kultúrne a športové vyžitie:

My robíme všetko – činohry, divadlá, množstvo športových podujatí, súťažné prehliadky. V Labyrinte máme koncerty vážnej hudby, iné komornejšie podujatia. Máme aj kinosálu, kde je 255 miest, tam robíme komerčnejšie podujatia. Tým, že máme jazerá, tak robíme veľa športových

aktivít. Je tu Piccard klub, ktorý robí strelby, potápanie, hádzanú, volejbal, lukostrelbu... Takže kto chce, niečo si tu nájde.

(predstavitelka verejnej správy)

Etnická rôznorodosť sa prejavuje aj v kultúrnej oblasti, pretože maďarská komunita v Senci je stále veľmi aktívna, napriek klesajúcemu počtu obyvateľov maďarskej národnosti. Kultúrne stredisko realizuje viacero aktivít, ktoré umožňujú maďarským obyvateľom udržiavať svoju kultúru v materinskom jazyku. Napríklad maďarské divadlo Csemadok máva v kultúrnom stredisku pravidelné predstavenia, ktoré bývajú obvykle vypredané a o ktoré je medzi obyvateľmi veľký záujem. Mesto vytvára priestor aj pre výtvarné umenie maďarských maliarov a grafikov. Tým sa etnická identita seneckých Maďarov udržiava napriek silnejšej asimilácii a prevahe slovenského obyvateľstva:

Teraz tu máme Alberta Molnára Szencziho, to je maďarský spisovateľ, ktorý sa tu narodil, žil tu, a potom odišiel do Maďarska. Ale maďarská komunita mu stále dáva takú úctu a už roky sa v októbri konajú pri pomníku pietne spomienky, v múzeu besedy a prednášky. Takže oni si to tak udržiavajú.

(predstavitelka verejnej správy)

Pre migrantov sú možnosti kultúrneho vyžitia pomerne obmedzené. Migranti, ktorí hovoria po slovensky, sa môžu zapojiť do kultúrnych aktivít mesta prakticky bezproblémovo. Pre tých, ktorí po slovensky ani po maďarsky nerozumejú, neostáva veľa iných možností:

V podstate, ak sa chcú začleniť, musia chodiť na tie slovenské programy. Mala som takú skúsenosť, že sme tu mali detské divadielko, prišiel otecko s dievčatkom, dievčatko mu rozprávalo po anglicky a to predstavenie sa neuskutočnilo, lebo nám havarovali herci. A to dievčatko mu vysvetľovalo po anglicky, že čo sa stalo. Myslím, že aj takto sa začleňujú zahraniční, že chodia na slovenské predstavenia.

(predstavitelka verejnej správy)

To, do akej miery sa migranti zapájajú do kultúrnych aktivít, mesto v súčasnosti príliš nesleduje a nevyvíja ani aktivity na prilákanie týchto obyvateľov. Dosiaľ sa ani v kultúrnom stredisku, ani na samospráve nezaoberali možnosťami zlepšovať prístup ku kultúrnym aktivitám aj pre migrantov. Dôvodom je, že doteraz neprišla požiadavka od samotných migrantov. Ich počet nie je v súčasnosti natoľko vysoký, aby tvorili významnú skupinu obyvateľstva, takže ich hlas v tomto smere zatiaľ nezaznieva. Skúsenosti z iných výskumov ukazujú (Vašečka – Košťál, 2009), že snahy o integráciu migrantov sa obvykle prejavujú viac v socioekonomickej oblasti, a to sú aj potreby, ktoré samotní migranti najviac zdôrazňujú. Kultúrny aspekt integrácie má však nepochybne veľký podiel na ich celkovom začlenení do života mesta. Proaktívny prístup zo strany samosprávy alebo kultúrneho strediska by pravdepodobne zvýšil aj záujem migrantov o tieto aktivity. V súčasnosti však mesto na požiadavky obyvateľov odpovedá len „reaktívne“:

Neviem, že by sa mesto nejako zaoberalo cudzincami. Zatiaľ sme takúto požiadavku nemali. Oni neprejavujú zatiaľ nejaký záujem o to, aby sa tu zorganizovali nejaké aktivity pre nich.

(predstavitelka verejnej správy)

Na druhej strane mesto ani kultúrne stredisko sa novým aktivitám pre migrantov nebráni. Ak by migranti prejavili záujem a boli schopní a ochotní zorganizovať nejaké podujatie v ich

vlastnom jazyku, mesto by tieto aktivity len privítalo. Už aj v súčasnosti existuje možnosť navštevovať kurz pre brušné tanečnice, kubánsky tanečník Emeterio organizuje v kultúrnom stredisku hodiny salsy a zumbly pre obyvateľov mesta.³⁵

Pokiaľ vás tu neosloví niekto, že by tu chcel niečo začať robiť alebo vidieť, tak ja to nemám odkiaľ vedieť. Viete, na to sme tu my, ako inštitúcia. Plno ľudí nás oslovuje: zavolajte toho alebo „nemôže prísť ten?“, takže nie je problém. A ak by bol záujem, tak my vieme poskytnúť priestor.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Záujem migrantov o zapájanie sa do spoločenských a kultúrnych aktivít v meste bol variabilný a súvisel s tým, či má daný migrant alebo migrantka deti, nakoľko im umožňuje takéto aktivity pracovné vyťaženie a či má na to dostatok voľného času. Niektorí podujatia organizované mestom navštevujú, iní vôbec. Niektoré výpovede naznačujú, že typ podujatí, ktoré sa v lokalite konajú, nie sú pre daného jednotlivca zaujímavé.

Tak chodíme na rôzne predstavenia alebo do kina v kulturáku. Staršia dcéra, ona chodí už do druhého ročníka, ona chodí na umeleckú školu, chodí tam je tiež taký detský kútik, pešia zóna. V lete na jazerá. To je turistické mesto... Ako hovorím, vždy je niečo pre deti – divadielko, aj kino.

(migrantka, 28 rokov)

Vo všeobecnosti sa však nedá povedať, že by migranti prejavovali veľký záujem o podujatia organizované v meste. V meste zároveň neexistuje alternatívna kultúra a pretrvávajú nízka participácia obyvateľov na tvorbe podujatí. To vytvára príležitosti pre mestskú samosprávu, aby vyvíjala iniciatívy na podporu integračných procesov, napríklad symbolickým uznaním hodnoty rozličných kultúr tým, že ich zahrnie do niektorých kultúrnych aktivít. Potenciál majú práve aktivity, ktoré sú „šité na mieru“ predovšetkým potrebám lokálnej komunity, napríklad aktivity pre deti migrantov, ktorých cieľom by bolo nielen „učenie sa,“ ale napríklad aj vytvoriť príležitosti na spájanie rodín v rámci spoločne zdieľaných priestorov a činností.

Nemyslím si, že Senec je natoľko progresívne mesto, že by vedome chcelo zahrnúť a nejakým spôsobom odstraňovať takú viac-menej vedomú či nevedomú segregáciu. Najmä medzi Aziatmi. Keď si teraz uvedomujem reálne, Aziati sú najviac izolovaní. Je to možno tým, že nevedia jazyk. Nie možno, ale z veľkej miery áno. Podľa môjho názoru ako imigranta prvá vec, keď sa niekam prísťahujem, nútene či nenútene, by som sa mal naučiť ten jazyk do takej miery, aspoň aby som bol schopný komunikovať a aby mi tá osoba nejakým spôsobom rozumela. Či je pre nich ťažké naučiť sa jazyk, alebo či chcú, neviem. Lebo nemám s nimi kontakt. Sú veľmi izolovaní a z toho titulu reálne, keď si tak uvedomím, Senec by mohol niečo s tým spraviť v zmysle zorganizovať podujatia typu vzájomného spoznávania sa a oboznamovania sa o sebe.

(migrant, 27 rokov)

Tento respondent pomenoval problém, ktorý nielen migranti, ale aj predstavitelia verejnej správy, predovšetkým školstva, vnímajú ako jeden z kľúčových, a tým je jazyková bariéra. Možnosť učiť sa slovenčinu majú pritom migranti mimoriadne málo, a keď, tak ide o komerčné kurzy, ktoré sú finančne pomerne náročné. Zároveň často nie sú pre migrantov dostupné ani časovo, a to najmä vzhľadom na pracovné vyťaženie mnohých z nich. K riešeniu

³⁵ Pozri bližšie: <http://afrolatino.sk/author/emeterio-salsa/>

tohto problému sa však dá pristúpiť aj kreatívne, napríklad otvorením kurzov, na ktorých by sa učili obyvatelia a migranti navzájom.

5.2. Prínos migrantov: zamestnanie a podnikanie v Senci

Keďže Senec je rýchlo sa rozvíjajúce sa a konkurencieschopné mesto v relatívne dobre ekonomicky fungujúcom regióne, nezamestnanosť je stále relatívne nízka. Pred ekonomickou krízou sa miera nezamestnanosti pohybovala na úrovni 1,8 % (to znamená, že nepracoval skutočne len ten, kto nemohol alebo nechcel). V súčasnosti sa nezamestnanosť pohybuje na úrovni 5 – 6 %, čo je pre obyvateľov ešte stále veľmi dobrá situácia. V projekciách svojej ekonomickej konkurencieschopnosti sa mesto opiera o viacero celoštátnych (napríklad Národná stratégia regionálneho rozvoja) a medzinárodných dokumentov (napríklad Európa 2020) (PHSR 2010 – 2018). Predovšetkým medzinárodné dokumenty sú postavené na silných hodnotových princípoch (napríklad sociálna súdržnosť a kohézia), ktoré sa však často do národných alebo lokálnych stratégií nepremietajú. Tieto princípy sú pritom dôležité aj pri integrácii menšín a migrantov, pretože predpokladajú elimináciu akéhokoľvek sociálneho vylúčenia a diskriminácie a rešpekt k ľudským právam. Ekonomické záujmy patria k hlavným cieľom rozvoja, ktoré si mesto stanovuje (PHSR 2010 – 2018), avšak nepočíta pri nich s participáciou migrantov. Už teraz sa však migranti ako jednotlivci na ekonomike mesta aktívne podieľajú, s čím by mesto mohlo aj strategicky pracovať.

Význam začlenenia migrantov do spoločnosti ako jej akceptovaných a rovnocenných členov môže mať význam pre rozvoj celého regiónu. Vo výskume CVEK/SGI (Vašečka – Košťál, 2009) z roku 2009 sa ukázalo, že cudzinci na Slovensku majú ťažkosti so získaním povolenia na zamestnanie. Je to spôsobené najmä uprednostňovaním domácej pracovnej sily pred zahraničnou. V mnohých prípadoch volia radšej možnosť podnikáť. Podnikanie je tiež do veľkej miery regulované a pred cudzincami stojí množstvo bariér,³⁶ ktoré im ho komplikujú, napriek tomu sa často rozhodujú práve pre tento typ ekonomickej aktivity. Cudzinci často vytvárajú aj pracovné miesta pre domácich obyvateľov, čím sa ich prínos pre krajinu výrazne zvyšuje. To sa ukázalo aj v našom výskume, kde respondenti z radov migrantov poskytujú služby, vďaka ktorým sa môžu zamestnať aj obyvatelia z okolia Senca:

Máme kuchárku zo Šale, kuchárku zo Senca, pomocnú kuchárku z Úľan. Jeden čašník je z Pezinka, ďalší je zahraničný Slovák z Vojvodiny. Je to taký mix všetkého možného. Senčania sú tam dvaja. V kaderníctve zamestnáva mama šesť Sloveniek a v reštaurácii máme v Bratislave sedem Slovákov a jednu etnickú Maďarku.

(migrant, 27 rokov)

³⁶ Ako nevýhody pri podnikaní možno spomenúť vysokú administratívnu náročnosť a väčšiu aktivitu, ktorá je spojená so živnosťou a zaberá veľmi veľa času. Najväčšou nevýhodou je finančná zataženosť – cudzinec, ktorý žiada o povolenie na prechodný pobyt na účel podnikania, je povinný preukázať aj finančné zabezpečenie podnikateľskej činnosti potvrdením o zostatku na podnikateľskom účte vo výške dvadsaťnásobku životného minima v prípade živnostníka (do júla 2014 to predstavuje sumu 2 377,08 EUR) a stonásobku životného minima v prípade konateľa obchodnej spoločnosti.

Pozri bližšie: <http://mic.iom.sk/sk/pobyt/prechodny-pobyt/21-ziadost-o-prechodny-pobyt.html>

V prípade poskytovania služieb je často kvôli jazykovej bariére vhodnejšie zamestnať Slováka alebo Slovenku, ktorí sa jednoduchšie dohovoria so zákazníkmi. Preto závisí aj od typu podnikania, ktorý migranti realizujú:

Oni všetci sa dohovoria slovensky, a potom oni v tej svojej komunite zamestnávajú svojich, vo väčšine tých prevádzok som sa stretla s tým. V obchodoch sú predavačky a tie, čo dopĺňajú tovar, sú to Slovenky. Za kasou sú tí majitelia vlastne a dohovoria sa slovensky. Ale medzi sebou oni už komunikujú v tom svojom rodnom jazyku.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Medzi migrantmi je rozšírené aj rodinné podnikanie, keď zamestnanci sú práve členovia širšej alebo užšej rodiny. V prípade, že žijú na Slovensku už dlhšie a nemajú problém s jazykovou bariérou, fungujú dlhodobo ako rodinný podnik bez väčšej potreby zamestnávať iných ľudí. Iba v čase vrcholiacej sezóny v lete pre tieto podniky pracujú aj brigádnici – študenti a študentky.

Podľa vyjadrenia respondentov sú migranti podnikajúci v Senci oveľa zodpovednejší ako slovenskí podnikatelia. Tí obvykle začnú poskytovať určitý typ služby, ale po istom čase nedokážu udržať vysokú kvalitu týchto služieb a strácajú zákazníkov. Oproti tomu migranti poskytujú kvalitnejšie a stabilnejšie služby. Podľa zástupkyne verejnej správy to do veľkej miery súvisí aj s kultúrou, ktorú si so sebou do krajiny prinášajú:

Ja chodím k jednej Vietnamke na nechty, a musím povedať, že nádherne a poctivo to robí. A to, čo som chodila k našim, tak zo začiatku boli poctiví, ale potom, aby na tom zarobili, tak prestali dávať všetky vrstvy. Toto je presne ten rys... taká filozofia, ktorá sa odzrkadlí všade. Rýchlo zarobiť. [Tá poctivosť] je možno niečo, čo by sme sa mohli od nich [cudzincov] naučiť.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Druhým dôvodom môžu byť aj vyššie nároky kladené na cudzincov. Aby boli prijímaní majoritnou spoločnosťou a uspeli v procese začleňovania, musia často vynaložiť oveľa viac úsilia ako bežní obyvatelia. To sa opakovane potvrdzuje vo viacerých výskumoch realizovaných na Slovensku (Vašečka – Košťál, 2009; Gažovičová, 2011).

Ďalším dôležitým aspektom, ktorý vplýva na to, že v Senci migranti predovšetkým podnikajú, je nízka možnosť zamestnať sa vo všeobecnosti. Senec je mesto služieb, nie je tu žiadna výroba, minimum pracovných príležitostí. V meste funguje v podstate len administratíva (mestský úrad, úrad práce, obvodný úrad v minulosti, školy a škôlky). Za prácou sa obvykle dochádza do Bratislavy.

O migrantoch, ktorí nepodnikajú, ale sú zamestnaní (či už v Senci, alebo v Bratislave a okolí), nemal nikto z respondentov dostatočné informácie, keďže s nimi neprichádzajú do kontaktu vo verejnom priestore. Predstavitelia štátnej správy alebo samosprávy sa s cudzincami stretávajú len pri vydávaní povolenia na pobyt, a keďže dosiaľ nikdy nevznikol nejaký „problém“, nebolo potrebné túto tému špecificky tematizovať alebo riešiť (viac v časti 4.3.). Takýto reaktívny prístup sa potvrdil aj v iných skúmaných lokalitách. Je však mimoriadne dôležité, aby mesto bralo do úvahy aj prítomnosť skupiny migrantov a reagovalo na rôzne potreby vyplývajúce z ich statusu. V opačnom prípade môže postupne dochádzať k tomu, že prichádzajúci cudzinci sa čoraz častejšie budú stávať skupinami, ktoré (napríklad aj podľa

PHSR 2010 – 2018) potrebujú zvýšenú pomoc zo strany mesta alebo štátu (marginalizované a znevýhodnené skupiny, nezamestnaní, odkázaní na sociálnu pomoc). Nie je totiž možné dosahovať ekonomický rast a konkurencieschopnosť bez toho, aby na ňom participovala čo možno najväčšia časť spoločnosti. Ekonomický rozvoj (infraštruktúra, technológie atď.) musia ísť ruka v ruku s vytváraním adekvátneho sociálneho prostredia pre všetkých. Migrantov nevynímajúc.

5.3. Sociálna situácia migrantov

Sociálna situácia cudzincov v Senci dosiaľ nebola nijakým spôsobom zmapovaná. Táto oblasť zároveň nebola tematizovaná ani v rozhovoroch, a preto možno predpokladať, že migranti v Senci sú sociálne i ekonomicky sebestační a nepotrebujú sociálnu pomoc či služby mesta. Mesto však poskytovaniu sociálnych a komunitných služieb ako takých venuje pomerne veľkú pozornosť vo svojich politikách. Zameriava sa hlavne na nedostatok pracovných príležitostí v terciárnom sektore (škoolstvo, služby, zdravotníctvo) a ich nedostatočnú kvalitu (*PHSR 2010 – 2018*). Mesto identifikovalo viaceré oblasti súvisiace so znevýhodnenými skupinami obyvateľstva, ktoré boli vyhodnotené ako slabé stránky rozvoja. Za strategickú výzvu do budúcnosti sa považuje jednak narastajúci počet ľudí odkázaných na sociálnu pomoc štátu alebo mesta, ale aj samotná potreba zlepšovať kvalitu sociálnych služieb (*PHSR 2010 – 2018*). Možnosti rozvoja celého regiónu však môžu mať pozitívny vplyv aj na situáciu sociálne odkázaných ľudí (*Komunitný plán...*, 2011).

Keďže migrantská populácia v Senci je ekonomicky aktívna, v súčasnosti (resp. v blízkej budúcnosti) by nemuselo ísť výslovne o sociálne služby, ktoré sa poskytujú sociálne znevýhodneným obyvateľom. Takéto služby môžu mať charakter množstva iných komunitných aktivít, ktoré prispievajú k rozvoju vzájomných vzťahov a fungujú ako katalyzátor zmien pre rozvoj spoločnosti. To všetko by bolo treba brať do úvahy, aby bol komunitný plán poskytovania sociálnych služieb pre mesto kompletný. Opäť, podobne ako v prípade plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja, ani v komunitnom pláne rozvoja sociálnych služieb nie sú migranti ani okrajovo či nepriamo spomínaní ako potenciálni prijímatelia sociálnych služieb alebo ako cieľová skupina komunálnej politiky. Mesto by sa však malo pripraviť na to, že niektorí migranti (napríklad seniori alebo migranti odkázaní na zvýšenú zdravotnú starostlivosť) môžu v budúcnosti takéto služby potrebovať. Nie všetky skupiny migrantov pritom podliehajú v tejto oblasti rovnakej legislatíve (napríklad poskytovanie sociálnych služieb niektorým skupinám cudzincov upravujú špecifické medzinárodné zmluvy). Včasným identifikovaním potrieb všetkých skupín obyvateľov, vrátane migrantov, možno predísť sociálnemu vylúčeniu niektorých z nich.

5.4. Vzdelávanie a školstvo: špecifická situácia detí migrantov

Senec sa snaží zachovávať si svoju etnickú rôznorodosť aj udržiavaním národnostného školstva. Napriek klesajúcemu počtu detí maďarskej národnosti v Senci stále existuje základná aj materská škola s vyučovacím jazykom maďarským.

Vzdelávanie sa vo všeobecnosti v Senci začína stávať dôležitou témou, najmä kvôli fenoménu „baby boom“, ktorý v uplynulých rokoch nastal vďaka prisťahovávaniu mladých rodín. Kapacity existujúcich škôl sú takmer naplnené a záujem je stále veľký, pričom v prípade materských škôl je situácia ešte horšia. Samospráva sa v minulom školskom roku nepodarilo umiestniť do materských škôl takmer 150 detí. V Senci je pritom päť mestských a tri súkromné materské školy a dve detské centrá. Tieto materské školy navštevujú aj deti migrantov a sú tam prijímané:

[Deti cudzincov] *chodia do našich škôlok. Máme tu blízko škôlku a vidím, že tam vodia detičky. Takže určite navštevujú aj škôlku. Ale ja hovorím, oni sa úplne integrovali do tej našej spoločnosti seneckej.*

(predstaviiteľka verejnej správy)

Pre deti migrantov je predškolská výchova mimoriadne dôležitá. Jednak kvôli prekonávaniu jazykovej bariéry, ale aj kvôli celkovému zapojeniu do vrstovníckych skupín. Mnohé deti migrantov vyrastajú v kultúrne odlišnom prostredí a po príchode do základnej školy majú často ťažkosti s adaptáciou na nové prostredie. Slovenský vzdelávací systém ešte stále nie je pripravený na vzdelávanie detí z odlišného sociokultúrneho prostredia a školy sa stretávajú s pomerne veľkými problémami pri ich integrácii.³⁷

V roku 2013 realizovalo Centrum pre výskum etnicity a kultúry (ďalej len „CVEK“) projekt Škola ako komunita, do ktorého bola zapojená aj ZŠ Tajovského v Senci, ktorá má na slovenský priemer pomerne vysoký podiel detí migrantov.³⁸ Základná škola identifikovala viaceré bariéry, s ktorými sa stretávajú deti migrantov po príchode do školy. Za najzávažnejšiu považujú jazykovú bariéru, ktorá sa najviac dotýka starších detí, ktoré sa prisťahovali na Slovensko a boli zaradené do vyšších ročníkov. V niektorých prípadoch, najmä kvôli absolútnemu neovládaniu slovenského jazyka, bývajú tieto deti zaradené do prvých alebo druhých ročníkov základnej školy napriek tomu, že podľa veku by mali navštevovať druhý stupeň.

Mesto vyšlo škole v tomto prípade v ústrety a prostredníctvom školského odboru mestského úradu rozvinulo spoluprácu s vtedajším krajským školským úradom, ktorý škole poskytol prostriedky na jazykovú prípravu týchto detí. Ani takýto kurz však v niektorých prípadoch nie je dostatočný na prekonanie jazykovej bariéry. CVEK preto v rámci projektu Škola ako komunita zrealizoval v roku 2013 na škole semináre a workshopy, ktoré pomohli identifikovať viaceré prekážky, ktoré stoja medzi deťmi a učiteľmi vo vzdelávaní. V závere projektu sa uskutočnil na ZŠ Tajovského multikultúrny deň, keď všetky deti migrantov, navštevujúce túto školu, zorganizovali program pre ostatné deti. Tento deň mal mimoriadny úspech, deti sa po prvýkrát dozvedeli o rodinnom a kultúrnom prostredí svojich spolužiakov a pre väčšinu z nich to bolo pútavé a zaujímavé.³⁹

Integrácii detí migrantov, ale aj ich rodičov, pomáha aj miestna knižnica v Senci. Navštevuje ju viacero rodičov z iných krajín spolu so svojimi deťmi. Niektoré z nich už vedia po slo-

³⁷ Centrum pre výskum etnicity a kultúry realizovalo v spolupráci s Nadáciou Milana Šimečku výskum „Integrácia detí cudzincov do vzdelávacieho systému“, ktorého výsledkom je publikácia: Vzdelávanie detí cudzincov: potreby a riešenia (Gažovičová, 2011).

³⁸ Viac o projekte a zisteniach o situácii detí cudzincov v Senci možno nájsť v publikácii: O krok bližšie k inklúzii (Hapalová – Gallová Kriglerová, 2013).

³⁹ Viac o tejto akcii pozri: Hapalová – Gallová Kriglerová, 2013.

vensky, a tak tlmočia svojim rodičom, požičiavajú si slovenské knihy a navštevujú kultúrne podujatia organizované knižnicou.

Chodí sem taký otecko Nóř so svojou dcérkou. [Neviem, čo robí] ale nemyslím si, že by sa s ním nedalo o tom porozprávať. On je taký prístupný. Lebo dovtedy chodila len tá manželka, tá pani s dieťaťom, a potom som si všimla, že aj on začal chodiť a..., taký Viking on je. Taký vysoký, veľký. Že je to vidieť, že to nie je Slovan, takže potom som sa ho pýtala, odkiaľ je a ako sa mu tu páči. On že páči sa mu tu, len je ťažká tá slovenčina preňho.

(predstavitelka verejnej správy)

Knižnica organizuje veľa akcií pre deti, ktorými sa motivujú k čítaniu literatúry. Deti cudzincov knižnicu navštevujú, avšak v súčasnosti nemajú veľmi možnosť čítať knihy vo svojom materinskom jazyku. Knižnica im skôr umožňuje zlepšiť si slovenčinu. V prípade záujmu zo strany týchto detí by mohla knižnica využiť medziknižničnú výpožičnú službu a objednať aj zahraničné tituly. Doteraz sa však o tom neuvažovalo a nezvažovala sa ani organizácia špecifických aktivít zameraných na kultúrnu diverzitu alebo priamo na deti cudzincov v meste Senec. Podobne ako v prípade kultúrnych aktivít mesto čaká skôr na impulz alebo podnet zo strany samotných rodičov či detí.

Zatiaľ sme nič neorganizovali. Keby bola taká požiadavka... ale všetci títo naši vedeli po slovensky, slovenské knihy im stačili. A tí, čo sú malí, tak ich rodičia tiež vedú k tomu, aby sa naučili po slovensky.

(predstavitelka verejnej správy)

5.5. Snahy o zmenu: politická participácia migrantov

Vo svojich strategických dokumentoch mesto konštatuje nedostatok služieb poskytovaných občanom (najmä vzhľadom na dynamický nárast počtu obyvateľov mesta a zmenu ich demografickej štruktúry). To je aj pre integráciu migrantov veľmi dôležitá informácia, pretože nielen poskytovanie pracovných príležitostí pre nich samých, ale aj poskytovanie kvalitných služieb môže prispieť k lepšej sociálnej kohézii a umožniť všetkým obyvateľom mesta Senec žiť kvalitný život (PHSR 2010 – 2018).

Samosprávna úroveň tak nadobúda v procesoch integrácie migrantov význam aj preto, že prostredníctvom komunálnych a regionálnych volieb môžu aj cudzinci s trvalým pobytom ovplyvňovať verejnú politiku. Väčšia participácia obyvateľov mesta, migrantov nevynímajúc, na jeho spravovaní a vytváraní širšej „mestskej“ komunity je dôležitým predpokladom pre život v meste, rovnako aj partnerstvo medzi mestským zastupiteľstvom a ďalšími aktérmi. Situácia – či aspoň prítomnosť migrantov v Senci a ich voličský potenciál – však nie je v strategických dokumentoch mesta nijakým spôsobom reflektovaná. Dosiaľ sa nikdy nesledovalo, do akej miery sa cudzinci zapájajú do volieb na lokálnej a regionálnej úrovni a či ich lokálna politika vôbec zaujíma. Podľa vyjadrenia predstaviteľiek mesta nemal dosiaľ žiaden migrant zastúpenie v mestskom parlamente a ani v minulosti nikto nekandidoval.

Doposiaľ sme nesledovali, či cudzinci chodia voliť alebo nie. Myslím, že vo voličských zoznamoch ich máme zapísaných okolo 150. Do budúcnosti to môžeme viac sledovať.

(predstavitelka verejnej správy)

Miera aktívnej alebo pasívnej politickej participácie je nielen predpokladom, ale aj symbolickým odrazom miery integrácie na lokálnej úrovni. Mnohé oblasti, ktoré sú v kompetencii samosprávy, sa týkajú aj života migrantov v danej lokalite. Mesto si dôležitosť hlasov cudzincov postupne začína uvedomovať:

O rok sú komunálne voľby, to ešte bude dokonca aj zaujímavejšie [oproti VÚC voľbám], lebo to sa ich bytostne týka..., veľká časť z nich je tu etablovaná, tí určite majú záujem o to, kto je vo vedení mesta.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Mieru identifikácie migrantov s lokalitou možno vidieť vo viacerých súvislostiach. Kľúčový je však záujem o veci verejné, o správu nad lokalitou, citlivosť na to, čo sa v lokalite deje, k akým zmenám dochádza v súvislosti s narábaním s verejným priestorom a infraštruktúrou pre obyvateľstvo a pod. Ďalším špecifikom je záujem o politickú participáciu, v prípade cudzincov participáciu na voľbách do miestnej samosprávy. Zaujímajú sa migranti o veci verejné a verejný život v lokalite? Ako hodnotia mesto a jeho možnosti?

V najužšom význame nahliadali migranti na mesto Senec a verejný priestor v súvislosti s každodenným životom pozitívne, ich názory boli veľmi podobné názorom nemigrantského obyvateľstva. Z hľadiska každodenného života sa objavovali názory, ktoré oceňovali „malosť“ Senca, všeobecné tvrdenia o dostupnosti infraštruktúry potrebnej pre každodenný život, o dobrej dostupnosti úradov, bánk, o primeranosti životných nákladov v porovnaní so životom v hlavnom meste, a v neposlednom rade aj o škále možností na trávenie voľného času pri seneckých jazerách.

Práveže, tu je všetko, naozaj milujeme toto mesto. Lebo je to tu také maličké, rodinné, kludné, a predsa máte všetko – banky, úrady, dá sa všetko vybaviť.

(migrantka, 28 rokov)

Senec je maličké mesto. Nie je tam exponovaná doprava, nie je tu veľa svetelných križovatiek, je to tu aj veľmi pekné a pokojné. Aj mestská časť, v ktorej bývam. Bývam na hlavnej ceste blízko jazier.

(migrant, 52 rokov)

Väčšina respondentov nevenovala pozornosť veciam verejným, vývoju v lokalite či rozhodnutiam lokálnych aktérov. Podobne sa nevedeli vyjadriť ani k otázke, ktoré zmeny by uľahčili integráciu. Žiaden z respondentov sa nezúčastnil na voľbách do lokálnej samosprávy a ani sa žiadnym spôsobom nezaujímal o verejnú politiku. Jedna respondentka spolu s manželom diskutuje o aktuálnom politickom dianí v krajine, ale na voľbách sa nezúčastnila.

No nie, tak som nemala čas to riešiť, ale myslím si, že je to občianska povinnosť. Ale sledujem tú politickú situáciu, niežeby sme boli takí benevolentní, že je nám to jedno, tak aj analyzujeme aj s manželom, a tak.

(migrantka, 28 rokov)

Dvaja respondenti pomerne citlivo sledovali aktuálne dianie a vývoj v meste, rozhodnutia poslancov, zmeny, ktoré sú v lokalite zavádzané a pod.

Ale all-in-all, keď to tak zhrniem vo všeobecnosti, mesto sa vcelku príkladne stará. Príkladne. No a všetko je relatívne. Sme na Slovensku, je tu kopa problémov, Senec má tiež obrovské problémy s tým, ako funguje politika a ako funguje úplatkárčenie a neviem čo.

(migrant, 27 rokov)

So záujmom sa stretlo napríklad rozdeľovanie verejných financií z mestského rozpočtu, obnova a premena verejných priestorov, podpora podnikania v Senci, ale aj pozadie rozhodnutí verejných aktérov, lokálne škandály a podozrenie z korupcie v mestskom zastupiteľstve. Migranti formulovali – aj keď obmedzené – odporúčania na zlepšenie kvality života v meste. K objavujúcim sa odporúčaniam patrila napríklad podpora sociálnej infraštruktúry – zakladania materských škôl, namiesto investícií do iných oblastí (*investovať do futbalu tak obrovské peniaze z mestského rozpočtu je úplne zbytočná vec*).

K iným návrhom patrilo prispôsobenie služieb občanom. Kritické názory sa netýkali len lokálnej situácie v Senci, ale aj širšieho štruktúrneho nastavenia postavenia občana v spoločnosti vo vzťahu k verejnosti či k verejným inštitúciám na celom Slovensku. Rozhodnutia poskytovateľov služieb alebo administratívy a úradov nie sú podľa týchto názorov prvorado v prospech občana, ale v prospech subjektov, ktoré majú moc nastavovať rámec a podmienky poskytovania služieb. Medzi problémové oblasti, ktoré nevyhnutne vyžadujú zmenu, patrí školstvo, zdravotníctvo, ale napríklad aj dostupnosť verejných inštitúcií.

Ja som bol vždy súčasťou krajiny, ktorá bola pre ľudí. Ľudia mali právo vyjadriť, voliť, spolurozhodovať, rozhodnutia neboli v rukách jednotlivcov s mocou. A to už nehovorím o úradoch... To musíte čakať už od piatej v rade, aby ste mohli vybaviť, čo potrebujete o pol ôsmej. Musíte proste týmto stráviť celý deň, a navyše, úrad má stránkové hodiny iba v pondelok, stredu a piatok. Čiže služby tuto sú najhoršie, čo som kedy zažil.

(migrant, 52 rokov)

Výskumné zistenia naznačujú možnú dvojakú optiku na interpretáciu tejto skutočnosti. Prvým rozmerom vysvetľujúcim nízky záujem o veci verejné je odlišný kultúrny a sociálny kapitál (patrí sem napríklad odlišná kultúra, postoje, hodnoty, znalosti či konanie, vzťahy a väzby), s ktorým migranti do lokality prichádzajú. Niektorí migranti prichádzajú z krajín, v ktorých nie je občianska participácia zaužívanou súčasťou spoločenskej organizácie, a teda ani po ich príchode na Slovensko od nich nemožno očakávať okamžitú zmenu vnímania úlohy a právomocí občanov v štáte. Iní migranti naopak prichádzajú z krajín s veľmi silnou tradíciou aktívnej účasti občanov na správe vecí verejných, a z tohto dôvodu pomerne citlivo vnímajú dianie a vývoj v meste, rozhodnutia mestskej samosprávy týkajúce sa verejného priestoru a zapájajú sa do diania v meste.

Druhým rozmerom sú subjektívne dôvody, pre ktoré sa nezapájajú. Predchádzajúce výskumy akcentujú mimoriadne nízku občiansku participáciu migrantov na Slovensku v oblasti ako účasť na voľbách, ovplyvňovanie vecí verejných či členstvo v organizáciách a spolkoch. K dôvodom, ktoré sa v tomto kontexte uvádzajú, patrí vysoká pracovná vyťaženosť, slabá informovanosť o možnostiach participácie (Popper et al, 2006: 48). Výnimkou je len členstvo v tzv. krajinských spolkoch, mimovládnych organizáciách a ich aktivitách zameraných na podporu špecifických komunit. V Senci žiadna z takýchto organizácií nepôsobí a nevyvíja aktivity. To sa dá odôvodniť tým, že v meste žijú migranti z mnohých krajín pô-

vodu a neexistuje žiadna jednotnejšia krajinská komunita. Schodnou cestou na podporu občianskej participácie a zvýšenie záujmu migrantov o verejné dianie je preto využívanie potenciálu spoločných verejných priestorov, kde dochádza k sociálnym interakciám „prirodzene“. Napríklad cez realizáciu aktivít pre rodičov v oblasti materských škôl, resp. škôl alebo prostredníctvom vytvárania platformy s informáciami pre migrantov vo verejných inštitúciách, ktoré navštevujú a pod.

V úvode sme spomínali, že mnohí obyvatelia Senca nemajú v tomto meste trvalý pobyt. V prípade migrantov je inak. Vzhľadom na štruktúru populácie migrantov v Senci a ich ustavične rastúci počet ide o dôležitú skupinu voličov. Doteraz žiadne oficiálne dokumenty mesta nereflektovali cudzincov ako významnú cieľovú skupinu týchto politik. Aktívna politická participácia cudzincov by mohla túto situáciu zmeniť, ak by sa aj oni začali viac angažovať v politickom boji. Je pravdepodobné, že ak sa ich počet začne zvyšovať, stanú sa oveľa výraznejšími sociálnymi a politickými aktérmi, ako je to v súčasnosti.

6. Závěry a odporúčania

Mesto Senec v súčasnosti zažíva z hľadiska štruktúry obyvateľstva postupnú premenu. Napriek tomu, že podiel národnostných menšín v meste stále klesá, počet cudzincov stúpa, čím kultúrna rozmanitosť nadobúda nový rozmer. Je to aj vďaka rôznorodosti krajín, z ktorých migranti pochádzajú. Pravda, ich podiel je v lokalite stále pomerne nízky v porovnaní s inými lokalitami napríklad v západnej Európe. Avšak Senec na Slovensku patrí k lokalitám s najvyšším podielom cudzineckej populácie.

Napriek tejto skutočnosti, ako ukázala analýza strategických materiálov i rozhovory so zástupcami verejných inštitúcií, téma na úrovni samosprávy nerezonuje, a ani sa ňou mesto nezaobera. Zistenia zároveň naznačujú, že aj z hľadiska sociálnych vzťahov nedochádza k hlbšiemu prepájaniu vzájomných svetov.

Migranti v Senci sú vnímaní najmä vo dvoch dimenziách. Predovšetkým sú to tí, ktorí sú aktívni vo verejnom priestore prostredníctvom svojich podnikateľských aktivít, teda „viditeľní a rozpoznávaní“. Podnikanie migrantov je ovplyvnené aj charakteristikou mesta. Tým, že v Senci prakticky neexistuje výroba, jediným ekonomickým sektorom, na ktorý ostáva priestor, sú služby. Možno aj vďaka tomu je mesto pre migrantov lákavé. Nemusia vstupovať do komplikovaných procesov hľadania práce, podnikanie im umožňuje kvalitnú životnú úroveň a navyše zabezpečuje istý status v spoločnosti. Táto skupina má zároveň neporovnateľne viac sociálnych kontaktov s lokálnym obyvateľstvom. Sú rozpoznávaní, a nie výnimočne považovaní za jediných migrantov v meste. Na druhej strane sú tí za „neviditeľnou oponou“. Je to ich väčšina, ktorá žije svoj život pomerne izolovane, a to aj napriek možnostiam lokality.

Z pohľadu integračného procesu má Senec **potenciál stať sa súdržnou a integrovanou lokalitou** vďaka svojmu charakteru otvoreného, pestrého, rôznorodého mesta, s multikulturnou históriou. Má teda predispozície, na základe ktorých môže ďalší vývoj do súdržnosti vyústiť. Na jej dosiahnutie je však potrebná **aktívna podpora integračného procesu zo**

strany mestskej samosprávy. Migranti sú rozpoznávaní a akceptovaní, miera spolužitia je však obmedzená. Obyvateľom však napriek a priori pozitívnemu vnímaniu kultúrnej diverzity chýbajú širšie vedomosti o kultúrnych, náboženských, historických i ďalších špecifikách migrantskej populácie; pretrvávajú aj predsudky, stereotypy a strach z inakosti.

Mestská samospráva má zároveň vzhladom na možnosti mesta (ako verejný priestor, história, celkové urbánne aj prírodné charakteristiky) a rozsah podujatí organizovaných počas roka veľký potenciál vyvinúť mechanizmus zapájania širších skupín obyvateľstva. Senec by sa mal snažiť o **posilňovanie celkového zapájania sa občanov** vrátane migrantov do života lokality a podporovať ich aktívnu participáciu na živote v meste. Tieto aktivity následne prispievajú k posilneniu vzťahu k lokalite, sebaidentifikácii či lokálpatriotizmu, ktorý považuje mesto za dôležitý aj v strategických dokumentoch. Kultúrna rozmanitosť a pestrosť by sa v budúcnosti mohla stať aj benefitom a špecifickou charakteristikou, ktorú by mesto mohlo vo svojom rozvoji zúročiť. V neposlednom rade by mesto malo vyvíjať **snahu o aktivity**, ktoré pomôžu vytvárať aktívne prepojenia a väzby medzi obyvateľmi, posilnia väzbu obyvateľov na lokalitu a prispejú k predchádzaniu a odstraňovaniu predsudkov a stereotypov.

Na lepšie zapojenie migrantov by samospráve pomohlo aj **podrobnejšie a pravidelné mapovanie situácie migrantov na svojom území.** Mnohé štatistiky sú už dostupné na centrálnej úrovni prostredníctvom štátnych inštitúcií (Štatistický úrad SR, Úrad hraničnej a cudzineckej polície PPZ, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Ústav informácií a prognóz školstva, Odbor živnostenského podnikania Ministerstva vnútra SR a ďalšie). Iné by mohlo mesto sledovať z vlastnej iniciatívy. Zároveň by malo **sledovať a mapovať aj názory a potreby samotných migrantov**, o ktoré sa mesto dosiaľ nezaujímalo. Komplexný opis situácie migrantov v Senci môže výrazne pomôcť pri efektívnejšom prognózovaní vývoja sociálnej a ekonomickej situácie v Senci. Zároveň napomôže kvalitnejšie plánovať rozvojové aktivity, ktoré budú viesť k vyššej sociálnej súdržnosti v meste.

Senec sa momentálne profiluje ako „*mesto, ktoré milujem*“. Snahou je vytvoriť silný pocit spolupatričnosti k tejto lokalite a vytvoriť imidž mesta, kde je dobre. **Historická kultúrna rozmanitosť mesta je potenciálom, na ktorom možno stavať aj do budúcnosti.** Pritom cudzinci sa môžu stať tými, ktorí k tejto identite prispievajú významnou mierou. Ich symbolickým prijatím za „svojich“ (napríklad prostredníctvom informovania o ich aktivitách v lokálnych médiách) sa môže otvoriť cesta ku vzájomnému spoznávaniu a upevňovaniu väzieb. Mesto už v súčasnosti realizuje množstvo kultúrnych aktivít, na ktoré možno nadviazať aj zapojením migrantov do ich organizácie a prezentovaním ich vlastných kultúr.

V súčasnosti v Senci stále absentuje **rozmer aktívnej občianskej participácie obyvateľov.** To vyplýva predovšetkým z výrazných zmien v štruktúre obyvateľstva. Keďže mnohí obyvatelia nemajú v meste trvalý pobyt, necítia pravdepodobne ani silnú sebaidentifikáciu s mestom. **Rozvoj občianskeho sektora** môže do veľkej miery pomôcť pri upevňovaní sociálnych väzieb a spoločenskej solidarity v meste. **Samospráva by preto mala podporovať miestne organizácie, komunitné, environmentálne a spoločenské aktivity, ktoré by prispeli k lepšiemu komunitnému organizovaniu mesta.** Do tohto procesu by mali byť aktívne zapojení aj migranti žijúci v Senci.

S občianskou participáciou do veľkej miery súvisí aj oblasť vzdelávania. Školy majú potenciál stať sa centrami komunitného rozvoja. Formálne a neformálne vzdelávanie detí môže ísť ruka v ruke s rozvojom občianskych aktivít dospelých. Mnohé aktivity môžu nadväzovať na históriu Senca a na pozitíva kvalitných sociálnych väzieb, ktoré v minulosti v Senci prevažovali. Na jazykovú, etnickú a náboženskú diverzitu mesta z minulosti možno nadviazať aktivitami podporujúcimi rozmanitosť aj do budúcnosti. **Samotný vzdelávací systém by mal podporovať aj kultúrnu identitu detí a stavať na kultúrnej rozmanitosti, ktorú má.** Prostredníctvom multikultúrnej výchovy, ale aj vytvorením „spoločnej komunity“ pre deti, učiteľov, rodičov a aj mnohých ďalších aktérov by sa práve škola mohla stať mostom medzi rôznymi ľuďmi, žijúcimi v meste. To by pomohlo, okrem iného, prekonať aj súčasné delenie na „starousadlíkov“ a „Novosenčanov“.

Ako jedna z najzávažnejších prekážok integrácie bola vo výskume identifikovaná jazyková bariéra. Možnosti učiť sa slovenčinu migranti takmer nemajú. Jazykové školy poskytujú kurzy slovenčiny, ktoré sú však finančne pomerne náročné a časovo nedostupné. Mesto ani štát však v súčasnosti integráciu migrantom prostredníctvom poskytovania jazykových kurzov neposkytuje. **K riešeniu tohto problému sa však dá pristúpiť aj kreatívne, napríklad otvorením kurzov, na ktorých by sa učili obyvatelia a migranti navzájom.**

V súčasnosti má Senec veľký potenciál stať sa naozaj miestom pre všetkých a mestom, ku ktorému majú jeho obyvatelia i návštevníci silnú väzbu. Dobré vzťahy, ktoré v Senci prevládajú a jeho charakter „letoviska“ dávajú veľký priestor na vytvorenie identity, ktorá bude lákať nových obyvateľov aj návštevníkov. Migranti by sa mohli stať súčasťou tejto identity a mohli by pomôcť obnoviť charakter Senca ako multietnického a multikultúrneho mesta, v ktorom sa dobre žije.

Prievidza: migranti pod povrchom

Profil lokality: Prievidza (údaje k 31. 12. 2012)

Počet obyvateľov: 48 519

Celkový počet cudzincov: 839

Počet cudzincov z tretích krajín: 235 osôb (28 % z celkovej populácie cudzincov)

Podiel cudzincov na obyvateľstve mesta: 1,73 %

Počet krajín pôvodu: 42

Zdroj: UHCP PPZ, ŠÚ SR, vlastné prepočty autoriek.

1. Úvod

Táto prípadová štúdia prináša bližší pohľad na zistenia získané analýzou dostupných štatistických údajov, ako aj legislatívnych a iných strategických dokumentov na lokálnej úrovni. Tie majú priamy alebo nepriamy vplyv na populáciu cudzincov. Ako podkladové materiály nám slúžili rôzne koncepcné a strategické materiály na úrovni mesta Prievidze, napríklad plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja (*PHSR 2007 – 2013*), komunitný plán sociálnych služieb a pod. Pri analýze sme sa zamerali na to, nakoľko sú otázky migrácie a integrácie cudzincov v týchto dokumentoch prítomné a aký postoj k nim mesto zaujíma.

Okrem dokumentov tvoril základ analýzy najmä terénny výskum, v rámci ktorého sme uskutočnili päť hĺbkových rozhovorov s predstaviteľmi štátnych inštitúcií na lokálnej úrovni (školský a sociálny odbor mestského úradu, miestny úrad práce, základná škola a mestská samospráva). V záujme zisťovania pohľadu bežných obyvateľov mesta (tak migrantov, ako aj občanov SR) na otázky migrácie, integrácie a kultúrnej rozmanitosti v súvislosti so životom v meste sme zrealizovali tiež štrnásť rozhovorov s obyvateľmi mesta, z ktorých štyria mali migrantský pôvod. Rozhovory boli zväčša nahrávané, anonymizované a ich doslovné prepisy následne slúžili ako základ pre ďalšiu analýzu. V skúmanej lokalite sme strávili dvanásť dní, pričom sme okrem rozhovorov využili aj metódu zúčastneného pozorovania, kedy sme pozorovali každodenný život v meste a prítomnosť migrantov vo verejnom priestore mesta.

2. Cudzinci v Prievidzi v štatistikách

2.1. Typy a účely pobytov cudzincov v Prievidzi

Z hľadiska podielu migrantov na celkovom počte obyvateľov sa Prievidza radí k mestám, ktoré sú nad celoslovenským priemerom. Ku koncu roka 2012 žilo v meste podľa evidencie ÚHCP PPZ 839 cudzincov⁴⁰, pričom ich podiel dosiahol viac ako 1,7 % z celkového počtu obyvateľov mesta (celoslovenský podiel je 1,3 %). Väčšina osôb pochádzala z krajín Európ-

⁴⁰ O jednotlivých definíciách pozri Slovník pojmov, s. 117.

skej únie, resp. Európskeho hospodárskeho priestoru (EÚ/EHP), spolu 604 osôb. Pritom 235 osôb pochádzalo z krajín mimo EÚ/EHP a z celkového počtu cudzincov v Prievidzi takto tvorili približne 28 %. Uvedené počty však nezachytávajú naturalizovanú populáciu, teda tých, ktorým už na Slovensku bolo udelené občianstvo. Tieto počty nie sú zanedbateľné, a ako ukázal výskum v Prievidzi, v meste sú prítomní a aktívni mnohí občania s migrant-ským pôvodom.

Spomedzi všetkých udelených pobytov mala väčšina cudzincov v Prievidzi priznaný trvalý pobyt⁴¹ (755 osôb) a 84 osôb malo priznaný pobyt prechodný (tabuľka 1). Populáciu cudzincov v Prievidzi tvoria prevažne muži, ktorí predstavujú viac ako 82 %. Z hľadiska rodového zloženia cudzineckej populácie sa tak Prievidza dostala pod celoslovenský priemer.⁴² Migráciu v Prievidzi možno v kontexte širších migračných trendov charakterizovať ako skôr ekonomickú, keď hlavne muži prichádzajú za lepšími pracovnými príležitosťami. Tie poskytuje napríklad banský priemysel a ďalšie priemyselné odvetvia, v ktorých nachádzajú uplatnenie hlavne muži z rôznych krajín pôvodu.

Tabuľka 1: Celkový počet cudzincov a cudziniiek v Prievidzi k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Senec	Muži	Ženy	Spolu	% podiel mužov	% podiel žien
Trvalý	755	634	121	84	16
Prechodný	84	57	27	67,9	32,1
Spolu	839	691	148	82,4	17,6

Zdroj: UHCP PPZ.

V tejto súvislosti je dôležité poznamenať, že k celosvetovým trendom v oblasti medzinárodnej migrácie patrí feminizácia migrácie – zvyšujúci sa podiel žien a spôsob ich zapájania sa do migračných procesov – ako aktívnych aktérok migrujúcich napríklad za účelom práce, lepších životných podmienok, nových skúseností a pod. Táto skutočnosť však neplatí pre Slovensko. Hoci sa podiel žien na celkovej migrantskej populácii zvyšuje, Slovensko ostáva naďalej krajinou, kam prichádzajú skôr muži (Filadelfiová – Sekulová, 2009).

Určitý náhľad do dôvodov, pre ktoré cudzinci do Prievidze prichádzajú, ponúkajú účely, na ktoré im bolo udelené povolenie na pobyt. Pomerne podrobne sú zdokumentované motivácie pri prechodných pobytoch, ktoré sú priamo viazané na konkrétny účel, napríklad na účel zamestnania, štúdia, podnikania, zlúčenia s rodinou a pod. V prípade občanov EÚ/EHP sa však účely pobytov nesledujú, keďže v rámci EÚ platí zásada voľného pohybu. Občania EÚ/EHP nepotrebujú na pobyt na Slovensku povolenie.

V roku 2012 bolo v Prievidzi evidovaných 33 platných povolení na prechodný pobyt za účelom zamestnania, čo predstavuje až 39 % všetkých povolení na prechodný pobyt. Druhou najväčšiu skupinu tvorili osoby so statusom Slováka žijúceho v zahraničí⁴³ – 26 osôb s 31 percentným podielom. Nasledovali prechodné pobyty za účelom podnikania (13 osôb a 15,5 percentný podiel) a prechodný pobyt za účelom zlúčenia rodiny (11 osôb a 13,1

⁴¹ O jednotlivých pobytoch pozri Slovník pojmov, s. 117.

⁴² Celoslovenský priemer je približne 40 %, pozri bližšie úvodnú kapitolu s. 11.

⁴³ Pozri Slovník pojmov – s. 117.

percentný podiel). Jedna osoba získala prechodný pobyt za účelom štúdia. Za skupinu osôb s udeleným trvalým pobytom je z údajov zrejme predovšetkým to, že ho získali cudzinci pochádzajúci z krajín Európskej únie (636 osôb a 84,2 percentný podiel).

Tabuľka 2: Účely pobytov v meste Prievidza k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Typ a účel pobytu	Počet	% podiel na počte	
		prechodných pobytov	pobytov celkovo
Prechodný pobyt	84		
Podnikanie	13	15,5	1,5
Slovák žijúci v zahraničí	26	31,0	3,1
Štúdium – študent	1	1,2	0,1
Zamestnanie	33	39,3	3,9
Zlúčenie rodiny	11	13,1	1,3
Trvalý pobyt	755	trvalých pobytov	pobytov celkovo
Občan EÚ	577	76,4	68,8
Občan EÚ – trvalý	59	7,8	7,0
Ostatné	119	15,8	14,2
Celkový súčet	839		100

Zdroj: UHCP PPZ.

Skutočnosť, či cudzinci prichádzajú do Prievidze pracovať, môže priblížiť aj údaj o podnikajúcich subjektoch (tabuľka 3). Údaje zahŕňajú zahraničné právnické osoby a slovenské fyzické osoby so štátnou príslušnosťou EÚ/EHP alebo tretej krajiny. Zahraničné právnické osoby síce podnikajú na Slovensku, ale majú sídlo mimo územia Slovenskej republiky.⁴⁴ Tieto údaje treba preto interpretovať skôr ilustratívne. Ku koncu roka 2012 evidoval Odbor živnostenského podnikania Ministerstva vnútra SR nízky počet týchto subjektov. Z celkového počtu 5 871 podnikajúcich subjektov v Prievidzi tvorila táto skupina s počtom 59 približne 1 % zo všetkých podnikateľov. Treba však podotknúť, že podnikateľské aktivity týchto subjektov nemusia byť lokalizované v Prievidzi. A pokiaľ porovnáme tento údaj s podielom cudzincov na populácii Prievidze, je zrejme, že pre cudzincov (či už z EÚ/EHP, alebo aj z tretích krajín) podnikateľské aktivity predstavujú významný spôsob ekonomickej aktivity.

Tabuľka 3: Počet podnikateľských subjektov v meste Prievidza k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach)

So sídlom v Prievidzi	2009	2010	2011	2012
Celkový počet PO a FO	5 955	6 076	5 973	5 871
Zahraničná FO (so štátnou príslušnosťou EÚ/EHP)	8	8	8	10
Slovenské FO (štátna príslušnosť tretej krajiny)	24	25	22	22
Slovenské FO (štátna príslušnosť EU/EHP)	14	20	21	27

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, Odbor živnostenského podnikania.

⁴⁴ Pozri napríklad: <http://www.minv.sk/?zivnostenske-podnikanie-1>

2.2. Štátna príslušnosť cudzincov v Prievidzi

V Prievidzi žili v roku 2012 cudzinci zo 42 rôznych krajín (tabuľka 4). Celkovo mali najväčšie zastúpenie osoby prichádzajúce z Rumunska, ktorých v Prievidzi žilo podľa evidencie ÚHCP PPZ 350 a tvorili viac ako 45 percentný podiel na cudzineckej populácii. Druhou najväčšou skupinou boli osoby pochádzajúce z Poľska, ktoré s počtom 115 osôb tvorili takmer 15 % cudzineckej populácie. Nasledovali ľudia so štátnou príslušnosťou Českej republiky, Číny, Nemecka, Srbska, Ruska, Vietnamskej socialistickej republiky, Talianska či Ukrajiny. Zaujímavosťou sú aj ďalšie krajiny. Zvyšné krajiny so 149 osobami tvorili 19,3-percentný podiel a boli medzi nimi zastúpené napríklad štátne príslušnosti ako Thajsko, Kamerun, Sudán či Sýria.

Tabuľka 4: Desať najzastúpenějších štátnych príslušností v Prievidzi k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	Štátna príslušnosť	Počet	% podiel
1.	Rumunsko	350	45,3
2.	Poľská republika	115	14,9
3.	Česká republika	56	7,2
4.	Čínska ľudová republika	29	3,8
5.	Nemecká spolková republika	28	3,6
6.	Srbská republika	27	3,5
7.	Ruská federácia	26	3,4
8.	Vietnamská socialistická republika	26	3,4
9.	Talianska republika	20	2,6
10.	Ukrajina	13	1,7
11. – 42.	Ostatné	149	19,3
	Spolu	839	100

Zdroj: ÚHCP PPZ.

2.3. Demografický vývoj mesta a cudzinci

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Prievidza (*PHSR 2007 – 2013*) uvádza, že vývoj počtu obyvateľov má od roku 1991 klesajúcu tendenciu, aj keď tento úbytok nie je plynulý. Projekcia z roku 2007, kedy malo mesto 51 646 obyvateľov, odhadovala, že na konci roku 2013 bude mať mesto Prievidza 51 457 obyvateľov (*PHSR 2007 – 2013*), čo sa nepotvrdilo, a teraz už má mesto menej obyvateľov (48 978).⁴⁵ Vývoj počtu obyvateľstva závisí nielen od zmien vyplývajúcich z ľudskej reprodukcie (prirodzený pohyb), ale aj od mechanického pohybu, t. j. migrácie. *PHSR 2007 – 2013* konštatuje, že mesto od roku 1994 neustále vykazuje migračný úbytok obyvateľstva. Podľa denníka *Sme*⁴⁶ prišla

⁴⁵ Regionálna databáza Štatistického úradu SR.

⁴⁶ Dostupné na:

<http://www.sme.sk/c/7067849/doba-satelitov-sa-este-nekonci-mesta-sa-vyludnuju.html#ixzz2qw8uNjiN>

Prievidza od roku 1996 o 11,3 % obyvateľov. Je to spôsobené ich odlivom na vidiek, kde sú náklady na bývanie nižšie, ale i odchodom ľudí do väčších miest na Slovensku, resp. mimo Slovenska.⁴⁷ Okres Prievidza zároveň patrí k okresom, ktoré za obdobie rokov 1996 – 2003 zaznamenali úbytok obyvateľstva zahraničným sťahovaním. Okres Prievidza takto stratil 198 obyvateľov. V roku 2012 však okres Prievidza získal 102 obyvateľov, ktorí sa prisťahovali zo zahraničia.⁴⁸ V okrese Prievidza zároveň dochádza k systematickému poklesu počtu obyvateľstva v produktívnom veku a miernemu nárastu počtu obyvateľstva v poproduktívnom veku (tabuľka 5).

Tabuľka 5: Počet obyvateľov – stredný stav obyvateľstva (k 1. 7. 2013) podľa územia, Základné vekové skupiny podľa EÚ, pohlavie a rok

Okres Prievidza	2010	2011	2012
Produktívny vek EU (15 – 64)	103 276,0	101 327,5	100 680,5
Poproduktívny vek EU (65 – 100+)	18 241,0	18 715,5	19 206,5

Zdroj: Regionálna databáza ŠÚ SR.

Za možné riešenie úbytku počtu obyvateľstva považuje mesto napríklad dočasné zvýšenie pôrodnosti v dôsledku tzv. odložených sobášov, gentrifikáciu (prílev nových obyvateľov do mesta, predovšetkým majetných novousadlíkov do centra mesta) a zlepšovanie podmienok na život, ktoré by mohli zabrániť ďalšiemu migračnému odlevu (PHSR 2007 – 2013). Pri migrácii ako riešení úbytku obyvateľstva sa uvažuje hlavne o vnútroštátnej migrácii. Okrem zahraničnej emigrácie PHSR nevenuje žiadnu pozornosť potenciálu zahraničnej imigrácie. A to aj napriek tomu, že migranti v Prievidzi sú zväčša v produktívnom (25 – 54 rokov) a je teda možné predpokladať, že ide o ekonomicky aktívnych ľudí. Cudzinci tejto vekovej skupiny tvorili až 78,7 % z celkovej populácie cudzincov v Prievidzi (tabuľka 6). Deti a mladiství vo vekovom intervale od 0 do 17 rokov a počte 36 osôb tvorili podiel 4,3 % na cudzineckej populácii, 18- až 24-roční mali podiel 4,9 %. Osoby vo veku 55 až 59 rokov mali 6,2 percentné zastúpenie a 60 a viac roční mali podiel 7,4 %.

Tabuľka 6: Počty cudzincov a cudziniiek v jednotlivých vekových intervaloch v Prievidzi k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	0 – 17		18 – 24		25 – 54		55 – 59		60 a viac		Spolu
	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	
Ženy	17	13,8	9	7,3	88	71,5	9	7,3	25	20,3	123
Muži	19	2,9	24	3,7	568	86,9	43	6,6	37	5,7	654
Spolu	36	4,3	33	3,9	656	78,2	52	6,2	62	7,4	839

Zdroj: UHCP PPZ.

Uvedené dáta naznačujú, že v Prievidzi majú prevahu štátni príslušníci EÚ/EHP, avšak významné zastúpenie majú aj štátni príslušníci tretích krajín. Dáta, ktoré by pomohli vytvoriť

⁴⁷ Aj vzhľadom na úbytok obyvateľstva pod 50 tisíc obyvateľov prišla Prievidza približne o 650 000 eur z podielových daní. Pozri bližšie: *Prievidzi chýba šesť obyvateľov, má prísť o 650-tisíc eur*. Dostupné na: <http://prievidza.sme.sk/c/6262564/prievidzi-chyba-sest-obyvatelov-ma-prist-o-650-tisic-eur.html>

⁴⁸ Regionálna databáza ŠÚ SR.

si detailnejšiu predstavu o populácii cudzincov na území Prievidze, však nie sú dostupné. Aspekty, ako napríklad ekonomická aktivita či vzdelanostná úroveň migrantov tak zostávajú skryté.

3. Život v meste

3.1. Verejný priestor bez ľudí

Verejné priestory by mali byť miestami na stretávanie, trávenie voľného času, pričom tieto miesta priamo vplývajú na to, ako obyvatelia i návštevníci vnímajú mesto, či sa s ním identifikujú a ako v ňom funguje alebo nefunguje spoločenský život (Miková – Paulíková – Paulíniová, 2010). Práve tieto miesta sú významnou súčasťou každodenného života jeho obyvateľov, a preto je veľmi dôležité, ako ich vnímajú a do akej miery sa s nimi stotožňujú. Samosprávy hrajú dôležitú úlohu vo formovaní verejného priestoru rôznymi zásahmi do neho (napríklad revitalizácia, organizácia kultúrnych podujatí atď.), podporovaním dialógu, kultúrnej identity, ale i celkovej sebaidentifikácie sa obyvateľov s mestom. Kvôli dlhodoobej zanedbanosti a chýbajúcej koncepcii mesta a jeho dialógu s obyvateľmi je Prievidza – v porovnaní s blízskymi Bojnícami – považovaná za neatraktívne mesto.

Keď sem niekto príde, tak si spravia prechádzku do Bojníc. A presne tak to funguje. Tí, čo nechodia do toho Korza alebo do Tesca, tak tí sa chodia prechádzať do Bojníc. Bohužiaľ je to tak.

(obyvateľ, 37 rokov)

Pri návšteve Prievidze človeka upúta relatívne veľké Námestie slobody v centre, ktoré prešlo od roku 1989 takmer úplnou rekonštrukciou, pričom sa v súčasnosti rieši revitalizácia jeho poslednej časti s fontánou.⁴⁹ Centrum mesta pôsobí značne nekonzistentne, možno práve aj v dôsledku rozličných etáp jeho rekonštrukcie bez celkovej dlhodobejšej stratégie. Obyvatelia mesta Prievidza vnímali veľmi kriticky vyprázdnenosť, nevyužitý priestor a potenciál centra mesta, napriek tomu, že bolo nedávno rekonštruované. Kriticky komentovali napríklad námestie, rozostavané nákupné stredisko nazývané „Titanik“, poškodenie mesta výstavbou počas socializmu i celkovú nefunkčnosť centra a pešej zóny. Túto nekonzistentnosť prístupu vedenia mesta k verejnému priestoru pozorovali v priereze času tak pred rokom 1989, ako i po zmene režimov a zmene vedenia mesta. Podľa obyvateľov sa komunikačné centrum mesta presunulo z hlavného námestia do nákupného centra Korzo, čo výrazne vyprázdnilo verejný priestor námestia a jeho prilahlých ulíc. Ľudia často vyjadrovali ľútosť nad tým, že do centra mesta nemajú prečo chodiť, nič ich tam nepríťahuje, a preto sa všetky potreby snažia naplniť mimo centra.

A je tu problém, že tu nie je vlastne centrum. To centrum vymrelo. ...Ešte za socializmu tu sa vybudoval Titanik, megaobchodné centrum, a nedokončilo sa to... Aj to vymiera a vyludňuje sa... Kvitujem, že dajme tomu súčasné vedenie mesta, ... má záujem, ako pritiahnúť sem naspäť ľudí, ale centrum Prievidze sa presunulo k tým veľkým obchodákam, a to je ako škoda...

(obyvateľ, 50 rokov)

⁴⁹ Dostupné na: <http://www.prievidza.sk/spravodajstvo/docka-sa-namestie-fontany/>

Určité zásahy v meste považovali za kontraproduktívne, nekoncepčné a zhoršujúce atraktivitu mesta v porovnaní s inými lokalitami.

Zas nepáči sa mi riešenie tých obchodných nákupných centier, pretože opäť je to nešikovne spravené, že najkrajšia časť Prievidze, ktorá je a ktorú mohlo mesto využiť, je to rieka Nitra. A dali tam vlastne všetky tie obchody... Oni prekryli ten nádherný výhľad na Bojnice a Bojnický zámok...

(obyvatelka, 51 rokov)

Väčšina obyvateľov označila za obľúbené miesta a výhody Prievidze lesopark, blízkosť prírody a dostatok zelene, architektonicky veľmi špecifické staré sídlisko, alebo rieku, pri ktorej sa viacerí obyvatelia prechádzajú. Časť mesta Kopaničky opísala jedna respondentka ako „rodinnú“ štvrť s mnohými detskými ihriskami a dobrou infraštruktúrou. Zvlášť pozitívne vnímali fakt, že je situovaná v blízkosti lesoparku, ktorý poskytuje priestor na športy či prechádzky so psami. Súčasne niektorí obyvatelia vyzdvihli to, že Prievidza je menšie mesto a vzťahy medzi ľuďmi sú preto i na sídliskách osobnejšie.

Je tu veľa mladých rodín s deťmi, oni sa tak všetci poznajú, minimálne v tomto vchode sa všetci, čo som veľmi rada, lebo mi to chýbalo.

(obyvatelka, 39 rokov)

Možno povedať, že v súčasnosti dochádza k čiastočnej kvalitatívnej zmene vo vnímaní mesta, ktoré sa začalo viac zapájať do dialógu s občanmi a pristupuje k strategickejšiemu plánovaniu. K zmenám dochádza i v aktivizovaní samotných občanov. V Prievidzi sa aktívne vyjadrujú k verejnému priestoru rôzne občianske iniciatívy, ako napríklad Parkotvor.⁵⁰ Funguje tu tiež portál Odkaz pre starostu, v ktorom môžu obyvatelia priamo nahlasovať svoje podnety určené samospráve.⁵¹ Pravidelné filmové večery a filmový festival Jeden svet a jeho dozvuky v Prievidzi organizuje OZ Berkat.⁵² Tento festival predstavuje prehliadku filmov zameraných na porušovanie ľudských práv a odkryvanie pozadia vojnových konfliktov. Nový kultúrny bod vznikol aj v bývalom kine Baník (Artpoint⁵³).

3.2. Prítomnosť migrantov v meste

Ako už bolo spomínané, Prievidza je mestom s veľmi výrazným úbytkom obyvateľstva. Väčšina obyvateľov odchádza do väčších miest s lepšími možnosťami zamestnať sa. Narastajúci počet migrantov si preto respondenti zo štátnych inštitúcií len ťažko vedeli vysvetliť. Mesto tieto počty ovplyvniť nedokáže, hoci migrácia sa považuje za prínos predovšetkým z hľadiska demografického vývoja. Na druhej strane si však mesto uvedomuje, že vzhľadom na ekonomickú situáciu sú príležitosti obmedzené aj pre „našich obyvateľov“, takže nevidia „priestor na nejakú motiváciu získania týchto obyvateľov iných národností.“

(predstavitelka verejnej inštitúcie)

⁵⁰ Parkotvor je iniciatíva za oživenie parku Skotňa na Dlhej ulici v Prievidzi. Pozri bližšie:

<http://parkotvor.prievidza.net/>

⁵¹ <http://www.odkazprestarostu.sk/prievidza>

⁵² <http://www.berkat.sk/>

⁵³ <https://www.facebook.com/artpointcentrum>

Je zrejmé, že nad otázkou migrácie sa viacerí respondenti začali zamýšľať prvýkrát až pri rozhovore s výskumníčkami a k mnohým otázkam – napríklad k hypotetickej otázke výstavby mešity v Prievidzi – sa vyjadrovali len veľmi neochotne a opatrne. Prítomnosť migrantov berú ako fakt, ktorý nijak zvlášť neanalyzujú. Zástupcovia verejných inštitúcií predpokladajú, že migranti prichádzajú z rôznych dôvodov. Jedným z nich je, že sú to rodinní príslušníci tých, ktorí už majú v Prievidzi vytvorené nejaké zázemie. Prípadne ide o vrcholový manažment väčších zahraničných podnikov, ktoré sa nachádzajú v regióne, alebo migranti tvoria bežnú pracovnú silu napríklad v baniach. Mesto Prievidza má dlhú banícku tradíciu, bolo strediskom okolitého banského priemyslu, s pomerne veľkým prírastkom obyvateľstva z okolitých vidieckych sídiel.⁵⁴ Prievidza bola známa tiež spracovateľským priemyslom rôzneho druhu (nábytok, obuv, textil).

Pracovný trh však poznačili viaceré zmeny, ktoré nastali po roku 1989, po prechode z centrálne riadeného hospodárstva na voľný trh. Strata pracovných príležitostí značne poznamenala ráz súčasnej Prievidze. Jedným z najväčších – a v regióne najdôležitejších – zamestnávateľov sú stále Hornonitrianske bane. V roku 2006 bol v Prievidzi založený priemyselný park, ktorý ponúka široké investičné možnosti nielen domácim, ale aj zahraničným investorom, pričom investorov lákajú aj lacnou pracovnou silou. Slovensko je na desiatom mieste zo 139 krajín z hľadiska pomeru ceny práce k jej produktivite (*PHSR 2007 – 2013*). Respondenti však nepovažujú Prievidzu za lokalitu, ktorá by mohla byť atraktívna pre migrantov, a to najmä kvôli vysokej nezamestnanosti, ktorá sa v súčasnosti pohybuje na úrovni okolo 13%.⁵⁵ Za príležitosť zvyšovania ekonomickej produktivity považuje PHSR zlepšené podmienky na podnikanie, avšak ohrozenie vidí tento dokument v odleve kvalifikovanej pracovnej sily mimo regiónu. Už v roku 2005 označili zamestnávatelia v Trenčianskom kraji za najväčší problém v oblasti prijímania nových zamestnancov nedostatok záujemcov s požadovanou kvalifikáciou, zručnosťami a preukázateľnými skúsenosťami. Potenciál medzinárodnej imigrácie sa v tejto oblasti nezohľadňuje (*PHSR 2007 – 2013*).

Zahraničná migrácia do Prievidze začala výraznejšie narastať po roku 2000. Vo všeobecnosti však Prievidza zostáva pomerne málo dotknutá vplyvom migrácie, a migranti nie sú v meste príliš viditeľní. Dôvodom je na jednej strane relatívne nízky počet migrantov, ale aj podiel jednotlivcov, ktorí pochádzajú z krajín Európskej únie a vizuálne sa od ostatných obyvateľov nelíšia. Ide najmä o občanov Rumunska,⁵⁶ ktorí prichádzajú ako pracovní migranti, a väčšina z nich je zamestnaná v miestnych baniach. Ide predovšetkým o mužov v produktívnom veku, pričom v Prievidzi žijú zväčša bez svojich rodín v podnikovej ubytovni a časť svojich zárobkov zrejme posielajú do Rumunska príbuzným. Niektorí respondenti predpokladali, že rodiny za nimi prichádzajú až vtedy, keď si tu vytvoria zázemie, inak by to pre nich predstavovalo „riziko“ (predstaviiteľka verejnej správy). Pobyt za účelom finančného zárobku, bez rodiny a sociálneho zázemia a jazyková bariéra do veľkej miery ovplyvňujú aj ich trávenie voľného času, minimálnu účasť na kultúrnych aktivitách mesta a obmedzené

⁵⁴ Dostupné na:

<http://www.sme.sk/c/7067849/doba-satelitov-sa-este-nekonci-mesta-sa-vyludnuju.html#ixzz2qw8uNjiN>

⁵⁵ Podľa údajov Regionálnej databázy ŠÚ SR dosiahla v roku 2012 miera evidovanej nezamestnanosti v okrese Prievidza hodnotu 12,97 % a v roku 2013 to bolo 13,9 %.

⁵⁶ Podľa denníka *Sme* pracuje v Hornonitrianskych baniach (v baniach v Cigli, Handlovej a v Novákoch) 2 062 robotníkov, z toho je takmer 70 baníkov z Rumunska a traja Česi. Dostupné na: <http://ekonomika.sme.sk/c/6949735/do-bani-zacali-brat-rumunov-medzi-slovakmi-nie-je-zaujem.html#ixzz2g5nqBYwi>

nadväzovanie sociálnych vzťahov s inými obyvateľmi. O tom, že v meste je aj významná populácia Rumunov, niektorí respondenti zo štátnych inštitúcií ani netušili.

Toto nie. S baňami je ťažká komunikácia, ani neviem, že by tu nejakí Rumuni boli. Absolútne. Oni toto ani veľmi nezverejňujú (...) takže o Rumunoch nemám vôbec žiadnu vedomosť, že by boli v Prievidzi, ani som [ich] nestretla.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Ich prítomnosť v meste však registrovali viacerí obyvatelia mesta, i keď skôr iba v pasívnej podobe. Obyvatelia vedia alebo počuli, že v baniach pracujú Rumuni, ale nepoznajú ich osobne. Informácie o prítomnosti migrantov z Rumunska v meste nám respondenti uvádzali skôr ako dohady, resp. miestne klebety.

Tu je dosť Rumunov, ale s tými sa ja nestretávam, lebo... Nemám taký kontakt. Ale viem, že robia tu, že sú na tých ubytovniach v Prievidzi. Ale s tými sa nestretávam.

(obyvatelka, 49 rokov)

Migrantov v Prievidzi obyvatelia veľmi neregistrujú ako skupinu, resp. skupiny, ale skôr ako jednotlivcov, ktorých občas stretávajú na uliciach. Väčšiu citlivosť na prítomnosť migrantov sme identifikovali len u jednej respondentky, ktorá sa však tejto téme intenzívnejšie venuje aj profesionálne v rámci svojej pedagogickej praxe. Migranti nie sú v Prievidzi natoľko početní, aby sa nejakým spôsobom organizovali a vystupovali navonok. Zdá sa, že sú aj v tejto lokalite skôr roztrúsení a žijú individuálne, než by sa združovali a vytvárali nejaké organizovanejšie komunity na základe etnokultúrneho pôvodu či občianstva. Podľa vyjadrení respondentov žijú „tak roztrieštene po tom meste, na jednej strane je to dobré, že teda možno to tak aj tí ostatní nevnímajú, ale oni sa integrujú tak prirodzene“ (predstaviiteľka verejnej správy). Zdá sa, že migranti sa skôr snažia splynúť s prostredím a neprejavovať svoju odlišnosť, aspoň nie navonok. Zrejme vnímajú určité normy správania, ktoré keď splnia a zapadnú, nebudú mať problémy: „A keď je taký, že zapadne, že je normálny, takže teda v medziach normy vychovávaný, tak ani voči Rómovi asi by nemal nikto... Závisí od toho, ako sa správa.“ (predstaviiteľka verejnej správy)

Jedným z miest stretnutí migrantov s inými migrantmi bola napríklad identifikovaná cudzi-necká polícia v čase, keď ešte pôsobila v Prievidzi.

Možno sa to trošku zmenilo, lebo v Prievidzi teraz nie je cudzinecká polícia. My sme sa aj tam stretávali teda s takýmito cudzincami a sa to presťahovalo do Trenčína... Takže tam sme sa bežne stretávali a rozprávali. Ale mnohí, ktorí pracujú na tejto cudzineckej policii, teda aspoň my sme poznali dvoch – troch takých, že jeden nám bol dokonca aj na svadbe.

(obyvatelka, 39 rokov)

Ak sa vrátíme k štatistikám a číslam, v roku 2012 žilo v Prievidzi 839 cudzincov, pričom tento údaj nezahŕňa migrantov, ktorí už získali občianstvo Slovenskej republiky. To, že sú „neviditeľní“ môže na jednej strane znamenať ich dobrú integráciu, na druhej strane aj uzavretosť, alebo strach „stať sa viditeľnými“. I keď sú mnohí občanmi mesta, resp. aj občanmi Slovenskej republiky, môžu ich niektorí obyvatelia vnímať ako tzv. druhoradých občanov, ktorých „tolerujeme“, ale iba do okamihu, kým „nezačnú niečo požadovať“, „príliš vyčnievať“ alebo „presadzovať svoju kultúru“.

Nemám s nimi nejaký problém, že by boli takí, že by tak nejako vykúkali. Skôr sú asi takí neviditeľní.

(obyvatelka, 49 rokov)

Počas výskumu v Prievidzi sme okrem realizovania rozhovorov s rozličnými aktérmi, pozorovali aj priestor mesta a prítomnosť migrantov v ňom. Migranti sú v meste viditeľní najmä cez rozličné podnikateľské prevádzky: čínske reštaurácie, izraelská reštaurácia, viacero predajní kebabov, čínske a vietnamské obchody s textilom a zmiešaným tovarom (napríklad Asia centrum) alebo predaj balkánskej zmrzliny. V centre mesta sa nachádza i malý trh, kde má svoje predajné miesto niekoľko obchodníkov z Vietnamu.

Obrázok 1: Čínska reštaurácia v centre mesta.

Obrázok 2: Izraelská reštaurácia v priestoroch bývalej „Slovenskej reštaurácie“.

Vo verejnom živote stretávam prevažne predajcov oblečenia – Vietnamcov, Číňanov, v gastronomickej oblasti sú tu čínske reštaurácie, tí sú takí najviditeľnejší. Potom že vraj tu žije veľa Rusov, ...a tí sú vlastníci niektorých hotelov v oblasti Prievidze. Potom, čo som si spomenula, v baniach robia že vraj Rumuni, a neviem, či aj Bulhari. Potom, podľa ambulancií zdravotníckych, ...žijú tu ľudia z Grécka, potom ešte aj ľudia, ktorí pochádzajú z arabských štátov, čiže sú to vyštudovaní lekári. No a potom, ak sú zmiešané manželstvá...

(obyvatelka, 33 rokov)

Jedna z respondentiek, ktorá sa témou migrácie zaoberá aj v rámci svojej profesie, uviedla, že zmiešané manželstvá sú v Prievidzi pomerne časté, a to nielen občanov/občianok SR s Európanmi/Európankami, ale aj s migrantmi/kami inej národnosti (napríklad z Turecka a z afrických krajín). S takýmito rodinami sa respondentka stretáva v rámci svojej práce v škole, pričom ostatní respondenti, ktorí takéto prípady neuvádzali, takúto príležitosť nemajú. Môže to však súvisieť aj s tým, že pred realizáciou výskumu sa nad témou migrácie hlbšie nezamýšľali. Zároveň, ak nejde o viditeľne odlišných migrantov, akoby ich ani nevníмали ako cudzincov, ale kategorizujú seba aj ich (napríklad Rumunov) ako Európanov.

V: A vnímate vy viacero takýchto zmiešaných manželstiev, že by sa to tu tak premiešavalo?

R: Viete čo, na tom v podstate [nezáleží] ako sme Európania, tam nevidíte ten rozdiel. Vidíte ho len vizualizáciou. Dobré, cudzinci sú niečo iné, ale...

(predstavitelka verejnej správy)

Keďže uvedený citát súvisí s príbehom o zmiešanom slovensko-rumunskom manželstve, zdá sa, že za cudzincov sú považovaní najmä tí, ktorí nepochádzajú z Európy. Používanie spoločnej kategórie Európanov, ktorá zahŕňa „nás“ aj „tých druhých“ je na Slovensku pomerne ojedinelý postoj.

Migranti v Prievidzi pôsobia ako podnikatelia a vytvárajú tak pracovné miesta pre ostatných obyvateľov. Všimli sme si a mnohé rozhovory to potvrdili, že vo viacerých prevádzkach pracovali okrem samotných majiteľov a ich rodinných príslušníkov aj ostatní obyvatelia Prievidze alebo okolia.

Obrázok 3: „Asia Center“ obchod, centrum mesta.

Jednou z kategórií migrantov, často spomínanou ostatnými obyvateľmi Prievidze, boli i jednotlivci, ktorí na Slovensko prišli ešte pred rokom 1989 ako vysokoškolskí študenti. V súčasnosti pôsobia v Prievidzi alebo Bojniciach ako odborníci, najmä lekári.

A potom takí, ako napríklad ten doktor..., že je ich tu viacero, ale oni sem prišli dávno a sú možno päťdesiatnici, možno aj šesťdesiatnici, už majú aj svoje vnúčatá. Takže sú už takí integrovaní. A väčšinou to boli takí, že študovali, ...vysokoškolskí študenti sem prišli. Tých reflektujeme ako odborníkov, ku ktorým prideme ako k lekárovi alebo inžinierovi.

(obyvatelka, 39 rokov)

Špecifickým typom migrácie je v Prievidzi športová migrácia, ktorá súvisí s miestnym basketbalovým klubom. Tu momentálne pôsobí niekoľko hráčov zo Srbska, a v minulosti tiež aj občania z USA.⁵⁷ Väčšinou však ide o krátkodobé pobyty, ich predĺženie zrejme závisí od situácie, v ktorej sa klub nachádza. Život takýchto migrantov je úzko spätý s klubom, v ktorom pôsobia a ktorý im zabezpečuje aj bývanie.

⁵⁷ V súčasnosti je kapitánom družstva hráč pochádzajúci z Chorvátska Dražko Klarić a novým hráčom Evan Harris z Kalifornie (USA). Pozri rozhovor: <http://www.pdbasket.com/bc-prievidza/rozhovory>

3.3. Kultúrny život

Prievidza má niekoľko kultúrnych inštitúcií: Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi s galériou, kultúrny dom Prievidza Kass, filmový klub v obnovenom kine Baník, Hornonitrianske múzeum v Prievidzi atď. Mesto organizuje rôzne aktivity, napríklad veľkonočný a vianočný trh a banický jarmok. V Prievidzi je tiež golfové ihrisko, rozličné aktivity sa konajú aj na letisku neďaleko mesta. V meste nepôsobí žiadna oficiálna organizácia migrantov, ktorá by organizovala multikultúrne podujatia alebo inštitucionálne spájala krajanov.

Niektorí obyvatelia reflektovali kultúrne dianie v Prievidzi ako menej aktívne. Podľa jednej respondentky je to dôsledkom toho, že v meste nesídlí vysoká škola, a teda nie sú prítomní vysokoškolskí študenti,⁵⁸ ktorí by boli náročnejším publikom a zároveň aktérmi rozličných kultúrnych aktivít.

V tomto je Prievidza taká špecifická, že to tu nežije. Po stránke kultúry, aj tým, že tu nie sú vysoké školy, je tu obrovská drina, alebo vynaložené úsilie treba, aby ste zaujali ľudí zo širokej verejnosti. ...Nie sú tu také komunity intelektuálov, alebo rešpektíve, ak sú, tak sú maličké skupinky, že ak sú nejaké kluby literárne nadaných ľudí, tak väčšinou sú to také malinké skupiny.

(obyvateľka, 33 rokov)

Okrem mestských kultúrnych inštitúcií je v Prievidzi veľmi aktívny Artpoint – „nový kultúrny bod v Prievidzi“, ktorý zahŕňa galériu, kino a kaviareň. Konal sa tu napríklad indický večer, robia sa tu aktivity pre dôchodcov, pre deti alebo večery a konverzácie v angličtine, filmový klub a rozličné výstavy. Podľa jedného z respondentov nové alternatívne aktivity v meste vedia oceniť najmä turisti a ľudia, ktorí síce pochádzajú z Prievidze, ale už dlhobojšie žijú mimo nej, prípadne ľudia, ktorí sa do Prievidze prisťahovali. K Prievidžanom si nové aktivity stále iba hľadajú svoju cestu.

Tú generáciu, ktorá tie hodnoty vníma, často sú to práve ľudia, ktorí pochádzajú z Prievidze a pracujú niekde v zahraničí, a tam si na to zvyknú. Prídu domov, a tu nemajú to zázemie, tak tí to oceňujú. Alebo to oceňujú práve cudzinci, ktorí sem prídu, no a popri tom aj pár tých Prievidžanov, ktorí ešte nestihli odísť z tohto mesta.

(obyvateľ, 40 rokov)

V okrese Prievidza, v Handlovej, pôsobí občianske združenie Local Media Institute, zamerané na podporu rozvoja tretích krajín a mediálnej spolupráce. Toto združenie realizovalo viacero projektov na podporu integrácie migrantov na Slovensku. Medzi najvýznamnejšie formy spolupráce určite patrí napríklad televízna relácia *Integruj!*, ktorá prinášala reportáže o živote migrantov na Slovensku vo verejnoprávnej televízii RTVS a projekt *Integrácia na cestách*, v rámci ktorého združenie organizuje diskusie o migrantoch na stredných školách a v regionálnych televíziách v rôznych mestách na Slovensku.⁵⁹

Samotných obyvateľov i migrantov sme sa pýtali, či sa zúčastňujú na kultúrnych aktivitách v meste. Niektorí migranti pravidelne navštevujú rozličné akcie, prednášky, predstavenia, iní však vôbec nie, a to najmä vzhľadom na jazykovú bariéru, neinformovanosť, nezáujem alebo nedostatok voľného času.

⁵⁹ V Prievidzi sídli detašované pracovisko Fakulty riadenia a informatiky Žilinskej univerzity (pozn. aut.).

⁶⁰ Viac o projektoch pozri na: <http://integruj.sk/>

Tak v kine áno, to som sa stretla s migrantmi, ale takom akože kultúrnom podujatí, ktoré je typické pre nás, akože divadlo alebo tie ľudové tance, tak to už nie.

(obyvateľka, 51 rokov)

Podľa obyvateľov Prievidze môžu migranti vnímať účasť na kultúrnych podujatiach ako výdavky navyše, a skôr sa snažia zabezpečiť si základnejšie potreby, ako je napríklad práca, či rôzne potrebné povolenia. Zároveň mnohým z nich bráni v zapojení do kultúrneho života jazyková bariéra. To platí predovšetkým o migrantoch, ktorí sú na Slovensku kratšie, kým ostatní, zrejme migranti s trvalým pobytom či občianstvom, „*tí normálne sa zúčastňujú...*“

(obyvateľka, 39 rokov)

3.4. Ako keby ste celý život jedli iba zemiaky

Prievidza má historicky multikultúrnu skúsenosť: keďže je baníckym mestom, prichádzali sem v minulosti ľudia za prácou nielen z územia Slovenska, ale aj z iných krajín.

To, že sú tu bane, znamená, že sem prichádzali ľudia z inakade robiť. A napríklad v tom predvojnovom období sedemdesiat percent obyvateľov Handlovej malo nemeckú národnosť. Takže boli tu Nemci. Po ich odsune do Nemecka prišli sem maďarskí repatrianti z toho územia, ktoré pripadlo Maďarsku po vojne. Čiže prišli Maďari. Potom kopec ľudí sem prišlo z Čiech... Za lepším životom, za robotou v bani a za nejakou istotou existenčnou. Potom tu bolo, pre baníctvo sa učilo kopu Vietnamcov. Takže boli tu Vietnamci v nejakých vlnách...

(obyvateľka, 52 rokov)

Napriek tomu väčšina obyvateľov Prievidze nemala skúsenosť so žiadnou aktivitou, ktorá by sa snažila priblížiť iné kultúry alebo vzájomné spolužitie ľudí pochádzajúcich z rozličných kultúrnych prostredí. Jednou z výnimiek bolo Regionálne kultúrne centrum (RKC) v Prievidzi, ktoré uskutočnilo niekoľko aktivít. Na jeseň v roku 2013 – v spolupráci so Spolkom Srbov žijúcich na Slovensku – napríklad organizovalo podujatie „Deň srbského dokumentárneho filmu“ spojeného s výstavou.⁶⁰ Iným druhom aktivity bol projekt pre žiakov stredných škôl na lepšie priblíženie a spoznanie iných kultúr cez príbehy ľudí. Na každom stretnutí so študentmi bol prítomný aj migrant, ktorý prostredníctvom obrázkov a rôznych skúseností predstavil krajinu, v ktorej sa narodil, a z ktorej pochádzal.

Ešte si aj obliekali to oblečenie, fotili sa v tom. Najviac sa potešili, keď im vyrobili z tvrdého papiera také záložky a on im tým arabským písmom písal buď meno, ...čo chceli, to im napísal po arabsky. Tak z toho boli hotoví.

(obyvateľka, 33 rokov)

V roku 2013 RKC realizovalo aj projekt na spoznávanie rôznych kultúr cez písmo. Tentoraz zase rôzni migranti predstavovali žiakom stredných škôl rozmanité typy písma a abecedy. Práve osobná skúsenosť sa zdá byť kľúčovou pri postoji k migrácii a migrantom prichádzajúcimi do mesta. Je však dôležité, aby táto osobná skúsenosť bola pozitívna a ideálne nadobúdala formu dlhodobšieho kontaktu, ktorý poskytuje aj priestor na vytváranie zmyslu

⁶⁰ Pozri bližšie: http://www.rkcpd.sk/podujatia/den-srbskej-kultury.html?page_id=5633

plných vzťahov. Jedno-rázové vzdelávacie aktivity majú na zmenu postojov či znižovanie predsudkov len krátkodobý a minimálny efekt (Brown, 2010).

Stačí, aby ste stretli jedného cudzinca z nejakej krajiny, z hocijakej, z Kambodže, ktorého začnete mať radi a on vám porozpráva, ako vyrástol, aké rozprávky počúval, keď bol malý. Uvarí vám ich jedlo, ukáže vám fotku svojej mamy a jednoducho v tom momente začnete mať pocit, že Kambodža je krajina, ktorú mám rád... Takže ja si myslím, že na dvoch úrovniach sa podľa mňa tá integrácia deje, jedna je takáto normálna, medziludská, že treba hlavne mladým ľuďom, deťom vysvetľovať, že to, že niekto vyzerá inak alebo vyznáva iné náboženstvo, alebo sa inak oblieka, to je dobré, na tom nie je nič zlé. A snažiť sa fakt robiť všetko pre to, aby sme sa navzájom spoznávali, lebo to, čím sme krmení mediálne, tak to nepodporuje to, aby my sme my boli tolerantní.

(obyvatelka, 52 rokov)

Je dôležité, aby sa ľudia vzdelávali, že existuje aj iný pohľad, aj iná kultúra... To je, ako keby ste celý život jedli zemiaky. Viete ako [smiech].

(migrant, 45 rokov)

Mesto by okrem vzdelávacích aktivít malo vytvárať priestor a príležitosti na zdieľanie spoločného verejného priestoru, aby sa predišlo vytváraniu paralelných svetov, ktoré sa navzájom nepoznajú. Práve nedostatok poznania je živnou pôdou pre zovšeobecňovanie a posilňovanie stereotypov a predsudkov. Cestou, ako prepojiť rozličných ľudí, spojiť obyvateľov Prievidze a zmierniť predsudky, môžu byť napríklad kultúrne a vzdelávacie aktivity. V súčasnosti uskutočňované multikultúrne aktivity Regionálneho kultúrneho centra v Prievidzi alebo lokálnych združení sú iniciované odhodlanými a entuziastickými jednotlivcami, a nemožno ich považovať za systémový zámer alebo stratégiu mesta.

4. Zapájanie migrantov v rôznych oblastiach spoločnosti

4.1. Vzdelávanie a školstvo

V školskom roku 2013/2014 evidoval Ústav informácií a prognóz školstva na území okresu Prievidza 11 žiakov základných škôl s cudzou štátnou príslušnosťou, z toho 5 bolo prihlásených na trvalý pobyt. Celkový počet detí cudzincov na ZŠ v okrese Prievidza predstavuje necelé 0,12 % všetkých žiakov (ÚIPS, 2013), preto je pochopiteľné, že tejto téme sa v žiadnom koncepčnom či strategickom materiáli nevenuje pozornosť (*Koncepcia práce s deťmi...*, 2007). Dokumenty mesta sa však nevenujú ani všeobecnejšej otázke inkluzívneho vzdelávania a v koncepcii škôl a školských zariadení (*Koncepcia škôl...*, 2011) sa mesto skôr zameriava na informatizáciu, vytváranie podmienok pre integrované a nadané deti, na starostlivosť o deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, na vytváranie vhodných materiálno-technických podmienok pre vzdelávanie a pod.

Podľa informácií zo školského odboru v súčasnosti dokonca ani neevidujú žiadne diéta s cudzou štátnou príslušnosťou, ktoré by navštevovalo niektorú z miestnych základných škôl. Vzhľadom na prítomnosť pomerne vysokého počtu cudzincov z krajín, ako je Vietnam alebo Čína, je otázne, aké školy navštevujú ich deti. Z rozhovorov s verejnými inštitúciami sa ponúkajú viaceré odpovede. Prvou je, že deti cudzincov sa už narodili na území Sloven-

ška a majú tak slovenské občianstvo, a preto sa nevyskytujú v štatistikách mesta. Druhou možnosťou je, že napriek prihlásenému pobytu sa v Prievidzi vôbec nezdržiavajú a ich deti navštevujú školy v iných mestách. Tretou možnosťou je, že deti cudzincov – napriek povinnej školskej dochádzke – školy nenavštevujú. Podľa údajov ÚHCP PPZ bolo v roku 2012 v Prievidzi 22 cudzincov vo veku 6 – 16 rokov, teda vo veku, keď sa na nich vzťahuje povinná školská dochádzka. Pri tomto počte je možné, že respondentom táto informácia unikla aj napriek tomu, že sa v štatistikách nachádza. Najmä, ak témam migrácie nevenujú zvýšenú pozornosť.

Mesto zatiaľ nezaznamenalo prípad, že by deti školy nenavštevovali, avšak nepodniklo žiadne kroky k tomu, aby sa tieto deti vyhľadali.

No ale v školách nevidujeme žiadne dieťa, pretože robia sa výskazy k 15. 9., a tam školy musia uviesť, že či je tam cudzinec. Na zvláštnom papieri to oni dokonca zasielajú, takže takúto informáciu nemáme. Jedine, že dieťa sa volá nejakým cudzojazyčným priezviskom, ktoré nie je typické slovenské, ale ono je Slovák. Má slovenské občianstvo, lebo inak by ho dali ako cudzinca.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Školský odbor mestského úradu disponuje štatistikami o počtoch detí, ktoré by mali miestne školy navštevovať. V minulom školskom roku mali okolo 50 detí, ktoré nenastúpili do školy, cudzinci však medzi nimi neboli.

Jediné, čo sme mali (...) na začiatku leta, tak bolo to vlastne z čínskej komunity dieťa alebo dve deti, ktoré už by mali začať chodiť do školy, jeden bol teda ešte ako škôlkar, a druhý bol už v školskom veku, ale teda nevedia vôbec absolútne po slovensky, takže tam bol dosť problém, kam ich zaradiť, do akej školy alebo škôlky, keďže žiadna učiteľka nevedela a nevie ani logicky po čínsky, takže... Lenže tie deti nakoniec do školy ani nenastúpili.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Otázne však zostáva, nakoľko mesto sleduje aj štatistiky detí cudzincov a či sa zaoberá aj tým, či nastúpili do škôl. Vo výskume Centra pre výskum etnicity a kultúry z roku 2011 (Gažovičová, 2011) sa ukázalo, že celkový počet detí cudzincov vo veku povinnej školskej dochádzky je výrazne vyšší ako reálny počet týchto detí v školách. Jedným z možných vysvetlení je, že ide o cudzincov, ktorí sú z krajín Európskej únie, a na Slovensku sa už nenachádzajú, ale v štatistikách figurujú, pretože zvyčajne neohlasujú odchod zo Slovenska.⁶¹ Tento fakt môže do istej miery skresľovať celkové štatistiky o počtoch migrantov na Slovensku a zároveň komplikuje činnosť niektorých úradov, napríklad sociálnej poisťovne a zdravotnej poisťovne.

Základná škola, ktorú sme vo výskume navštívili, má niekoľko detí cudzincov, všetky však so slovenským občianstvom. Pre tieto deti je najväčšou prekážkou v integrácii do vzdelávania jazyková bariéra. Ak vyrastajú v rodinách, ktoré nemajú takmer žiadny alebo len obmedzený kontakt s okolitým obyvateľstvom, stretávajú sa so slovenčinou až po príchode do školy. Ak škola nemá vyvinuté žiadne mechanizmy na prekonanie jazykovej bariéry,

⁶¹ Občania EÚ/EHP majú podľa § 64 ods. 2 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov povinnosť nahlásiť začiatok svojho pobytu na Slovensku najneskôr do desiatich dní od vstupu na územie SR. Nemajú však zákonnú povinnosť nahlásovať ukončenie svojho pobytu.

deti v nej obvykle trpia a nenapredujú tak, ako by mohli. Dôležitú úlohu zohráva aj to, či začnú navštevovať školu od prvého ročníka, alebo sa pristahujú vo vyššom veku. Starším deťom jazyková bariéra spôsobuje výrazne väčšie problémy s učením a bývajú často zaradené do nižších ročníkov. Skúsenosť detí, ktoré s rodičmi prišli do Prievidze z Číny, nám sprostredkovane opísala jedna obyvateľka:

...prišiel na Slovensko, keď mal osem rokov a spolu so staršou sestrou ich dali do prvého rovnakého ročníka – i keď ona mala asi už 10 rokov. A deti im robili strašne zle, že si z nich stále utáhovali [kvôli výslovnosti a neznalosti slovenčiny – pozn. aut.]. A že tá sestra sa veľmi rýchlo naučila rozumieť po slovensky a raz jej nejaký spolužiak povedal niečo veľmi škaredé. A že odvtedy ona dostala úplný blok a celú základnú školu vôbec nerozprávala. Aj všetky skúšky absolvovala iba písomne.

(obyvateľka, 33 rokov)

Podľa jednej z predstaviteľiek verejnej správy je integrácia týchto detí v plnej kompetencii školy. Tá vytvára školský vzdelávací program a môže ho do istej miery prispôbovať aj deťom cudzincov podľa ich vzdelávacích potrieb. Mesto môže škole pomôcť tým, že podporí zamestnanie asistenta učiteľa, ktorý by pomáhal deťom odstraňovať rôzne prekážky vo vzdelávaní. Škola by zas mala finančne zabezpečovať metodické pomôcky, materiály a prípadne financovať rôzne metódy vzdelávania, ktoré by deťom pomohli.

My, základné školy, sme právne subjekty a sami si rozhodujeme o spôsoboch vzdelávania a tvoríme si aj sami školský vzdelávací program. A my si do neho môžeme dať všetky možné formy, metódy, spôsoby, ako uznáme za vhodné. Čiže tvoríme si ho my, pedagogický zbor, samostatne, a toto môže byť zahrnuté v tom školskom vzdelávacom programe, ak to nemáme v tom štátnom dané, môžeme si to tam zakomponovať.

(predstaviteľka verejnej správy)

V súčasnosti škola pokrýva zvýšené náklady na vzdelávanie týchto detí sama. Nepotrebuje vytvárať špecifické metodiky ani používať samostatné učebné materiály a vzhľadom na nízky počet detí cudzincov ich dokáže integrovať bez nadmerne zvýšených finančných nákladov. Avšak v prípade, ak by počet detí narastal, nepochybne by vzrástla aj požiadavka na väčšie prispôbenie vzdelávacích metód týmto deťom.

V prípade detí, ktoré navštevovali túto základnú školu, bola integrácia v podstate bezproblémová. Deti začali školu navštevovať už v prvom ročníku, čím bolo pomerne jednoduché odstrániť jazykovú bariéru. Spolupráca s rodinou bola tiež na nadštandardnej úrovni, čo integráciu detí tiež nepochybne uľahčilo. Riaditeľka školy zároveň navštevuje kurz vzdelávania detí cudzincov, vďaka ktorému začala využívať ďalšie možnosti zapájania týchto detí do vzdelávania.

Celkovo možno povedať, že vzdelávaniu detí cudzincov bude potrebné venovať v Prievidzi väčšiu pozornosť. Napriek tomu, že v súčasnosti školy nenavštevujú žiadne deti cudzincov, v budúcnosti sa bude situácia meniť. Skôr ako riešiť vzniknutú situáciu do budúcnosti, je dôležité pripravovať sa na ňu už v súčasnosti. Rešpekt ku kultúrnej odlišnosti, inkluzívny spôsob vzdelávania, vytvorenie mechanizmov na odstraňovanie jazykovej bariéry sú témy, ktorým sa školy môžu venovať už v súčasnosti. Jedna zo škôl v Prievidzi sa vydala týmto

smerom. Je otázne, aký prístup zvolia ostatné školy a nakoľko budú pripravené na zvyšujúci sa počet migrantov v Prievidzi.

4.2. Sociálna oblasť

Sociálna situácia a starostlivosť je na úrovni mesta Prievidza predmetom komunitného plánovania (*Komunitný plán...*, 2010), pričom cieľom je poznať jednak plány poskytovateľov sociálnych služieb, jednak požiadavky a potreby ich príjemcov (klientov, obyvateľov mestskej časti). PHSR zohľadňuje vo svojej časti venovanej sociálnemu potenciálu pozornosť rôznym skupinám obyvateľstva, ktoré by sa mohli stať cieľovou skupinou intervencií v oblasti sociálnej a zdravotnej starostlivosti: nezamestnaní a primárne dlhodobo nezamestnaní, ľudia v hmotnej núdzi, starší ľudia s oslabeným zdravím, zdravotne ťažko postihnutí ľudia a ľudia, ktorí môžu byť z iných dôvodov objektom sociálnej politiky (*PHSR 2007 – 2013*). Potreby cudzincov v sociálnej oblasti tu zohľadnené nie sú, a to ani vo vzťahu k poskytovaniu bežných služieb sociálneho zabezpečenia, ani vo vzťahu k poskytovaniu sociálnej starostlivosti, hoci niektoré skupiny migrantov sa nachádzajú v špecifickej situácii. Napríklad štátni príslušníci tretích krajín, ktorým bol udelený tolerovaný pobyt z dôvodu existencie prekážky administratívneho vyhostenia,⁶² vôbec nemôžu vstupovať na trh práce ani podnikat',⁶³ a teda nemajú žiadnu možnosť zabezpečiť si základné životné potreby. Takíto cudzinci patria ku skupinám, ktoré sú najzraniteľnejšie a najviac ohrozené chudobou. Ide pritom o osoby, ktoré zvyčajne opúšťajú svoju krajinu z dôvodov vojnových konfliktov, extrémnej chudoby, prírodnej katastrofy či prenasledovania z rôznych dôvodov (napríklad politické presvedčenie či sociálny pôvod), avšak v dôsledku prísnej azylovej politiky im nie je udelený azyl.⁶⁴

Ďalšou oblasťou, kde určité kompetencie voči cudzincom má aj mesto, je poskytovanie sociálnych služieb obyvateľom s trvalým pobytom. Ak sa napríklad ocitnú v hmotnej núdzi, majú nárok na tie isté služby od mesta alebo štátu (podľa kompetencií) ako občania SR. Toto je oblasť, ktorá na Slovensku v súvislosti s cudzincami nie je nijakým spôsobom sledovaná. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny MPSVR SR síce zaznamenáva a zverejňuje mesačné štatistiky o cudzincoch, ktorí poberajú dávky v hmotnej núdzi, avšak tieto dáta nie sú žiadnym spôsobom kategorizované (napríklad podľa krajiny pôvodu, veku, pohlavia, okresu a pod.). V decembri 2013 ústredie práce evidovalo 277 cudzincov, ktorí poberali dávky v hmotnej núdzi podľa § 3 zákona č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi. V porovnaní s občanmi SR sa cudzinci na čerpaní rôznych dávok sociálneho zabezpečenia podieľajú v omnoho menšej miere. Okrem prísnej migračnej politiky to súvisí aj s nedo-

⁶² Pozri bližšie Slovník pojmov – s. 117.

⁶³ Podľa informácií Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Dostupné na: http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/zivotne-situacie-cudzincov/pristup_na_trh_prace_podla_typu_pobytu.pdf

⁶⁴ Slovenská republika dlhodobo udeľuje veľmi nízky počet azylov. V roku 2009 napríklad z 822 žiadateľov dostali azyl len štrnásť. Od roku 2010 sa počty žiadostí a počty udelených azylov ustálili na priemernom počte 551 žiadostí a 18 udelených azylov. Výnimkou bol len rok 2012, kedy počet žiadostí stúpol na 732, pričom SR v tomto roku udelila 32 azylov. Pozri napríklad štatistiky Ministerstva vnútra SR, dostupné na: <http://www.minv.sk/?statistiky-20>

statočnými informáciami a jazykovou bariérou. V krízovej situácii sa teda môžu ocitnúť oveľa ľahšie. V prípade, ak cudzinec na Slovensku stratí zamestnanie, alebo mu iným spôsobom zanikne povolenie na pobyt (ktoré je viazané na prácu, podnikanie, vzdelávanie alebo zlúčenie rodiny), musí obvykle krajinu opustiť. Napriek tomu, že počas výkonu svojho zamestnania si cudzinci s prechodným pobytom plnia všetky odvodové povinnosti, nemajú možnosť čerpať napríklad podporu v nezamestnanosti, pretože len čo stratia zamestnanie, zruší sa im povolenie na pobyt a musia opustiť krajinu (Bargerová et al., 2012).

Navyše nárok na poskytnutie sociálnych služieb má podľa zákona o sociálnych službách (Zákon č. 448/2008 Z. z.) pomerne úzky okruh cudzincov. V prípade štátnych príslušníkov tretích krajín túto oblasť upravujú okrem slovenskej legislatívy aj medzinárodné zmluvy. Štátny príslušník tretej krajiny má teda nárok na poskytnutie sociálnej služby len v prípade, že to vyplýva z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika uzavrela s jeho krajinou pôvodu (Bargerová et al., 2012).

Nejasnosť v oblasti poskytovania sociálnych služieb cudzincom sa ukázala aj v prípade Prievidze, kde mesto dosiaľ nikdy neriešilo sociálne problémy cudzincov napriek tomu, že ich počet je v meste celkom vysoký. Vyhľadávacia povinnosť na poskytovanie sociálnych služieb pritom patrí medzi originálne pôsobnosti mesta. Zároveň má vykonávať posudky pred zaradením jednotlivcov, ktorí o to požiadajú, do zariadení sociálnych služieb.

Avšak žiadny cudzinec s trvalým pobytom o poskytovanie sociálnych služieb ešte nepožiadaval. Vo výskume sa preukázalo, že napriek vyhľadávacej povinnosti sa mesto dosiaľ na túto skupinu obyvateľov nijakým spôsobom nezameriavalo.

Pred Priorom hrá na gitare jedna Rumunka a občas si donesie aj dieťa, takže v tom prípade teda v spolupráci s úradom práce, s mestskou políciou, ale v podstate naše právomoci sú tam nulové, pretože ukáže, má dieťa – nemá vizuálne znaky týrania, ukáže tašku – má preňho jesť, má preňho piť, je teda vzhľadovo čistá...

(predstaviteľka verejnej správy)

V tomto prípade však išlo o občianku Európskej únie, preto je pravdepodobné, že všetky doklady mala v poriadku a nemusela preukazovať povolenie na pobyt. Ak by však išlo o cudzinku s nelegálnym pobytom, pravdepodobne by jej hrozilo vyhodenie z krajiny.

V prípade cudzincov sa môžu stať klientmi odborov sociálnoprávnej ochrany detí migrantov, a to tak druhá, alebo aj prvá generácia. Sociálnoprávna ochrana detí zabezpečuje ochranu detí pred porušovaním ich práv, resp. rieši prípady zanedbávania alebo zneužívania detí. V prípade maloletých bez sprievodu, teda detí, ktoré sa na našom území ocitli bez rodičov alebo iných zákonných zástupcov, poskytujú štátne orgány pomoc a opatrovníctvo aj týmto deťom. Mestský úrad v minulosti riešil niekoľko prípadov takýchto detí, ich špecifikom bol práve migrantský pôvod ich rodičov, avšak svojou právnou situáciou sa nijako neodlišovali od ostatných obyvateľov Prievidze.

Ak by sa klientmi sociálnych služieb stali cudzinci, mesto by voči nim postupovalo úplne rovnako ako voči ostatným obyvateľom. Nárok na sociálnu pomoc a sociálne služby majú podľa respondentov rovnakú, rovnaké by boli aj mechanizmy poskytovania tejto pomoci. Ako sme však už uviedli, podľa zákona o sociálnych službách má nárok na poskytnutie so-

ciálnych služieb pomerne úzka skupina cudzincov.⁶⁵ V prípade jazykovej bariéry by mesto spolupracovalo s tlmočníkmi, s tým majú z minulosti pomerne veľa skúseností. Ak by išlo o situáciu detí, mesto spolupracuje so štátnymi inštitúciami – úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý má povinnosť zabezpečiť tlmočníka v prípade, že komunikuje s klientmi neovládajúcimi štátny jazyk.

Pri zvyšujúcom sa počte cudzincov sa začne pravdepodobne zvyšovať aj počet ľudí odkázaných na sociálnu pomoc štátu a mesta. V súčasnosti mesto nemá vytvorené žiadne špecifické politiky ani mechanizmy pomoci týmto ľuďom, pretože to zatiaľ nebolo identifikované ako „problém“, ktorý treba riešiť. Práve takúto situáciu však vnímame ako príležitosť na to, aby si mesto namiesto reakčného prístupu vytvorilo mechanizmy na pomoc všetkým obyvateľom ešte skôr, než sa s reálnym problémom stretne. Otázne je, či samotné splnenie základných zákonných úprav bude v budúcnosti dostatočné na to, aby identifikovalo špecifické potreby cudzincov žijúcich na Slovensku.

4.3. Občianska a politická participácia migrantov

Občiansku participáciu chápeme ako aktívnu účasť jednotlivcov na riešení spoločenských problémov a na správe vecí verejných. Môže sa pritom odohrávať na lokálnej úrovni, či na úrovni etnického alebo národného spoločenstva alebo globálnej komunity. Občianska participácia sa neobmedzuje len na to, či sa jednotlivci zaujímajú o verejné dianie, ale predpokladá aj ich vstup do verejného priestoru prostredníctvom ich konania. Hranica medzi občianskou a politickou participáciou je nejasná, pretože občianska participácia sa neodohráva len vo sfére tradične chápaných politických strán, ale aj v sociálnej a ekonomickej oblasti. Dalo by sa teda povedať, že pojem občianska participácia zahŕňa aj participáciu politickú (Bútorová – Gyárfášová, 2010). Popper et al. (2009) vo svojej štúdií potvrdili, že občianska participácia migrantov je na Slovensku mimoriadne nízka vo viacerých oblastiach, ktoré sledovali: aktívna i pasívna volebná účasť, ovplyvňovanie vecí verejných, aktívne členstvo v organizáciách, spolkoch (okrem členstva v krajských organizáciách) a politických stranách. Migranti svoju nízku občiansku participáciu zdôvodňovali vysokou pracovnou vyťaženosťou, ale aj slabou informovanosťou o možnostiach participácie.

Aktívne i pasívne volebné právo nadobúdajú len cudzinci s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, avšak len vo vzťahu k voľbám do orgánov samosprávnych krajov a do orgánov samosprávy obcí.⁶⁶ Podľa v súčasnosti platnej právnej úpravy tak cudzinci na Slovensku, teda štátni príslušníci iných krajín, nemôžu voliť ani byť volení do Národnej rady SR.

V roku 2013 úspešne kandidoval vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov za obvod Prievidza kandidát s migrantským pôvodom, ale už s nadobudnutým občianstvom SR.⁶⁷

⁶⁵ Poskytovanie sociálnych služieb štátnym príslušníkom tretích krajín navyše upravujú medzinárodné zmluvy, ktoré SR uzavrela s krajinami pôvodu cudzincov.

⁶⁶ Paragraf 2 zákona č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov v znení neskorších predpisov; § 2 zákona č. 346/1990 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávy obcí v znení neskorších predpisov.

⁶⁷ Dostupné na: http://www.tsk.sk/zastupitelstvo-trencianskeho-samospravneho-kraja/volby-do-organov-samospravneho-kraja-2013/vysledky-volieb-do-vuc-2013-trencianskeho-samospravneho-kraja.html?page_id=67042

Ide tak o jeden z mála známych príkladov politickej participácie migrantov. Niektorí zástupcovia štátnych inštitúcií v Prievidzi síce spomenuli, že informácie o ostatných župných voľbách doručovali aj migrantom, konkrétne spomenuli Rumunov, avšak nie je zrejmé, či sa na voľbách aj zúčastnili.

V Prievidzi sme zároveň neidentifikovali žiadne ďalšie aktivity migrantov, ktoré by sme mohli označiť za občiansku participáciu migrantov ako takých. Skôr ide o zapájanie sa jednotlivcov do verejného života než o aktivity organizované na základe spoločného etnokultúrneho pôvodu či krajiny, z ktorej pochádzajú. Na území mesta nefungujú žiadne krajské spolky.

5. Integrácia

5.1. Vzájomne sa spoznať

Aby boli migranti a migrantky inkorporovaní a získali tak rovné postavenie v spoločnosti, je potrebné, aby si ich širšia spoločnosť predstavovala ako svojich členov (Brettell, 2003: 105).

Prijatie faktu kultúrnej a sociálnej diverzity je prijatie spôsobu myslenia aj o nás samotných, o tom, čo je správne, ako vnímame niečo nové, „cudzie“. Čo to vlastne znamená „integrovat sa“ a je to skutočne na Slovensku také bezproblémové, že sa stačí „chcieť integrovat“ a jednotlivec bude začlenený do širšieho spoločenského celku, kde bude vnímaný ako rovný člen spoločnosti? (Hlinčíková, 2013). Prostredníctvom nášho výskumu sme zistili, že formy začlenenia migrantov a migrantiek v Prievidzi sa výrazne odlišujú vzhľadom na ich získané vzdelanie, ekonomický kapitál, vek, sociálnu triedu, pobytový status na Slovensku a dĺžku pobytu. K spojeniam medzi jednotlivými obyvateľmi dochádzalo cez siete v rámci pracovných spojení, cez deti migrantov, sociálne siete na základe obývania tej istej mestskej štvrte, bytového domu alebo na spoločné trávenie voľného času (chodenie do kina, na výstavy, obľúbená reštaurácia).

Samotní ľudia, ktorí sa do Prievidze prisťahovali z rozličných krajín, vnímali svoje začlenenie cez rôzne roviny ich života v Prievidzi. Do veľkej miery na integráciu jednotlivcov vplýva i stabilita pobytu, osobné stratégie, teda či považujú svoj pobyt za dočasný, alebo naopak, dlhodobejší. Migranti sú jednajúcimi aktérmi, majú svoje stratégie, i keď o integrácii nerozmýšľajú vedomo. Jeden respondent nám v rozhovore opisoval svoju potrebu sa po príchode do Prievidze začleniť, napriek viacerým prekážkam, ktorým musel pri pobyte čeliť.

V: A keď sem prišla vaša rodina, ako si zvykli na Prievidzu, páči sa im tu?

R: Ale to je aj otázka jazykovej bariéry, a či sa vám vôbec chce. Lebo ak sa im nechce, tak sa im nechce. Akože berú to tak, že to nie je moje, a my to ani nechceme poznať. Na tom záleží od človeka, či to chce. A to je zaujímavé, že veľa ľudí to chce. Že keby išli, tak by sa snažili... tak sa adaptovať. A ja som chcel. Pre mňa to bolo dobré.

(migrant, 45 rokov)

Pri integrácii na úrovni interakcií zohrával veľkú bariéru slovenský jazyk, ktorého znalosť vplýva na prístup k službám a informáciám, na schopnosť komunikovať, byť sebestačný

a nebyť závislým od „iných“. Ovládanie jazyka je jedným z najefektívnejších spôsobov, ako podporiť integráciu. Bez kompetencie komunikovať v slovenskom jazyku sú migranti veľmi znevýhodnení pri hľadaní zamestnania, a preto oveľa zraniteľnejší na trhu práce. Neznalosť jazyka prispieva tiež k ich sociálnemu a kultúrnemu znevýhodneniu: pri nadväzovaní nových sociálnych kontaktov, nachádzaní nových priateľstiev, spoznávaní zvykov krajiny, v ktorej sa usídlili, čo môže spôsobiť značnú izoláciu až segregáciu. V Prievidzi nefungujú žiadne nízkoprahové jazykové kurzy slovenského jazyka. Dostupné sú iba komerčné jazykové kurzy a migranti často využívajú najmä súkromné hodiny zamerané na konverzáciu, prípadne sa spoliehajú na vlastnú schopnosť naučiť sa slovenčinu z komunikácie so svojim okolím.

Slovenské inštitúcie hrajú v živote migrantov a migrantiek veľmi dôležitú úlohu pri vybavovaní si povolenia na pobyt, pri podnikaní i v každodennom živote (školy, úrady, zdravotnícke inštitúcie). V tomto bode, ktorý migranti často vnímajú ako problematický, je potrebné reflektovať postavenie človeka, ktorý príde do Prievidze z inej krajiny: je ťažké porozumieť systému, ktorý nepoznáte, a súčasne máte veľkú jazykovú bariéru.

Väčší problém bol prísť po informácie, čo potrebujeme. Napríklad sme volali na cudzineckú políciu, čo potrebujeme na prechodný pobyt. Tak nám začali ešte hovoriť, že je potrebné víza, aj že, ja neviem, pritom sme už... vtedy sme už dva roky nepotrebovali víza.

(migrant, 29 rokov)

Najmä prvé mesiace, niekedy i roky po príchode na Slovensko, sú pre ľudí veľmi ťažké. Dôvody ich mobility môžu byť rozličné: vysoká nezamestnanosť v krajine pôvodu, neexistujúce možnosti nájsť si dobre platenú prácu a zabezpečiť rodinu, sociálna neistota či bezpečnostná situácia, zoznámenie sa so životným partnerom alebo migrácia za štúdiom. Je dôležité si uvedomiť, že okrem jazyka jednotlivci často nerozumejú ani normám a spôsobu života v krajine usídlenia a veľa situácií môže „čítať“ odlišne. Napríklad neverbálne prejavy, gestá, ale aj vnímanie času, priestoru, rolí ženy a muža alebo kultúrne zvyky.

Aj môj manžel bol taký, že prišiel a rok nepil a potom všetci začali doňho hustiť, a daj si, hlavne z mojej strany rodiny. Tak si dal, aj nevedel, aj sa pripil, aj opil, a potom mu zase nadávali. Tak nevedel, čo chcete odo mňa? Nepijem, je zle – pijem, je zle. Tak to bolo vidno, že nevedel, čo od nich očakávame.

(obyvateľka, 39 rokov)

Lebo je to ten vnútorný pocit, že idete a neviete jazyk. Teraz oni vám niečo rozprávajú, vy sa snažíte správať zdvorilo, aby ste nikoho neurazili. Neviete, ako to tu funguje, či máte im ruky podávať alebo nemáte, alebo čo, čo máte urobiť.

(obyvateľka, 52 rokov)

Integrácia je obojstranný proces a týka sa migrantov i väčšiny spoločnosti. Nejde „iba“ o pasívnu toleranciu diverzity, rozmanitosti, ale o jej prijatie všetkými členmi spoločnosti. A tu práve zohrávajú svoju úlohu vzájomné postoje, vytvorené sociálne väzby a kontakty.

5.2. Postoje obyvateľov k migrantom

Integrácia nie je povinnosťou migrantov a migrantiek, ale zodpovednosťou celej spoločnosti. V procese integrácie hrá dôležitú úlohu štát a inštitúcie v krajine usídlenia, ako i postoj verejnosti k migrantom a migrantkám. Integrácia sa tak prejavuje aj v sociálnych kontaktoch s členmi väčšiny spoločnosti, v ich charaktere, kvalite a početnosti. Ich povaha môže byť rozličná – od veľmi blízkych, neformálnych a intímnych vzťahov (silných väzieb) k formálnym a inštitucionalizovaným väzbám – účasť v dobrovoľníckych združeniach, spolkoch, cirkvách, atď. (Rákoczyová – Pořízková, 2009: 32). Postoje majoritnej populácie sa často vytvárajú mediálnym obrazom cudzincov a migrantov, ktorý reprodukuje rozličné negatívne stereotypy. Tieto stereotypy neodrážajú skutočnosť – sú založené na zovšeobecňovaní a pripisovaní niektorých čŕt, udalostí celej etnickej skupine alebo komunite. Migranti i migrantky často rozmýšľajú nad tým, ako sa majú správať, pretože ich správanie sa často zovšeobecňuje alebo zvýrazňuje.

Keď robíte niečo dobré, tak je to viacnásobne dobré, a keď robíte niečo zlé, tak je to viacnásobne zlé. Musíte si dávať pozor, čo robíte a ako sa správate.

(migrant, 45 rokov)

Prievidza bola v 90. rokoch známa prítomnosťou krajne pravicových skupín a nemala príliš dobrú povesť. Ako nám však potvrdili všetci respondenti, táto situácia je už minulosťou a Prievidzu vnímajú ako veľmi pokojné mesto aj v porovnaní s inými lokalitami. Jedna z respondentiek – žena, ktorá žije v zmiešanom manželstve s mužom pochádzajúcim z Blízkeho východu, porovnávala svoju skúsenosť so životom v inom meste a v Prievidzi. Prievidzu v tomto zmysle reflektovala ako oveľa otvorenejšie a príjemnejšie miesto pre život.

Tu bolo hniezdo tých rasistických nálad... Ale skôr sme sa s tým stretli v ... [inom slovenskom meste, kde predtým žili – pozn. aut.]

(obyvateľka, 39 rokov)

Túto skúsenosť však súčasne podmienila aj tým, že jej manžel najskôr nevedel, čo sa od neho očakáva, ako sa má správať, a tak sa často nechtiac dostal aj do konfliktných stretov.

Ale možno to bolo aj tým, že na mojom mužovi to bolo najskôr vidieť... že on nerozprával, nevedel, čo má povedať, či má každému rozprávať o svojom náboženstve, či je to zlé. Bol hneď viditeľný a tí ľudia si ho tak našli, keď chceli. Čiže aj sa stalo, ako raz chceli naňho aj zaútočiť, to bolo v ... [v inom meste – pozn. aut.], ale mu pomohli.

(obyvateľka, 39 rokov)

Výpoveď tejto obyvateľky mesta naznačuje, že od migrantov sa očakáva naplnenie akýchsi implicitných noriem správania. Rozmanitosť teda minimálne niektoré skupiny obyvateľstva neakceptujú a predpokladom prijatia väčšinovou spoločnosťou je podobnosť a prispôbenie sa. Samotní respondenti túto tézu akoby prijímali tým, že pripúšťajú, že dôvodom na útok bolo to, že migrant nevedel, ako sa má správať.

Ľudia nemajú radi úplne iných. Možno nám pomohlo, že sa podobáme, keby ja som bol čierny, tak možno by to bolo iné. To neviem.

(migrant, 45 rokov)

Integrácia ako obojstranný proces by však mala byť práve o rešpekte rozmanitosti a rôznych noriem správania, pokiaľ, samozrejme, objektívne nezasahujú do práv iných. Diskusia o tom, ako ľudia prijímajú migrantov v lokalite, sa v zásade začínala témou problémov:

Nemali sme..., tí ktorí bývajú v okolitých podnájmoch – nemali sme hlásenie, že „Vietnamci tam robia bordel“, alebo niečo také... Alebo že by rušili nočný klud. Skôr oni majú tie iné stravovacie návyky.
(predstaviiteľka verejnej správy)

Takéto rámcovanie debaty naznačuje prvé asociácie, ktoré ľudia majú v súvislosti s migráciou a migrantmi. Postoje verejnosti k migrantom však opisujú ako neutrálne. U niektorých jednotlivcov, najmä u drobných podnikateľov, sme sa stretli s predsudkami voči vietnamským a čínskym podnikateľom. V týchto prípadoch dochádzalo k jasnému rozlíšeniu „my a oni“ – „my, slovenskí podnikatelia“ a „oni, ázijskí podnikatelia“. Tieto postoje vyplývali zo vzájomného nepoznania, strachu z konkurencie, na čo určite čiastočne vplýval i rozšírený negatívny mediálny obraz podnikateľov z Ázie na Slovensku.

Naši podnikatelia nemajú na toto prostriedky, aby zobrali takéto veľké priestory... Tak oni majú na to peniaze. Ja neviem, ako to oni majú zariadené, ale proste oni to vedia zaplatiť tie priestory. Oni si šetria, oni to nejako aj posielajú domov, tu keď aj prišli alebo ako to oni majú, oni proste majú na to tie financie. Čo naši ľudia nemajú...

(obyvateľka, 49 rokov)

Obrázok 4: „Čínsky obchod“ na Bojníckej ceste, Prievidza.

Viaceri podnikatelia-migranti v rozhovore zdôrazňovali, že sa veľmi do spoločenského života nezapájajú, keďže pracujú „od rána do večera“. Tento fenomén je všeobecne známejší a rozšírený medzi migrantmi, ktorí prichádzajú do neznámeho prostredia bez sociálnych sietí a zázemia. Prvá generácia migrantov je vysoko motivovaná dosiahnuť vlastný ekonomický úspech. Súčasne sa často „obetujú“ pre svoje deti a ďalšie generácie, aby im tak vybudovali zázemie, domov a zabezpečili dobré podmienky na život.

Oni proste budú od rána do večera robiť – robiť – robiť, v snehu, v daždi, bez voľna, bez oddychu, aby zarobili peniaze, aby pripravili lepší život pre svoje deti... Takže myslím si, že ďalšie generácie napríklad Vietnamcov alebo Číňanov už budú tie, ktoré budeme viac cítiť. Pretože oni, títo ľudia

v tých stánkoch, to všetko robia preto, aby zabezpečili svoje deti. A chcú, aby tie deti študovali, aby niečo dokázali a oni podľa mňa budú tí, ktorí už budú viacej viditeľní v tej spoločnosti.

(obyvatelka, 52 rokov)

Výraznejšie reakcie na prítomnosť migrantov by sa dali očakávať v prípade, že by ich bolo v meste výrazne viac, než v súčasnosti. Potom by ich obyvatelia začali registrovať. Z výpovedí obyvateľov vyplynulo, že nepredpokladajú, že reakcie zo strany väčšinového obyvateľstva by mohli byť negatívne. To je však podmienené tým, že migranti „nenarúšajú svoje okolie“. Zatiaľ ich akoby pozorujú „z diaľky“ a do kontaktu s nimi prichádzajú len v obmedzenom priestore služieb, ktoré migranti v meste poskytujú (napríklad vietnamské obchody, čínske reštaurácie). Práve neznalosť situácie a života migrantov, rôznych kultúrnych kontextov a strach z medzikultúrnych rozdielov vplývajú na postoje majoritnej populácie voči migrantom a migrácii. Medzikultúrne rozdiely existujú aj v rámci jedného štátu, a preto je dôležité porozumieť tomu, že kultúrna i sociálna diverzita nie sú žiadnym strašiakom a sú faktom súčasnej doby. Rozhodujúcim momentom je zdieľanie a nadväzovanie vzťahov, nie uzatváranie sa v paralelných komunitách, pretože „*my sa bojíme vecí, ktoré nepoznáme, ale ani nemáme záujem ich spoznať...*“ (obyvatelka, 52 rokov)

Obyvatelia Prievidze sa vo svojom postoji k prichádzajúcim migrantom stavali do otvorenej pozície. V princípe neboli proti imigrácii, ak by priniesla isté výhody a nové možnosti.

No pokiaľ by prišli s dobrým nápadom a že by prišli s niečím novým, čo tu ešte nie je, a že by ponúkli pracovné príležitosti, tak by to určite bolo pre Prievidzu výhodné.

(obyvatelka, 51 rokov)

Lokálna úroveň je v procese integrácie veľmi dôležitá. Vytvorenie pocitu spolupatričnosti k Prievidzi, identifikovanie sa ako Prievidžan/Prievidžanka je v tomto zmysle oveľa dôležitejšie ako národná úroveň identifikácie sa. Osobná rovina prijatia kultúrnej rozmanitosti je jedným z kľúčových aspektov integrácie obyvateľov mesta.

Aj keď sa rozprávam s tými ľuďmi, tak oni povedia, že v procese ich zvykania si na tú krajinu a prekonávanie tých prekážok, ktoré pre nich boli veľké: lebo jazyk, lebo iná kultúra – im pomohli obyčajní ľudia. Kamaráti, spolužiakov otec, jednoducho normálni ľudia, ktorých stretli, ktorí zahodili svoje predsudky, ktorí sa s nimi spriatelili, tak tí im pomohli.

(obyvatelka, 52 rokov)

Migranti sa môžu cítiť Rumunmi, Srbmi, Vietnamcami a Číňanmi, ale súčasne sa môžu identifikovať ako Prievidžania alebo Slováci. Jedno nevyklučuje druhé a v súčasnej dobe rýchleho internetu a dopravy umožňuje byť doma „tu“ aj „tam“. Je potrebné vytvoriť priestor na spoločné súžitie a vzájomnú solidaritu v rámci občianskeho štátu, resp. lokality.

Jedna z predstaviteľiek štátnej správy súčasne zdôraznila, že vďaka prítomnosti migrantov v lokalite si jej obyvatelia zvykajú na diverzitu a rozmanitosť.

Je ale dobré, že sú takto, že v podstate nežijú v tej komunite, ale že sú takí porozdeľovaní, žijú v rôznych častiach mesta... Viem, že niektorí teda už majú aj deti a tie deti potom chodia do škôlok, do škôl a ako vždy si tak zvykajú postupne tí naši ľudia na to, že teda nie sme všetci rovnakí.

(predstaviteľka verejnej správy)

6. Záver: mesto pre ľudí

*Pokiaľ som v Prievidzi, tak som Prievidžan. Keď prejdem hranice srbské, tak...*⁶⁸

Celkovo možno zhodnotiť, že na úrovni mesta (či okresu) Prievidza predstavuje téma migrácie a integrácie mimoriadne okrajovú, priam až neexistujúcu tému, a to napriek pomerne významnému počtu migrantov žijúcich v tomto meste. Podľa dostupných štatistických údajov tvoria cudzinci 1,7 % z celkového počtu obyvateľov mesta Prievidza. Tieto údaje zároveň nezahŕňajú migrantov, ktorí žijú v Prievidzi dlho a medzicasom získali štátne občianstvo, čiže zákon ich už nedefinuje ako cudzincov. Z analyzovaných materiálov je zrejmé, že miestna samospráva nedisponuje žiadnymi údajmi, ktoré by jej poskytovali ucelenejší obraz o veľkosti a zložení populácie cudzincov na svojom území. To následne bráni aj v uvedomení si potrieb rôznych skupín obyvateľstva. Predpokladáme, že migranti v meste nijaké požiadavky nevznášajú, čo je však často spôsobené tým, že nemajú dostatok informácií. Mesto následne nemá dojem, že by táto skupina obyvateľov (za predpokladu, že vie, že migranti sa na území mesta nachádzajú) mala nejaké špecifické potreby. Aj z tohto hľadiska **navrhujeme, aby samospráva zohľadňovala migráciu a prítomnosť cudzincov v meste pri tvorbe niektorých koncepcných materiálov zameraných na rozvoj mesta.** Vzhľadom na ubúdajúci počet obyvateľov a snahu samosprávy riešiť túto situáciu je potrebné prihliadať na prítomnosť migrantov v lokalite, ktorí často vytvárajú pracovné miesta, ponúkajú rozličné služby a podieľajú sa na rozvoji lokality.

Domnievame sa, že jedným z krokov k inkluzívnejšej a otvorenejšej politike mesta, ktorá by sa snažila skutočne naplňať potreby všetkých svojich obyvateľov a obyvateľiek, je **dôkladné zmapovanie situácie v súvislosti s migráciou a integráciou cudzincov na území mesta Prievidza.** Na úrovni mesta a prilahlého regiónu by bolo potrebné pravidelne mapovať charakteristiky populácie cudzincov, ich situáciu a problémy, ktorým čelia. Ako zdroj údajov môže slúžiť miestna štátna správa, najmä *Oddelenie cudzineckej polície* (počet cudzincov, zloženie cudzincov podľa pohlavia, veku, krajiny pôvodu), *Daňový úrad*, *Obvodný úrad*, *Živnostenský úrad*, *Sociálna poisťovňa*, *zdravotné poisťovne*.

Počas terénneho výskumu bolo zrejmé, že mnohí respondenti, či už bežní obyvatelia mesta alebo zástupcovia štátnych inštitúcií, sa nad témou migrácie a integrácie zamýšľali prvýkrát v živote aj napriek tomu, že migrantov stretávajú bežne na uliciach, využívajú ich odborné služby (napríklad v oblasti zdravotníctva), nakupujú u nich či navštevujú ich reštaurácie. Zdá sa, že migráciu vnímajú ako prirodzený jav, ktorému sa prakticky žiadna krajina nevyhne, či už ide o emigráciu, alebo o imigráciu. Zahraničnú migráciu do Prievidze mesto považuje za pozitívum, ktoré môže zvrátiť nepriaznivý demografický vývoj. Prítomnosť migrantov zároveň respondenti vnímajú ako príležitosť na akýsi rozvoj väčšinového obyvateľstva, ktoré sa tak môže naučiť spoložitosti s odlišnými kultúrami, rozvíjať toleranciu a zvykať si na rozmanitosť. Predpokladom však je, že „*riadne pracujú*“ a „*nemáme s nimi problémy*“ (predstaviiteľka verejnej správy). O tom, aký typ „problémov“ majú respondenti namysli, sa obšírnejšie nevyjadrovali. Avšak poukazuje to na implicitný predpoklad, že tejto téme sa treba venovať, ak vyvoláva tenzie alebo konflikty medzi majoritou a migrantmi. Zároveň to poukazuje na neustály strach z potenciálneho ohrozenia migrantmi, ktorý však nie je nija-

⁶⁹ Odpoveď jedného z migrantov na otázku, či sa cíti byť Prievidžanom.

kým spôsobom racionálne uchopený a verbalizovaný. Integrácii v súčasnosti pomáha najmä to, že migranti v Prievidzi nežijú oddelene vo svojich komunitách, ale rozptýlene po meste v rôznych jeho častiach. Tým je umožnené, aby udržiavali vzťahy aj s ostatným obyvateľstvom a neuzatvárali sa do vlastných komunít bez širších väzieb na mesto.

Prievidza by sa mala snažiť o výraznejšie zapojenie migrantov do občianskej spoločnosti v lokalite, čo by malo súvisieť s celkovou snahou mesta posilniť pozíciu občanov a ich hlas v rozhodovacom procese. Toto je možné docieľiť rozličnými spôsobmi, napríklad vytvorením občianskych fór. Takýmto spôsobom sa môže zvýšiť identifikácia s lokálnou komunitou, zlepšiť a posilniť sociálne siete. Považujeme za potrebné, aby mesto vytvorilo **podmienky pre všetkých obyvateľov mesta, aby mali viac možností podieľať sa na kultúrnom, spoločenskom a občianskom živote na úrovni mesta**. Takáto podpora môže mať viacero podôb – inštitucionálny mechanizmus na podporu kultúrnych aktivít; vytvorenie inštitúcie participatívneho rozpočtu,⁶⁹ ktorý pomáha vytvoriť vzťah medzi samosprávou a občanmi a podporuje aktívny občiansky prístup; alebo zapájanie sa do rozličných výziev pre spoločné zlepšenie prostredia.⁷⁰ Pre zlepšenie súdržnosti celej komunity obyvateľov môžu slúžiť i dobrovoľnícke akcie zamerané na zvelaďovanie okolia.

Jedným z cieľov by malo byť **diskusiou a vzdelávaním lokálnej populácie predchádzať vytváraniu predsudkov** či eliminovať existujúce a posilňovať vzájomné spoznanie sa. Príkladom dobrej praxe môžu byť i multikultúrne aktivity regionálneho kultúrneho centra, ktoré sa v meste konali; zavedenie multikultúrnej výchovy do škôl a reprezentácia migrantov žijúcich v Prievidzi v lokálnych médiách.⁷¹

⁶⁹ Pozri bližšie napríklad: *Participatívny rozpočet pre mesto Bratislava*. Dostupné na: http://www.bratislava.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=700000&id=11029033; alebo *Participatívny rozpočet pre Ružomberok*. Dostupné na:

<http://pr.ruzomberok.sk/liferay/web/ruzomberok/participativny-strom-rk>

⁷⁰ Pozri rozličné grantové výzvy: *Nadácia Pontis – Darca*. Dostupné na:

<http://www.nadaciapontis.sk/ziskaj-podporu>;

Centrum pre filantropiu. Dostupné na: <http://cpf.sk/>; *Nadácia Intenda*. Dostupné na: <http://www.intenda.sk/>

⁷¹ Domnievame sa, že napríklad nedostatok informácií o migrantoch z Rumunska pracujúcich v baniach reprodukuje sériu predsudkov a dezinformácií u obyvateľov Prievidze.

Xin chàò, Dimitrovka! Migranti v Bratislave-Novom Meste

Profil lokality: Bratislava-Nové Mesto

Počet obyvateľov:⁷² 36 718

Celkový počet cudzincov: 2 837

Počet cudzincov z tretích krajín:⁷³ 1 374 osôb (46,4%)

Podiel cudzincov na obyvateľstve mesta: 7,73 %

Počet krajín pôvodu: 96

Zdroj: ÚHCP PPZ, ŠÚ SR, vlastné prepočty autoriek.

1. Úvod

Hlavné mesto Bratislava je centrom občianskeho života na Slovensku a svojou infraštruktúrou, organizáciami, ktoré tu pôsobia a vyšším životným štandardom poskytuje rozmanitý priestor na výskum integrácie migrantov a migrantiek na lokálnej úrovni. Aj z hľadiska migrantov je centrom viacerých väčších štátnych inštitúcií a medzinárodných organizácií, ktoré na Slovensku pôsobia. Súčasne má vysokú koncentráciu rôznych mimovládnych a medzinárodných organizácií, ktoré sa zameriavajú na pomoc migrantom. Medzi najdôležitejšie medzinárodné organizácie v oblasti migrácie určite patrí Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM). Sídlu tu má viacero mimovládnych organizácií, napríklad Liga za ľudské práva (právne aktivity a poradenstvo), Slovenská humanitná rada (zameriava sa na integráciu migrantov s udeleným azylom a doplnkovou ochranou), Marginal (pomoc pri integrácii migrantov – najmä utečencov), Nadácia Milana Šimečku (organizácia festivalu nových menšín „Fjúžn“; zameranie na vzdelávanie a deti migrantov). Súčasne tu aktívne pôsobi niekoľko organizácií a združení migrantov – medzi najaktívnejšie patria Zväz Afgáncov na Slovensku, Islamské kultúrne centrum Cordóba alebo Únia vietnamských žien.

V rámci výskumu mestskej časti Bratislava-Nové Mesto sme sa špecificky zamerali na jej mestskú štvrť Nové Mesto, okolie jazera Kuchajda, s hlbšou sondou v lokalite nazývanej Dimitrovka. Oblasť sme si limitovali cielene, keďže Bratislava-Nové Mesto je jednou z najdiverzifikovanejších častí Bratislavy a celkom rozsiahlou lokalitou, ktorá by si ako celok vyžadovala dlhodobjší výskum. V prípadovej štúdii sme použili jednak metódu sekundárnej analýzy strategických a koncepcných dokumentov mestskej časti, jednak metódu kvalitatívnych rozhovorov a zúčastneného pozorovania. Kvalitatívne rozhovory sme zrealizovali so štyrmi predstaviteľmi a predstaviteľkami štátnej správy (mestský úrad, miestne základné školy, kultúrne inštitúcie) a s pätnástimi obyvateľmi a obyvateľkami, z ktorých ôsmi mali migrantský pôvod. Celkovo sme v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto strávili desať dní, počas ktorých sme sa zamerali na pozorovanie verejného priestoru, prítomnosti migrantov v ňom, sociálnych interakcií medzi obyvateľmi a migrantmi a pod.

⁷² Údaj k 31. 12. 2012 podľa MOŠ ŠÚ SR, pozri bližšie:

<http://app.statistics.sk/mosmis/sk/demografia.jsp?txtUroven=410193&lstObec=529346>

⁷³ Údaj k 31. 12. 2012.

2. Kultúrna rozmanitosť v Bratislave-Novom Meste v číslach

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto patrí k najviac rôznorodým lokalitám na Slovensku vôbec. Podľa evidencie ÚHCP PPZ žili ku koncu roka 2012 v tejto mestskej časti cudzinci až z 96 rôznych krajín. Celkovo dosiahol počet cudzincov v tejto lokalite 2 837 osôb a podiel 7,73 % na populácii mestskej časti. Tento údaj nezohľadňuje naturalizovanú populáciu migrantov, teda tých, ktorí už na Slovensku získali občianstvo, prípadne ich deti, teda druhú či tretiu generáciu migrantov. Tieto údaje k dispozícii nie sú a ani sa nesledujú. Preto možno predpokladať, že migrantská populácia v lokalite dosahuje ešte vyšší podiel.

Určítym špecifikom Bratislavy-Nového Mesta je vysoký počet štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí s počtom 1 374 osôb tvorili z populácie cudzincov viac ako 48 % (tabuľka 1). Zvyšných necelých 52 % tvorili cudzinci z krajín EÚ/EHP.⁷⁴ Vo všeobecnosti tvoria cudzinci z tretích krajín omnoho nižší podiel, napríklad v priemere za celé Slovensko je to približne 22 % (pozri úvodnú kapitolu tejto publikácie).

Tabuľka 1: Celkové počty cudzincov v Bratislave-Novom Meste k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Krajiny	Celkový počet	% podiel
EÚ	1 463	51,6
Krajiny mimo EÚ	1 374	48,4
Spolu	2 837	100

Zdroj: ÚHCP PPZ, výpočty autoriek.

V Mestskej časti Bratislava-Nové Mesto žijú cudzinci s rôznym typom pobytu, a teda aj s rôznou stabilitou pobytu. Celkovo mali v roku 2012 najväčšie zastúpenie osoby s udeľeným trvalým pobytom na území Slovenska (tabuľka 2), spolu 1 957 osôb, z toho 1 231 mužov a 726 žien. Zároveň ku koncu roka 2012 žilo v lokalite 875 osôb s prechodným pobytom (543 mužov a 337 žien) a 5 osôb s tolerovaným pobytom (všetky tolerované pobyty boli priznané mužom). Celkovo medzi cudzincami prevažovali muži – 1 774 s takmer 63-percentným podielom na celkovom počte cudzincov. Ženy v počte 1 063 predstavovali približne 37 % z celkového počtu cudzincov.

Tabuľka 2: Celkový počet cudzincov v Bratislave-Novom Meste podľa typov pobytov k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

Pobyty	Muži	Ženy	Spolu	% podiel mužov	% podiel žien
Trvalý	1 231	726	1 957	62,9	37,1
Prechodný	543	337	875	62,1	38,5
Tolerovaný	5	0	5	100,0	–
Prechodný	1 774	1 063	2 837	62,5	37,5

Zdroj: ÚHCP PPZ, výpočty autoriek.

⁷⁴ Členské krajiny EÚ k 31. 12. 2012.

2.1. Odkiaľ cudzinci pochádzajú?

Ako sme už spomenuli, štátna príslušnosť cudzincov, ktorí v lokalite žijú, je mimoriadne rôznorodá (tabuľka 3). Pokiaľ sa pozrieme bližšie na „rebríček“ najzastúpenejších štátnych príslušností celkovo, teda vrátane občanov EÚ/EHP, v lokalite ku koncu roka 2012 žilo najviac osôb so štátnou príslušnosťou Francúzska (311 osôb), Vietnamu (230 osôb) a Českej republiky (216 osôb). Nasledovalo Nemecko, Ukrajina, Čína, Srbsko, Kórejská republika, Rusko a Poľsko.

Tabuľka 3: Desiat najzastúpenejších štátnych príslušností v Bratislave-Novom Meste, k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	Štátna príslušnosť	Spolu	% podiel, celkový počet cudzincov
1.	Francúzska republika	311	11,0
2.	Vietnamská socialistická republika	230	8,1
3.	Česká republika	216	7,6
4.	Nemecká spolková republika	192	6,8
5.	Ukrajina	188	6,6
6.	Čínska ľudová republika	174	6,1
7.	Srbská republika	125	4,4
8.	Kórejská republika	121	4,3
9.	Ruská federácia	116	4,1
10.	Poľská republika	109	3,8
11. – 96.	Ostatní	1 055	37,2
	Spolu	2 837	100,0

Zdroj: ÚHCP PPZ, výpočty autoriek.

Situácia cudzincov z tretích krajín sa vyznačuje určitými špecifikami, predovšetkým z hľadiska ich možnosti legálneho vstupu na Slovensko či stability ich pobytu. Predovšetkým musia splniť viacero podmienok na získanie povolenia na pobyt v porovnaní so štátnymi príslušníkmi členských krajín EÚ. Z toho dôvodu sa na ich štruktúru pozrieme podrobnejšie. „Rebríček“ najzastúpenejších štátnych príslušníkov tretích krajín vedie Vietnamská socialistická republika s počtom 230 osôb a 16,7-percentným podielom na populácii cudzincov z tretích krajín. Zároveň, ako ukazuje aj následná analýza zistení z kvalitatívneho výskumu, Vietnamci sú v súčasnosti dôležitou súčasťou mestskej časti. Druhou najzastúpenejšou krajinou pôvodu bola Ukrajina (188 osôb). Nasledovala Čína, Srbsko, Kórejská republika, Rusko, Afganská islamská republika, Somálska demokratická republika, Spojené štáty americké a Turecká republika.

Tabuľka 4: Desať najzastúpenejších tretích krajín v Bratislave-Novom Meste k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	Štátna príslušnosť	Spolu	% podiel, celkový počet cudzincov	% podiel cudzinci z tretích krajín
1.	Vietnamská socialistická republika	230	0,1	16,7
2.	Ukrajina	188	6,6	13,7
3.	Čínska ľudová republika	174	6,1	12,7
4.	Srbská republika	125	4,4	9,1
5.	Kórejská republika	121	4,3	8,8
6.	Ruská federácia	116	4,1	8,4
7.	Afganská islamská republika	56	2,0	4,1
8.	Somálska demokratická republika	49	1,7	3,6
9.	Spojené štáty americké	34	1,2	2,5
10.	Turecká republika	31	1,1	2,3
11. – 72.	Ostatní	250	8,81	18,20
	SPOLU	1 374	48,43	100,00

Zdroj: ÚHCP PPZ, výpočty autoriek.

2.2. Účely pobytov

Tabuľka 5 ukazuje podrobnejšie charakteristiky cudzineckej populácie v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto podľa typov a účelov pobytov. Tieto údaje napovedajú o dôvodoch, pre ktoré sa cudzinci na Slovensku oficiálne zdržujú, hoci neposkytujú úplne vyčerpávajúce informácie o ich motíváciách na pobyt. Naznačujú však v širšom rámci hlavné dôvody cudzincov tak, ako ich oficiálne registruje ÚHCP PPZ.

Spomedzi prechodných pobytov mali v roku 2012 najväčšie zastúpenie pobyt za účelom podnikania (178 osôb), nasledoval prechodný pobyt za účelom zlúčenia rodiny (174 osôb), zamestnania (172 osôb), postavenia Slováka žijúceho v zahraničí (152 osôb) či prechodného pobytu osôb s udelenou doplnkovou ochranou (122 osôb).⁷⁵

V prípade trvalých pobytov sa účely nesledujú. Dáta z evidencie ÚHCP PPZ odrážajú niekoľko zaujímavých skutočností. Spomedzi všetkých udelených trvalých pobytov dominovali občania EÚ/EHP – 1 470 pobytov predstavovalo v roku 2012 viac ako 75-percentný podiel z celkového počtu trvalých pobytov. Tento typ pobytu získali aj rodinní príslušníci štátnych občanov krajín EÚ. V tomto roku malo trvalý pobyt aj osem osôb s udeleným azylom.

⁷⁵ Doplnková ochrana je spolu s azylom typom medzinárodnej ochrany, ktorý oprávňuje jednotlivca k legálnemu pobytu na území Slovenskej republiky. Pozri bližšie zákon o azyle č. 480/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov a Slovník pojmov – s. 117.

Tabuľka 5: Cudzinci v Bratislave-Novom Meste podľa účelov pobytov k 31. 12. 2012

(v absolútnych číslach a v %)

Typ a účel pobytu	Počet	% podiel z	
Prechodný pobyt	875	prechodných pobytov	pobytov celkovo
Doplnková ochrana	122	13,9	4,3
Modrá karta EÚ ⁷⁶	1	0,1	0,0
Osobitná činnosť – Medzinárodná zmluva	2	0,2	0,1
Osobitná činnosť – Lektorská činnosť	2	0,2	0,1
Osobitná činnosť – Stáž v rámci štúdia mimo SR	1	0,1	0,0
Osobitná činnosť – Športová činnosť	26	3,0	0,9
Osobitná činnosť – Dobrovoľnícka činnosť	4	0,5	0,1
Podnikanie	178	20,3	6,3
Slovák žijúci v zahraničí	152	17,4	5,4
Štúdium	1	0,1	0,0
Štúdium – študent	40	4,6	1,4
Zamestnanie	172	19,7	6,1
Zlúčenie rodiny	174	19,9	6,1
Tolerovaný pobyt	5	tolerovaných pobytov	pobytov celkovo
Tolerovaný pobyt	5	100	0,2
Trvalý pobyt	1 957	trvalých pobytov	pobytov celkovo
Azylant	8	0,4	0,28
Občan EÚ	1 388	70,9	48,92
Občan EÚ – trvalý	82	4,2	2,89
Rodinný príslušník občana EÚ	19	1,0	0,67
Rodinný príslušník občana EÚ – trvalý	1	0,1	0,04
Ostatné	459	23,5	16,18
Celkový počet pobytov	2 837		

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Pre zabezpečenie dôstojného života na Slovensku je dôležité zapojenie na trh práce. Značná časť cudzincov prichádzajúcich na Slovensko má záujem pracovať alebo podnikat'. Viac informácií o rozsahu podnikateľských aktivít okrem účelov pobytu odrážajú aj údaje o počte podnikajúcich subjektov s cudzou štátnou príslušnosťou (tabuľka 6). Podľa evidencie Odboru živnostenského podnikania na Ministerstve vnútra SR z celkového počtu 12 946 podnikajúcich subjektov v roku 2012 v mestskej časti Bratislava-Nové mesto bolo 29 zahraničných právnických osôb, 121 slovenských fyzických osôb (živnostníkov) so štátnou príslušnosťou tretej krajiny a 61 slovenských fyzických osôb so štátnou príslušnosťou EÚ/EHP. S celkovým počtom 211 subjektov takto tvorili cudzinci 1,63-percentný podiel z cel-

⁷⁶ Pozri Slovník pojmov - s. 117.

kového počtu podnikajúcich subjektov v mestskej časti. Vzhľadom na to, že nemusí ísť o osoby s pobytom viazaným k tejto mestskej časti a že niektoré z kategórií (zahraničné právnické osoby) môžu v danej mestskej časti iba podnikáť, je tento údaj len ilustratívny.

Tabuľka 6: Počet zahraničných podnikateľských subjektov v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach)

So sídlom v BA – Nové Mesto	2009	2010	2011	2012
Celkový počet PO a FO	11 647	12 136	12 603	12 946
Zahraničná PO (so štátnou príslušnosťou EÚ, EHP)	23	14	34	29
Slovenské FO (štátna príslušnosť tretej krajiny)	117	120	116	121
Slovenské FO (štátna príslušnosť EÚ/EHP)	39	44	55	61

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, Odbor živnostenského podnikania.

2.3. Štruktúra cudzincov z hľadiska veku

Demografický vývoj mestskej časti Bratislava-Nové Mesto je podobný celoslovenskému. Aj v tejto lokalite program hospodárskeho a sociálneho vývoja (*PHSR 2007 – 2013*) konštatuje nepriaznivý vývoj. Populácia mestskej časti Bratislava-Nové Mesto vo všeobecnosti (bez rozlíšenia štátnej príslušnosti) je pomerne mladá, s trendom postupného starnutia. V roku 2012 predstavoval priemerný vek v tejto lokalite⁷⁷ 41,5 roka,⁷⁸ pričom index starnutia dosiahol hodnotu 92,47.⁷⁹ Dlhodobý trend celkového starnutia obyvateľstva uvádza *PHSR 2007 – 2013* aj ako jednu z významných slabých stránok rozvoja tejto mestskej časti. Ďalšie starnutie obyvateľstva je považované za rizikový aspekt, predovšetkým vzhľadom na jeho negatívny vplyv na vekovú štruktúru disponibilných pracovných síl.

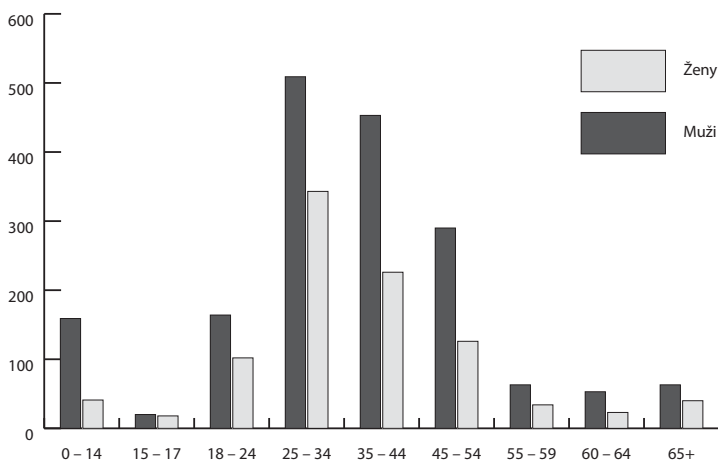
Podľa údajov Mestskej a obecnej štatistiky (ďalej len MOŠ) Štatistického úradu SR poklesol počet osôb v produktívnom veku, a to z 21 830 v roku 2005 na 21 240 v roku 2012 (k 31. 12. 2012). Ako však ukazuje graf 1, väčšina cudzincov v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto bola v roku 2012 v produktívnom veku. Početne najsilnejšími boli muži a ženy v mladšom dospelom a strednom veku. Cudzinci v poproduktívnom a predproduktívnom veku mali iba malé zastúpenie. Vo všeobecnosti počet osôb v poproduktívnom veku v skúmanej mestskej časti poklesol, a to z 10 785 v roku 2005 na 10 716 v roku 2012. Stúpol však počet obyvateľov v predproduktívnom veku (0 – 14): z 4 425 v roku 2005 na 5 249 v roku 2012 (k 31. 12. 2012).⁸⁰ Takmer vo všetkých vekových intervaloch mali väčšie zastúpenie muži než ženy – s narastajúcim vekom sa však tento rozdiel znižoval. Výrazne vyšší podiel mužov na cudzineckej populácii naznačuje, že ekonomická migrácia zohráva v ich participácii na Slovensku dôležitejšiu úlohu (Filadelfiová – Sekulová, 2009: 38).

⁷⁷ Priemerný vek za celé Slovensko za rok 2012 je 39,32 roka. Dostupné na: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/Obyvatelstvo/vyvoj_obyvatelstva_sr/2012c-ev_v4_1-5.pdf

⁷⁸ http://www.bratislava.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=700000&id=11040424&p1=11030564

⁷⁹ Pozri Slovník pojmov – s. 117 Údaje podľa <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=9490>

⁸⁰ Údaje dostupné na <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html>

Graf č. 1: Veková štruktúra cudzincov a cudziniiek v Bratislave-Novom Meste (2012, absolútne čísla)

Zdroj: ÚHCP PPZ.

Deti a mladiství vo veku od 0 do 17 rokov tvorili 12,3-percentný podiel na cudzineckej populácii v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto s celkovým počtom 348 (tabuľka 7.). Tento údaj naznačuje, že mestská časť i školské zariadenia by sa mali otázkou integrácie týchto detí seriózne zaoberať (porovnaj napríklad so situáciou v meste Prievidza, kde je zastúpenie tejto vekovej skupiny medzi cudzincami omnoho nižšie, s. 66 – 67). Veková skupina od 18 do 24 rokov tvorila približne 9-percentný podiel na celkovom počte cudzincov. Celkovo najzastúpenejšou vekovou hladinou boli ekonomicky aktívni v produktívnom veku od 25 do 54 rokov s celkovým počtom 1 947 osôb. Vysoké zastúpenie cudzincov v produktívnom veku je pre mestskú štvrt' prínosom vzhľadom na dlhodobý trend smerom k starnutiu populácie. Veková hladina od 55 do 59 rokov tvorila 3,4-percentný podiel a 60- a viacroční tvorili približne 6 % z celkového počtu cudzincov v mestskej časti.

Tabuľka 7: Počty mužov a žien v jednotlivých vekových intervaloch v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto k 31. 12. 2012 (v absolútnych číslach a v %)

	0 – 17		18 – 24		25 – 54		55 – 59		60 a viac		Spolu
	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	Počet	Podiel v %	
Ženy	59	6,2	102	10,7	695	72,9	34	3,6	63	6,6	953
Muži	179	10,1	164	9,2	1 252	70,6	63	3,6	116	6,5	1 774
Spolu	348	12,3	266	9,4	1 947	68,6	97	3,4	179	6,3	2 837

Zdroj: ÚHCP PPZ, výpočty autoriek.

Napriek priaznivým demografickým charakteristikám cudzineckej populácie mestskej časti Bratislava-Nové Mesto sa jej strategické dokumenty otázkam migrácie a jej potenciálne pozitívnemu vplyvu na demografickú štruktúru obyvateľstva nevenujú. Naproti tomu *PHSR Hlavného mesta Bratislavy* venuje migrácii pomerne výraznú pozornosť, aj keď treba poznamenať, že nerozlišuje medzi zahraničnou a vnútroštátnou migráciou. Migráciu však tento dokument považuje za jediný proces, ktorý by mohol mať vplyv na to, že populácia Bratislavy nebude stagnovať, ale zvýši sa nad hodnotu 500 000. Podľa prognóz by Brati-

slava mohla migráciou získať až 100 000 obyvateľov do roku 2025, aj keď táto prognóza sa považuje za výrazne optimistickú, a opäť nešpecifikuje, o aký druh migrácie ide (zahraničná alebo vnútroštátna). Podľa existujúcej literatúry je však možné predpokladať, že tieto odhady hovoria o obidvoch typoch migrácie (*PHSR Bratislava 2010 – 2020*: 265 – 277). Ambivalentný postoj Hlavného mesta Bratislavy k medzinárodnej imigrácii však naznačuje SWOT analýza, ktorú obsahuje *PHSR Hlavného mesta Bratislavy* a ktorá uvádza medzinárodnú imigráciu jednak v sekcii príležitostí a zároveň aj v sekcii ohrození v oblasti sociálnych a demografických zmien (*PHSR Bratislava 2010 – 2020*: 398).

3. Bratislava-Nové Mesto ako miesto pre život

3.1. Mesto očami obyvateľov

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto nadobúda vo výpovediach respondentov rozmanité charakteristiky. Na jednej strane ju opisujú ako priemyselnú lokalitu s hustou dopravou a znečisteným ovzduším. Na druhej strane však vyzdvihujú dobrú občiansku vybavenosť, vďaka ktorej majú obyvatelia všetko blízko, či už ide o zdravotnú starostlivosť, vzdelávacie inštitúcie, alebo najrôznejšie služby od nákupov až po kozmetiku.

Vedenie mestskej časti Bratislava-Nové Mesto verejne deklaruje snahu podporovať rozličné skupiny obyvateľov prostredníctvom rozmanitých podujatí a aktivít, napríklad rekonštrukcie centier seniorov,⁸¹ pravidelné *Vítanie najmenších Novomešťanov*,⁸² obnova základných a materských škôl a detských ihrísk. Súčasne aktívne zapája obyvateľov do správy mesta cez rozmanité otvorené diskusné stretnutia⁸³ alebo dobrovoľnícke akcie⁸⁴. V tomto ohľade zohráva dôležitú úlohu práve silný občiansky aktivizmus, z ktorého prostredia prichádzajú viaceré podnety na správu mesta. Bratislava-Nové Mesto komunikuje s občanmi aj prostredníctvom portálu Odkaz pre starostu, cez ktorý môžu obyvatelia nahlasovať podnety, ktoré následne samospráva rieši.⁸⁵ Mesto pracuje aj s nástrojom tzv. participatívneho rozpočtu, ktorý umožňuje občanom a občiankam priamo sa zapojiť do rozhodovania o využití financií z rozpočtu mesta. Súčasne poskytuje službu bezplatnej právnej poradne.

V porovnaní s inými mestskými časťami, napríklad s Petržalkou či Dúbravkou, respondenti hodnotili Bratislavu-Nové Mesto jednoznačne pozitívne. Možno teda identifikovať istý typ identity spojený s miestom: v porovnávaní s inými lokalitami sa zdôrazňujú ich negatívne charakteristiky, zatiaľ čo sa vyzdvihujú pozitívne atribúty Bratislavy-Nového Mesta, čím sa vytvára a zachováva pozitívna identita. Respondenti oceňovali nielen dobrú polohu lo-

⁸¹ *Nové Mesto otvorilo vynovené centrum seniorov na Sibírskej*. Viac na:

<http://banm.sk/nove-mesto-otvorilo-vynovene-centrum-seniorov-na-sibirskej/>;

⁸² Mestská časť Bratislava Nové Mesto podporuje mladé rodiny pri narodení dieťaťa sumou 200 eur.

Pozri napríklad: *Vitajte, malí Novomešťania!* Pozri bližšie: <http://www.banm.sk/vitajte-mali-novomestania/>.

Pozri tiež *Najkrajšia slávnosť v mestskej časti*. Viac na: <http://banm.sk/najkrajsia-slavnost-v-mestskej-casti/>

⁸³ Pozri napríklad: *Verejná diskusia: filiálka dnes a zajtra*. Pozri bližšie: <http://banm.sk/verejna-diskusie-filialka-dnes-a-zajtra/>; *Novomešťania povedali ako má vyzerat' ihrisko na Rešetkovej*. Pozri bližšie: <http://banm.sk/novomestania-povedali-ako-ma-vyzerat-ihrisko-na-resetkovej/>

⁸⁴ *Dva dni dobrovoľníckej driny*. Viac na: <http://banm.sk/dva-dni-dobrovolnej-driny/>

⁸⁵ <http://www.odkazprestarostu.sk/bratislava/podnety/nove-mesto>

kality v rámci Bratislavy: „veľmi sa mi páčilo, že to nie je ani centrum, ale je to blízko do centra“, ale aj jej dobrú občiansku vybavenosť, dostupnosť služieb a priestor pre trávenie voľného času, keďže „je tu aj zeleň, ...Polus, hlavné cesty, ktoré ťa vyvedú z mesta. Električky a všetko, les a Rača. Všetko je tu poruke...“ (obyvatelka, 30 rokov)

Verejné priestory ako parky a detské ihriská sú katalyzátormi sociálneho života v meste a aj naši respondenti ich reflektovali ako kľúčové miesta stretnutí. Obyvatelia pozitívne hodnotili vybavenosť mestskej časti a revitalizáciu detských ihrísk a parkov, ktorá sa uskutočnila v posledných rokoch. V rámci verejného priestoru Nového Mesta za centrum stretávania možno považovať napríklad jazero Kuchajda, ktoré poskytuje priestor na trávenie voľného času i kultúrne vyžitie.

...Máme tu tri ihriská, máme tu park, je tu ozaj rovina, decká tu môžu bicyklovať, korčuľovať a kolobežkovať, takže super.

(obyvatelka, 37 rokov)

Obyvatelia vyzdvihovali i prístup k službám, pretože si všetky potreby dokážu vybaviť v rámci lokality.

Mám tu kaderníčku, aj zubný technik je tu dokonca, všeličo. Myslím si, že je to tu fajn, a zase keby som prešla cez ten most nešťastný, tak tam mám zase lekára, sú tam obchodíky, všetko, no nie sme tu nejako odrezaní od sveta. A ten Polus, to máme päť minút autobusom.

(obyvatelka, 37 rokov)

V rámci výskumu sme špecifický pohľad venovali sídlisku Dimitrovka, aj vzhľadom na jeho etnicky diverzifikované zloženie obyvateľstva. Obyvatelia sa v širšom kontexte nazývali „Novomešťanmi“, ale súčasne sa identifikovali s komunitou obyvateľov Dimitrovky. Toto sídlisko bolo pôvodne vybudované pre pracovníkov vtedajšej chemickej továrne Dynamit Nobel, neskôr nazývanej Chemické závody Juraja Dimitrova a Istrochem. Táto časť mesta bola kedysi okrajom Bratislavy, čo v súčasnosti už neplatí. O sídlisku Dimitrovka hovorili jeho obyvatelia ako o samostatnej jednotke v rámci Nového Mesta, „dedine“, „komunité“, kde každý každého pozná. Dimitrovka je aj teraz čiastočne fyzicky oddelená od ostatnej mestskej časti – nachádza sa medzi dvoma veľkými cestami – Račianska a Vajnorská, pričom ju na jednej strane od Vinohradov delia železničné koľaje a na druhej strane dlhá Odborárska ulica a areál bývalej továrne. Práve táto fyzická vzdialenosť vytvára zo sídliska Dimitrovka akoby samostatnú lokalitu v rámci Bratislavy-Nového Mesta.

Vlastne to je, táto ulica je malá dedina, každý každého pozná, poznajú sa všetci. A ja keď som tu došiel, tak zo začiatku pozerali, kto som, čo som, a za tie roky je to taký vzťah, že poznáme tu každého psa a každú mačku...

(obyvatel, 36 rokov)

Toto mi tu vyhovuje, že sme tu kvázi ako malá dedina... Keď ste si všimli tie malé domčeky tuto, tak tam sušia prádlo vonku. Keď som sem prišla, tak som sa manželka pýtala, to čo je – dedina? V 20. storočí tu môžu sušiť prádlo vonku.

(obyvatelka, 37 rokov)

Obrázok 1: Bytové domy na sídlisku Dimitrovka.

Negatívne však respondenti v Bratislave-Novom Meste vnímali rušnú dopravu, a najmä hlavné cesty vedúce k nákupnému centru alebo k výjazdom z mesta. Niektorí respondenti hovorili i o nedostatku zelene.

A strašne tu zaniká tá zeleň... Ja bývam celý život v tomto dome, furt nevedia ako s tou železnicou nefunkčnou, čo je zohyzdená, a vymýšľajú, a furt nejaké stavby, a neviem čo. A ja si myslím, že by im to ani nemalo ísť, lebo taký central park keby postavili, ako je v každom veľkom meste, tak to by bolo najužitočnejšie. Nasadiť stromy, prírodu...

(obyvateľka, 60 rokov)

Silnejúca automobilová premávka podľa obyvateľov negatívnym spôsobom ovplyvnila aj inak relatívne pokojnú časť Dimitrovka. A to najmä cestné prepojenie medzi Račianskou a Vajnorskou cestou. Toto prepojenie je hojne využívané: „to je taká, dá sa povedať, tepna pre autá, kamióny, autá, proste chodia tu nenormálne tie autá... doprava taká na figu.“

(obyvateľ, 36 rokov)

Obrázok 2: Nadchod nad železnicou z Vinohradov na sídlisko.

Práve sídliska Dimitrovka sa týkali ďalšie spomínané problémy znečisteného ovzdušia a prostredia: „*Palma a Istrochem, zlé ovzdušie je z toho... už pár ľudí mi spomínalo, že patríme medzi tie nebezpečnejšie štvrte...*“ (obyvatelka, 37 rokov). Súčasne niektorí obyvatelia opísali zlý prístup k Vinohradom, kam sa prechádza cez neosvetlené nadchody, mosty ponad železnicu.

Ako problematické boli vnímané aj rozhádzané smeti a špina popri železničnej trati.

Všade sú smetiská, bezdomovci, všade flašky... Akonáhle je to ďalej od ľudí a bližšie k železnici, je tam bordel brutálne. To sú krásne priestory, zaujímavé, odstavené staré vlaky. Ale ten bordel.

(obyvatel, 28 rokov)

V tejto súvislosti obyvatelia hodnotili prístup samosprávy ako reaktívny – akoby samospráva konala až vtedy, keď sa tieto problémy vyhrotia. V reflexiách vnímaných miestnych problémov (znečistené a neosvetlené verejné priestory, prítomnosť bezdomovcov) sa tak objavovali vyjadrenia ako „*nikto s tým nič nerobí. Až do chvíle, kým tam niekoho nezavraždia, tak to riešiť nebudú.*“ (obyvatelka, 37 rokov). Napriek pomerne aktívnej samospráve a rozvinutému občianskemu aktivizmu sa dôvera v štátne inštitúcie ešte len akoby buduje. Možno však povedať, že obyvatelia sa zaujímajú o to, čo sa v štvrti deje, a vývoj v tomto smere hodnotia celkovo pozitívne.

3.2. Migranti v meste

Bratislava-Nové Mesto má v kontexte Slovenska nadpriemerne vysoký podiel cudzincov na obyvateľstve mesta – zaokrúhlene takmer 8 % až z 96 krajín pôvodu. Toto percento pritom nezahŕňa naturalizovaných migrantov, t. j. migrantov s občianstvom SR. Keďže štatistické údaje o počtoch naturalizovaných migrantov či ich detí (tzv. druhá generácia migrantov) sa na Slovensku vôbec nezbierajú, je ťažké odhadnúť ich podiel na obyvateľstve tak na lokálnej, ako aj na celoštátnej úrovni. Možno však predpokladať, že populácia migrantov v lokalite je ešte vyššia.

Na počet migrantov žijúcich v Bratislave-Novom Meste má vplyv aj prítomnosť väčších zamestnávateľov v lokalite. Bratislava nikdy nepatrila k lokalitám, ktoré by trpeli vysokou mierou nezamestnanosti. Aj v časoch ekonomickej krízy sa udržala na pomerne štandardnej úrovni. V roku 2009 dosiahla miera nezamestnanosti v okrese Bratislava III, ktorý zahŕňa mestské časti Bratislava-Nové Mesto, Rača a Vajnory, hodnotu 3,39 % a v roku 2013 to bolo 5,9 %, pričom išlo prevažne o krátkodobú nezamestnanosť (*PHSR Bratislava 2010 – 2020*: 213). V okrese Bratislava III je zároveň najvyššia priemerná mzda, keďže v tejto oblasti sú lokalizované významné a z hľadiska príjmov najlukratívnejšie spoločnosti v priemysle i v službách, napríklad IBM, Istrochem, AT&T, či Figaro (*PHSR Bratislava 2010 – 2020*: 214). IBM je jednou z medzinárodných firiem, ktorá zamestnáva viacerých kvalifikovaných migrantov – či už kvôli ich manažérskym, alebo jazykovým znalostiam. Potenciál medzinárodnej migrácie sa v tejto oblasti nezohľadňuje ani na úrovni mestskej časti, ani na úrovni hlavného mesta. Nadnárodné korporácie v Bratislave-Novom Meste tak poskytujú pracovné príležitosti aj pre migrantov, ktorí nevyhnutne neovládajú slovenčinu. V týchto firmách pracujú najmä mladí ľudia, ktorí na Slovensko prichádzajú bez rodín.

Je tam veľa, myslím, že sú to Vietnamci, lebo ja to neviem úplne rozlíšiť, či ide o Číňana alebo Vietnamca, ale veľa sa tam stretávali... V našom parku som sa stretla aj s Ruskami, aj s Vietnamcami, okrem iného je tam veľa ľudí z IBM, ale tí nemajú rodiny, tí tam stážovali, alebo tam v IBM a ešte je tam jedna firma AT&T a ešte jedna, tam je dosť cudzincov – Figaro, vo Figure. Tam je dosť firiem, kde chodí pracovať veľa cudzincov, hlavne mladých.

(obyvateľka, 30 rokov)

Obrázok 3: Vchod do spoločnosti IBM.

Títo mladí ľudia si často prenajímajú byty v okolí IBM alebo v širšej časti celého Nového Mesta, čo reflektovala i jedna z respondentiek: *Skoro v každom vchode je niekto zo zahraničia skôr z tých pracujúcich z IBM. Keď sa sem nastahovali, tak nám povedali, že je to pre nich veľmi dobrá lokalita a hneď vedľajší vchod majú kamarátov...* (obyvateľka, 30 rokov) Prítomnosť migrantov v lokalite obyvatelia rozpoznávali aj podľa mien na schránke alebo podľa hovorých jazykov. Podľa názoru obyvateľov počet migrantov v lokalite narastá: *Zmenilo sa to samozrejme – veľa migrantov. Také asi obdobia, že všetci ľudia chodia hore dole. Ja poznám viac ľudí, akurát imigrantov. Pretože sa stretávam. Jednu priateľku máme z Ruska a tá všetkých ruských pozná...* (migrantka, 64 rokov)

Najpočetnejšou skupinou migrantov, ktorú obyvatelia aj predstavitelia štátnych inštitúcií v Bratislave-Novom Meste registrujú, boli Vietnamci a v menšej miere aj Číňania. Okrem toho respondenti – predovšetkým predstavitelia verejnej správy – zaznamenali aj prítomnosť migrantov z ďalších krajín, napríklad z Ukrajiny, Francúzska, Indie, pričom ide väčšinou o kvalifikovaných jednotlivcov prichádzajúcich na Slovensko za prácou. O týchto migrantoch však predstavitelia štátnych inštitúcií, ktorí sa zúčastnili na našom výskume, vedia najmä preto, že miestne školy, v ktorých respondenti pracujú, navštevujú ich deti. Je pravdepodobné, že inak by o tejto skupine migrantov nevedeli.

3.3. Rozmanité deti Dimitrovky

Z hľadiska prítomnosti migrantov, predovšetkým z Vietnamu, je sídlisko Dimitrovka úplne špecifické. Vietnamci tam začali prichádzať ako pracovníci do továrne už v období socia-

lizmu či na začiatku 90. rokov. Na sídlisku boli spolu s ostatnými robotníkmi ubytovaní v ubytovni neďaleko továrne. Po ukončení výroby v továrni väčšina Vietnamcov odišla späť do Vietnamu, alebo odišli ďalej na Západ. Niektorí sa v Bratislave rozhodli usídlieť a mnohí zostali bývať i na samotnej ubytovni. Túto ubytovňu pred niekoľkými rokmi dostal do dlhodobého prenájmu a neskôr kúpil jeden Vietnamec (Gašparovská, 2006: 15). Táto v súčasnosti zrekonštruovaná ubytovňa predstavuje centrum obchodného a spoločenského života Vietnamcov v Bratislave. Je to komplex bytových i nebytových jednotiek. Mnohí obchodníci z Vietnamu majú sídlo svojich veľkoskladov práve v priestoroch ubytovne. Býva tu viacero mužov a žien pochádzajúcich z Vietnamu. Nejde iba o akési dočasné bývanie, mnohé rodiny a jednotlivci tu bývajú už niekoľko rokov a uprednostňujú toto „skupinové“ bývanie pred vlastným súkromným bývaním. Sú to najmä migranti a migrantky, ktorí pracujú v tržniciach alebo v obchodoch. Jeden z respondentov, ktorý v ubytovni býva, si s rodinou po istom čase našiel podnájom v samostatnom byte v tej istej štvrti mesta. Neskôr sa však vrátili späť do ubytovne. Vysvetlil nám, že im chýbala spoločnosť viacerých ľudí, spoločné večery v ubytovni a komunita ľudí, na ktorú si už zvykli.

Obrázok 4: Ubytovňa na Nobelovej ulici.

V rámci budovy ubytovne a jej areálu je i vietnamská reštaurácia, vietnamské potraviny, kaderníctvo, telefónny automat, cestovná kancelária ponúkajúca pobyty a letenky, skladové priestory a obchod s textilom. Majiteľ ubytovne súčasne zabezpečuje pripojenie na satelit, a teda prístup k viacerým televíznym vietnamským kanálom. Priestor ubytovne je členený na dlhé chodby s bytovými jednotkami.

Tak my sme vedeli, že tu bývajú Vietnamci, že tu je ako bývanie, že vlastník vám výhodne poskytuje ubytovanie... My tu bývame ako podnájomníci...

(migrantka, 31 rokov)

Prítomnosť Vietnamcov v ubytovni reflektovali aj ostatní obyvatelia Dimitrovky.

V: Podľa vás a vášho pozorovania, žije tu viac Vietnamcov? [V rozhovore sme sa zamerali na porovnanie rozličných lokalít.]

R: No ono ich tu žije preto veľa, lebo tu na konci ulice je ubytovňa... Aj si to pekne prerobili a teraz

je to už také fajm. A tam ich žije veľa, tam si aj reštauráciu otvorili, aj nechty tam robia. Akože nejaká cestovka tam je a všeličo, veľkosklady, a tak...

(obyvatelka, 37 rokov)

Okrem ubytovne si niektoré vietnamské rodiny kúpili aj byty v okolí. Jeden z obyvateľov odhadoval, že na sídlisku už v každom bytovom dome býva aspoň jedna vietnamská rodina.

Oni si skupujú byty... bývali iba v ubytovni, ale teraz postupne, ľudia ako predávajú byty, tak oni ich postupne skupujú... Vietnamci sú v jednom baráku, v druhom, treťom, v každom baráku možno už päť rodín žije. Takže už to tak vyzerá, že možno do desiatich-pätnástich rokov to tu bude vietnamské sídlisko.

(obyvateľ, 36 rokov)

Z jeho vyjadrenia sa dalo usúdiť, že toto kupovanie bytov Vietnamcami a ich usídľovanie sa na sídlisku pozoruje s istou nedôverou.

3.4. Medziskupinové vzťahy

Zástupcovia miestnych verejných inštitúcií reflektujú rozmanitosť hlavne v uliciach Bratislavy ako takej, avšak v mestskej časti Nové Mesto ju na uliciach až tak neregistrujú. Skôr by sa dalo povedať, že prítomnosť migrantov v mestskej časti síce vnímajú, ale priveľa pozornosti jej nevenujú. Ide o vzťah akejsi tichej tolerancie prítomnosti cudzincov („sú tu, sú iní, ale sú tu“ – predstaviteľ verejnej správy), avšak len do momentu, kým nezačnú vznášať požiadavky smerom k samospráve či väčšinovej spoločnosti. Táto (ne)viditeľnosť migrantov v lokalite súvisí s tým, že životy migrantov a komunity tzv. „domácich“ obyvateľov fungujú prakticky oddelene. Majorita síce migrantov – predovšetkým Vietnamcov – pozoruje akoby z diaľky, registruje ich aktivity (či už obchodné, alebo kultúrne) v lokalite, ale k intenzívnejším kontaktom nedochádza. Ich spolužitie by sa dalo charakterizovať tak, že o sebe navzájom vedia, ale nepoznajú sa. Určitý odstup však možno pozorovať aj na strane migrantov, predovšetkým Vietnamcov, ktorí tvoria pomerne kompaktnú a súdržnú komunitu v skúmanej lokalite. Ubytovňa, v ktorej sa život komunity sústreďuje, je ohradená plotom, v jej areáli sa nachádza i detské ihrisko a vonkajšia terasa. Plot tak vytvára istú fyzickú bariéru pri vstupe ostatných obyvateľov do areálu ubytovne.

Nemal som k nim nikdy vzťah. Ale cítiť, že oni sú iná komunita. Že tak inak sú... mne sa to tak inak javí. Že sa držia spolu. Aj keď sú vonku, stoja len na priedomí... to je úplne oddelený svet. A dokonca až tak, že oni nás nevidia ako keby. Z môjho pohľadu, že ty sa na nich pozeráš, ideš oproti nim, a oni ťa vôbec nevnímajú. Nemyslím to v zlom. Ale oni si idú pre seba, rozprávajú sa, a vôbec ťa nevnímajú. Idú si za tým plotom ako keby.

(obyvateľ, 34 rokov)

Majorita teda vníma najpočetnejšie skupiny migrantov ako pomerne uzavreté, žijúce si vlastným životom. Pri rozhovoroch s predstaviteľmi verejnej správy o prítomnosti migrantov v meste sa zväčša v rozprávaní sústredili na Vietnamcov. Detailnejšie informácie o fungovaní komunity Vietnamcov však skôr prezentovali ako anekdoty, napríklad o vnútrokomunitnej hierarchii a o delení podľa socioekonomického statusu: „zaujímavá vec, čo

som sa dozvedel, ja neviem, či to sa všetko zakladá na pravde,(...) Oni majú tie svoje stupne a tá najbohatšia vrstva by som povedal z tých Vietnamcov, tak si dáva na [inú školu]... Sú to kasty. Také, čo my u nás nepoznáme a nevieme to, takže u nich to takto asi funguje“ (predstaviť verejnej správy). Ani samotní respondenti však nevedeli, odkiaľ tieto informácie majú a či sa zakladajú na pravde. Prejavy uzavretosti zo strany migrantov sa môžu vnímať ako odmietanie integrácie a vytváranie separovaných skupín s vlastnými pravidlami. Integrácia sa pritom často považuje primárne za zodpovednosť migrantov. V prípade zlyhania integrácie, resp. vzniku medziskupinových konfliktov či separovaných komunít sa aj vina kladie predovšetkým na migrantskú populáciu. Integrácia je však komplexný proces, do ktorého vstupuje množstvo faktorov – akulturačné orientácie⁸⁶ majority, migrantov a tiež nastavenie integračných politík prijímajúcej krajiny (či samosprávy). Vo všeobecnosti možno povedať, že na rozdiel od asimilačných politík majú politiky, ktoré vychádzajú z hodnôt pluralizmu a občianskej participácie, omnoho väčší potenciál zabezpečiť harmonické spolužitie rozmanitých skupín. Na druhej strane segregáčne politiky majú za následok konfliktné spolužitie skupín migrantov a majority (Bourhis et al., 1997).

3.5. Deti migrantov ako prostredníci

V Bratislave-Novom Meste dochádza k medziskupinovým kontaktom len na povrchnej úrovni každodenných interakcií, a to predovšetkým u dospelých. Ich kontakty sa prevažne obmedzujú na poskytovanie/prijímanie služieb a stretávanie sa vo verejnom priestore.

A dokonca, keď sa o tom bavíme, tak všimam si, že tam ľudia chodia [do reštaurácie v ubytovni]... Aj keď my sme vonku, tak tam chodia aj z okolitých friem ľudia sa najesť, aj s autom sa pristavia do toho ich objektu, sa idú najesť. ...To viem, že dievčatá tam chodia na nechty k nim, že sú veľmi šikovní a sú lacní.

(obyvateľka, 37 rokov)

Oni tam majú reštauráciu s potravinami, tak chodím si tak kupovať vietnamské potraviny: rezance..., bambusové výhonky, kuracie mäso a všetko také...

(obyvateľ, 36 rokov)

Iným typom kontaktu je využívanie služieb miestnych žien v dôchodkovom veku vietnamskými rodinami na opatrovanie detí. Dochádza samozrejme aj k hlbším vzťahom, vyskytujú sa aj zmiešané manželstvá, ale z výpovedí respondentov možno skôr usudzovať, že nejde o príliš časté javy.

Prítomnosť detí bola často tiež premostovacím faktorom pre nadviazanie komunikácie na ihriskách, v škole alebo pri mimoškolských aktivitách. Jedna obyvateľka, ktorá pravidelne chodila na detské ihrisko v blízkosti ich domu a stretávala iné mamičky-migrantky, ich vnímala ako opustené. Toto svoje pozorovanie porovnávala so skúsenosťou z ihrísk zo

⁸⁶ Pod akulturačnými orientáciami myslíme preferenciu špecifického spôsobu začleňovania migrantov do spoločnosti: *integrácia* (zachovanie časti svojej kultúrnej identity a preberanie časti kultúrnej identity prijímajúcej spoločnosti), *asimilácia* (vzdanie sa svojej kultúrnej identity a úplné prebratie kultúrnej identity prijímajúcej spoločnosti), *separácia* (odmietanie kultúrnej identity prijímajúcej spoločnosti) a *marginalizácia* (migranti odmietajú aj kultúrnu identitu prijímajúcej spoločnosti, ale vzdávajú sa aj svojej pôvodnej) (Sam – Berry, 2006).

Starého mesta, kde je migrantov viac a majú tak i viac vzájomných kontaktov. To podľa nej prispieva k tomu, že sa nezapájajú do komunikácie s ostatnými a majú tendenciu zoskupovať sa skôr spolu.

Oni sú veľmi komunikatívni a cez deti – to je veľmi rýchlo – sa začnete baviť. Väčšinou po anglicky, ale stretla som sa s jednou, myslím, že to bola Turkyňa, a ona hovorila lámanou slovenčinou. ...Prišli mi tam opustené tie mamičky s tými detičkami. Lebo keď si napríklad niekedy odbehnem do Starého mesta, tak tam akoby vidieť, že ich je tam viac, že sú ako keby, že sa stretnú na tom ihrisku a sa kamarátia. Tu mi to prišlo, že tie mamičky sú také viac opustené, možno že na mňa to tak pôsobilo, že sa tak prihovarili, hľadali spoločnosť. Zatiaľ čo v tom Starom meste sú ako keby skôr tak oddelení od nás Slovákov.

(obyvatelka, 30 rokov)

Táto respondentka naznačuje prítomnosť akejsi bariéry, ktorú sa ani migrantky, ani nemigrantky neodvažujú prekonať. Združovanie migrantiek možno chápať ako prirodzené – vzhľadom na podobnosť ich situácií môžu pociťovať väčšiu vzájomnú blízkosť a menšie symbolické ohrozenie v osobnom kontakte. Na druhej strane je skupina nemigrantiek, ktoré sú v tejto krajine tzv. dominantnou skupinou (sú tu doma), a tento vnímaný rozdiel v spoločenskej pozícii môže na migrantky pôsobiť odstrašujúco pri snahe nadväzovať sociálne vzťahy. Prekážkou môže byť aj jazyková bariéra, keď sa migrantky cítia menejcenné kvôli nedostatočnému ovládaniu slovenčiny a hanbia sa rozprávať s miestnymi obyvateľkami. Prípadne aj neovládanie žiadneho spoločného komunikačného jazyka (napríklad anglický alebo ruský jazyk).

Vietnamci žijúci v lokalite, najmä prvá generácia, nenadväzujú širšie sociálne vzťahy s ostatným obyvateľstvom a orientujú sa skôr na svoju blízku rodinu a najbližších priateľov. Silnejším väzbám a kontaktom medzi migrantmi a obyvateľmi do veľkej miery bráni pretrvávajúca jazyková bariéra. Vzťahy medzi väčšinou spoločnosťou a migrantmi (minimálne medzi dospelými) sa tak v tejto lokalite udržiavajú v istých pomerne ohraničených medziach, v ktorých sa navzájom tolerujú, ale nezblížujú.

Tá rečová bariéra je brutálne veľká. Keď ten veselý predavač povie niečo po slovensky, až ťa to prekvapí. Chudák, to by ma zaujímalo, koľko ten človek tu strávil času, kým sa po slovensky naučil. Pre nich to musí byť to isté ako pre nás.

(obyvatel, 34 rokov)

Keď som chcela vyjadriť niečo, mala som kvôli nedostatku znalosti slovenčiny v tej komunikácii problém.

(migrantka, 42 rokov)

Špecifickým vzťahom medzi obyvateľkami a Vietnamcami je opatrovatelstvo malých detí. Opatrovateľky sú „babičky“ alebo „tety“, ktoré sa starajú o mladšie deti do troch rokov, keď ešte nemôžu navštevovať predškolské zariadenia. Niekedy i neskôr, keď zabezpečujú vodenie detí do a zo školských zariadení. Opatrovateľky sú buď slovenské ženy (najmä v dôchodkovom veku), alebo iné matky, ktoré sú s deťmi na materskej dovolenke. Takto si zväčša ženy-Vietnamky zabezpečujú čo najskorší návrat do práce, a tým i zvýšenie finančného príjmu (okrem poberanej materskej a rodičovskej dávky). Rodiny vyhľadávajú opatrovatelky zväč-

ša na základe osobného odporúčania, keď napríklad jedna rodina odporučí opatrovatelku druhej, alebo opatrovatelka navrhne inú svoju známu či priateľku.

V: Počula som, že niekedy opatrujú deti opatrovatelky, tiež to využívate?

R: Nie na celý deň, ale na pár hodín.

V: Tá opatrovatelka je Slovenka?

R: Áno, raz za týždeň chodí, niekedy aj dvakrát za týždeň.

(migrantka, 31 rokov)

A tu sú dve ženy, alebo tri, také, čo si pamätám, už keď ja som sa tu nastahovala, tak vtedy varovali. Staršie panie a ony sa tým živia, že varujú. ...Že ony ich majú trebárs celý deň, že ráno ich dovezú, večer ich odvezú... a niektoré majú aj na celý týždeň, že si ich v nedeľu až berú.

(obyvatelka, 37 rokov)

Obyvatelia sa navzájom vnímajú, poznajú sa z videnia. Niekedy tieto známosti prerastú aj do ďalšieho kontaktu, komunikácie. Príkladom takto nadviazaného lepšieho vzťahu, prekročenie akejsi hranice anonymity bolo napríklad susedstvo v rovnakom bytovom dome.

Áno, áno, my máme tiež teraz jednu rodinu, a sú slušní, čistotní, zlatí. Aj keď sme sa s nimi stretli vždy pri výťahu, tak mi to bolo vždy až trápne, lebo mi tá teta vždy vyťahla pre deti jablká, alebo im dala Aktimel minule, alebo takú hračku minule plyšovú.

(obyvatelka, 37 rokov)

Ja mám napríklad vo vchode jedného Vietnamca, ktorý mi na mesiac dal kľúče od bytu. Išiel na mesiac do Vietnamu aj so ženou aj s deťmi... Ale ostatní Vietnamci, len si povieme, čau, čau, a len sa zdravíme.

(obyvatel, 36 rokov)

Charakteristiky ako „slušní, čistotní, zlatí“ sa objavili vo výpovediach viacerých respondentov. Zdôrazňovanie práve týchto charakteristík v súvislosti s označovaním migrantov, s ktorými osobne prišli do kontaktu, môže naznačovať aj snahu o implicitné popieranie negatívnych stereotypov (napríklad nedostatočná hygiena v ázijských reštauráciách), ktoré respondenti majú o migrantoch ako takých.

V súvislosti s medziskupinovými vzťahmi však možno pozorovať výrazné rozdiely medzi prvou a druhou generáciou migrantov. Väčšina migrantov z prvej generácie prišla na Slovensko už v období svojej dospelosti a neabsolvovala slovenský vzdelávací systém, ktorý poskytuje zrejme najlepší priestor pre nadväzovanie vzťahov medzi rozmanitými kultúrami. Naproti tomu deti týchto migrantov už nastupujú do škôl, prípadne materských škôl na Slovensku, a tak sa kontakty vytvárajú prirodzene od útleho veku.

Z nášho výskumu vyplýva, že väčšina vzájomných vzťahov a komunikácia je nadviazaná prostredníctvom detí: na detských ihriskách, v škole, v mimoškolských krúžkoch, prípadne pri kultúrnych aktivitách pre deti (napríklad podujatie *Deti Dimitrovky*).

Ja mám napríklad tie deti rada. Nie sú nejaké... no zase určite sa nájdú aj vyvrhelci, ale my tu máme na sídlisku aj dosť takých bielych detí – normálnych – no, normálnych – bielych, že sú horší ako tí Vietnamci. Sú takí, že radšej by som si vybrala, keby som mala varovať nejakého chlapca,

Vietnamca, tak radšej. Myslím si, že sú slušní aj čistotní, ale určite sa nájdú aj tam výnimky. Ako všade.

(obyvatelka, 37 rokov)

Aj v tomto prípade vidíme zdôrazňovanie charakteristík ako „slušní a čistotní“, či spojenie „horší ako Vietnamci“, akoby existoval predpoklad, že migranti ako takí nenadobúdajú pozitívne charakteristiky. Verbalizácia týchto predpokladov a úvah však respondentke poskytuje priestor na sebareflexiu. V rozhovore prichádza k tomu (zrejme nie úplne vedome), že tí, s ktorými bežne prichádza do kontaktu, tieto predpoklady nenapĺňajú, a preto svoje úvahy koriguje a snaží sa zdôrazňovať ich pozitívne charakteristiky. Je tiež pravdepodobné, že vyjadrovanie negatívnych stereotypov považuje v situácii rozhovoru s niekým cudzím (kto zjavne predsudky voči migrantom nemá) za nežiaduce, a preto vyzdvihuje ich pozitívne charakteristiky. Výpoveď respondentky zároveň naznačuje spôsob uvažovania o vietnamských deťoch, ktoré sú akoby v protiklade k „bielym“, „normálnym“ deťom. Pozoruhodné je najmä používanie pojmu „normálny“, ktorý poukazuje na to, čo obyvatelia vnímajú ako normu (biele deti) a čo ako odlišnosť od toho, čo je normálne (vietnamské deti). Táto reflexia nás privádza k – vo výpovedi prítomnému – rozlišovaniu na kategórie „my“ a „oni“. Dané uvažovanie odráža i akési vyjednávanie o prijatí/neprijatí Vietnamcov za „normálnych“ a „našich“.

4. Postoj k migrantom

4.1. Všetci sme rovní alebo rovnakí?

Zdá sa, že predstavitelia verejnej správy nemali na prítomnosť cudzincov v ich lokalite nijako vyhranený názor. Skôr by sa dalo povedať, že ich prítomnosť berú ako fakt a osobitne tieto témy neriešia. Kultúrnu diverzitu však hlavne v kontexte každodennej práce s deťmi migrantov na školách vnímali skôr ako záťaž (predovšetkým administratívnu) než ako prínos. To však súvisí s celkovým nevhodným nastavením vzdelávacieho systému, ktorý nedokáže naplňať rozmanité vzdelávacie potreby rôznych detí. Školy teda musia vo veľkej miere improvizovať, aby deti migrantov začlenili.

Migrácia môže byť podľa respondentov vnímaná ako problém v čase ekonomickej krízy, keď ľudia môžu nadobudnúť pocit, že im migranti „berú prácu“. Pripomínajú však, že sú práce, ktoré domáci odmietajú, resp. na ne nemajú kvalifikáciu, a v takých prípadoch migrácia ponúka riešenie. Respondenti z radov predstaviteľov verejnej správy však skôr opisovali možné nálady spoločnosti než vyjadrovali vlastné postoje. V zásade považujú migráciu za prirodzený jav. Integráciu chápu ako proces, v ktorom všetci musia byť vnímaní rovnako, avšak aj tu možno badať kvalitatívne rozdiely vo vnímaní tejto rovnakosti. Kým jedna z predstaviteľiek verejnej správy hovorí o rovnakosti v zmysle rovnosti príležitostí a vzájomného prispôsobovania sa, iný predstaviteľ verejnej správy hovorí o rovnakosti v zmysle identického zaobchádzania, bez ohľadu na odlišnosť potrieb.

Že je vnímaný úplne rovnako, má rovnaké príležitosti ako bežný občan Slovenskej republiky. Že má možnosť pracovať, bývanie si tu vybaví... Jasné, že ten náš systém je možno iný ako u nich, že

musí sa prispôbiť ten cudzinec, ale tak, aby ani jemu to nebolo, ani nám na ujmu. Lebo tiež nemôžeme teraz my sa zase prispôbovať.

(predstaviiteľka verejnej správy)

(...) ani to nie je dobré, aby sa robili nejaké rozdiely, že sčítame, ty si Vietnamec, Nevietnamec... Ja si myslím, že to je to najlepšie pre tú integráciu. Aby sme potom jeden na druhého nepoukazovali, aby nenastávalo nejaké rozdelenie zase medzi našimi ľuďmi, že vy ste takí.

(predstaviiteľ verejnej správy)

Je však nutné povedať, že v takomto vnímaní rovnakosti cítiť dobrý úmysel nediskriminovať. Zamieňanie rovnosti s rovnakosťou však môže v mnohých prípadoch neúmyselne prispievať k sociálnemu vylúčeniu niektorých skupín, pretože sa neprihliada na ich odlišnú situáciu či štartovaciu pozíciu.

4.2. Hranice integrácie

Plnohodnotné začlenenie cudzincov do života spoločnosti však vo vnímaní štátnych inštitúcií naráža na akýsi sklenený strop. Priestor na artikuláciu či obhajovanie záujmov vlastnej komunity je obmedzený na oblasť kultúrnych prejavov. Prejavy odlišnej identity migrantov sa vnímajú veľmi pozitívne, napríklad rôzne hudobné slávnosti či cudzokrajná kuchyňa. V prípade politickej participácie je však situácia zložitejšia. Podľa predstaviiteľa mestského úradu je politická participácia cudzincov prijateľná, dokonca až žiaduca na lokálnej úrovni v prípade, že cudzinci tvoria významnú časť miestneho obyvateľstva. Ich politická participácia na vyššej než lokálnej úrovni by však mohla predstavovať nebezpečenstvo:

Mestská časť nie je taká nebezpečná, ako je parlament. Lebo tam sa potom každý presadzuje a ukazuje, že odkiaľ je, kdežto v tej mestskej časti, tam sa skôr bojuje o to, aby tu niečo bolo, niečo vyrástlo, niečo bolo v prospech obyvateľov. Tu by som si to na tejto nižšej úrovni vedel [predstaviiť], ale tej vyššej by som sa možno obával.

(predstaviiteľ verejnej správy)

Toto vnímanie súvisí s veľmi rozšírenou predstavou, podľa ktorej priznanie práv akejkoľvek minoritnej skupine automaticky znamená ukrátenie majoritnej skupiny, pričom však toto ukrátenie nemusí byť objektívne. Migranti by podľa respondentov mali mať zabezpečené svoje práva, avšak len potiaľ, pokiaľ to neobmedzuje majoritu. Migranti v tejto mestskej časti teda majú svoje vyčlenené miesto, ktoré pravdepodobne rešpektujú obe strany.

Sú takí, sú tu, sú iní, zasmejeme sa na tom, kopec nejakých zážitkov máte s Vietnamcami... A keď sme sa tak bavili [na trhovisku], a ja som mu tak odpovedal približne ako on [napodobňovaním prízvuku – pozn. aut.], a ľudia okolo sa smiali. Sme sa zabávali na tom. Takže pokiaľ to je v takejto forme, je to pekné. A takto by to malo aj ostať.

(predstaviiteľ verejnej správy)

Zdá sa, že migranti, predovšetkým Vietnamci, majú v tejto lokalite pozíciu, ktorá je pomerne jasne vymedzená: všetci vedia, že tam žijú, žijú si svojím životom, majú svojský prízvuk a ľudia sa s nimi (na nich) radi zasmejú, pretože sú milí.

4.3. Sú trošku iní

Postoje k migrantom a diverzite vo všeobecnosti sú často ovplyvnené verejným diskurzom, ale aj tým, ako sa jednotlivé skupiny podieľajú na živote komunity a nakoľko sú viditeľné vo verejnom priestore. Napriek pomerne vysokému počtu migrantov v lokalite nie sú etnická a lingvistická diverzita vnímané ako niečo obvyklé, „normálne“. Obyvatelia lokality si uvedomujú, že v Bratislave-Novom Meste žije vyšší počet migrantov a sú na nich zvyknutí, ale ich postoj k nim je ešte stále z väčšej miery skôr opatrný a rezervovaný. Táto rezervovanosť do veľkej miery vyplývala z jazykovej bariéry, ktorá medzi nimi jestvuje.

Najmä na sídlisku Dimitrovka viacerí obyvatelia zdôraznili, že napriek tomu, že sa s Vietnamcami stretávajú každý deň, nepoznajú ich a vo všeobecnosti s nimi nenadväzujú hlbšie vzťahy. I keď vnímanie Vietnamcov alebo Číňanov bolo u niektorých obyvateľov pozitívne, i tak bolo možné reflektovať istú podozrievavosť v ich reakciách, najmä v postoji k Vietnamcom.

Viacerí obyvatelia zároveň sami nahlas uvažovali o svojom postoji. Medzi často uvádzané odlišnosti patrila napríklad strava a ázijské reštaurácie: *tá reštaurácia, čo tam je, keď idem okolo, tak mi smrdí. Oni majú taký zvláštny aj prejav tým, že oni varia také svoje jedlá...* I keď neskôr v rozhovore respondentka priznala, že vietnamskú kuchyňu v minulosti nevyskúšala – prvý raz až na jednom mestskom podujatí: *Hovorím, mne sa páčilo, keď boli tie deti Dimitrovky, že tam teda došli, rozložili tie stoly a ponúkali tam zadarmo jedlo. Tak si samozrejme každý dal. A bolo to také fajnové, lebo aj to bolo chutné, veľmi dobré, ozaj, ale hovorím, nešla by som sama do tej reštaurácie.* (obyvatelka, 37 rokov)

Aj v tejto reflexii možno badať isté vyjednávanie o prijatí a akceptovaní „inakosti“. Na jednej strane je stále odmietanie, prisudzovanie rozličných stereotypov vyplývajúcich z verejného diskurzu. Na druhej strane zase uvažovanie o vlastných každodenných skúsenostiach zo stretávania sa s obyvateľmi vietnamského pôvodu: *„A boli tam aj oni, a oni nie sú zlí ľudia, to vôbec, že ich beriem... Ale hovorím, sú iní trošku.“* (obyvatelka, 37 rokov)

Aj keď je Slovensko vďaka prítomnosti národnostných menšín pomerne etnicky rozmanité, obyvatelia doteraz nemali mnoho skúseností s kultúrnou alebo etnickou diverzitou. Voľný pohyb ľudí mimo územia Slovenska nastal až po prevrate režimov v roku 1989, ale v podstate najmä po roku 2004 a vstupe Slovenska do Európskej únie. Táto schopnosť vnímať iné jazyky a ľudí pochádzajúcich z iných kultúr ako normálnu súčasť každodenného života sa iba začína vytvárať. Na jednej strane cudzie jazyky na deklaratórnej rovine akceptujú. Na druhej strane ich však v konkrétnom kontexte považujú za čudné, nepatriace do verejného priestoru.

Takú inú kultúru..., oni sa postavlia pred výtah a sa rozprávajú, ako keby sa hádali... Tá ich reč, že preboha, čo sme na Miletičke? Mne to príde také, že niekedy to človeku vadí. Majú taký ten prejav, že kričia a tak zvláštne rozprávajú... To máte to isté, ako keby sa mi tu Maďari prisťahovali. Tá reč mi nieže vadí, ale je iná, a to tak zarezonuje v ušiach...

(obyvatelka, 37 rokov)

Viacero postojov obyvateľov k migrantom vyplývalo i z neporozumenia – nepochopenia situácie a neschopnosti vzájomne komunikovať. Viacerí obyvatelia nechápali, že vietnamskí migranti neovládajú slovenčinu i po niekoľkých rokoch života v Bratislave.

Napríklad keď stretnem tú susedu, ona sa mi snaží niečo povedať... Tak teda, keď žijem v tejto krajine desať rokov, tak hádam, ja neviem, prečo sa nenaučia tú reč? Ja neviem, či je to také ťažké pre nich, alebo ako. A je veľa takých, čo nevedia vôbec po slovensky. Absolútne nereagujú – človek, keď ich pozdraví, alebo sa ich niečo spýta. Pozerajú na mňa, že čo? Tak to mi príde také čudné, že žijem v krajine, kde moje dieťa rozumie všetkému, a ja nerozumiem... Ako beriem, že sú iní, ako tá reč mi vadí.

(obyvatelka, 37 rokov)

Špecificky k migrantom z Vietnamu zaznievala od obyvateľov častá výčitka ich nedostatočnej znalosti slovenského jazyka. Aj jazykovou bariérou odôvodňovali svoju slabú komunikáciu a nadviazané vzťahy. Obyvatelia si pravdepodobne neuvedomujú, aké náročné je naučiť sa cudzí jazyk v dospelosti, tým viac, ak nie sú dostupné vhodné možnosti vzdelávania (napríklad z hľadiska ceny, lokality alebo času). Táto jazyková bariéra bola reflektovaná aj Vietnamcami. Schopnosť komunikovať im spôsobuje viaceré problémy na úradoch, v komunikácii so školou, ale aj v práci.

Oni cítia tú potrebu ovládať ten jazyk. Je to veľmi ťažké, z odborného hľadiska skutočne, aby sa naučili ten jazyk, potrebovali by minimálne dvakrát za týždeň poctivo chodiť. Ale ...sú to pracovníci, oni pracujú celý deň, majú rodinu, majú malé deti, že to nezvládnu.

(migrant, 40 rokov)

Nikto z obyvateľov, s ktorými sme uskutočnili rozhovory, nemal negatívnu skúsenosť s migrantmi. Niektorí vyzdvihovali, že je Dimitrovka ako sídlisko taká multikultúrna. Najmä z hľadiska výchovy detí, ktoré si zvykajú na rozličné druhy rozmanitosti a stávajú sa tak citlivejšie a tolerantné.

V: A aký myslíte, že to má vplyv, že tu žijú aj Vietnamci, na tú lokálnu komunitu?

R: Podľa mňa je to dobre... Ako hovorím, tú základnú školu, že deti od malička sú vychovávané s tými malými šikmookými, a to je pre tie deti dobre...

(obyvatel, 36 rokov)

Ja by som to skôr tak bral, že je to dobré, že sú. Je to také sprostrenie, a hovorím, neubližujú nám. Pokiaľ nám nikto neubližuje, nechodí do našich práv, tak aj naši ľudia sa k nim tak správajú.

(predstaviteľ verejnej správy)

Presiahnutie vyššie spomínaného pomyselného skleneného stropu integrácie (teda napríklad politická participácia na vyššej než miestnej úrovni, založenie vietnamskej školy) by už zrejme bolo považované za „chodenie do našich práv“.

4.4. Udržiavanie kultúrnej identity vz. asimilácia

Hlavnou kultúrnou inštitúciou v rámci štvrte Bratislavy-Nové Mesto je Stredisko kultúry. Viaceré kultúrne podujatia sa uskutočňujú aj v areáli jazera Kuchajda, na Zimnom štadióne alebo v Športovej hale.

Máme kultúrne stredisko, je tam víťanie občanok, dôchodcovia tam majú svoje pravidelné stretnutia. Na Kuchajde bývajú pravidelne, každé leto na Amfiku, tam premietajú filmy.

(obyvatelka, 30 rokov)

Chodíme do mesta, do divadla... veľké akcie sa robia na Zimnom štadióne alebo v hale športovej. Takže tutej je v rámci tejto trojky, že sa robia dobré aktivity, si to pochvaľujem.

(obyvatelka, 60 rokov)

Mesto sa snaží udržiavať identitu Novomešťanov aj prostredníctvom miestneho časopisu *Hlas Nového Mesta*. Časopis obyvateľov mestskej časti Bratislava-Nové Mesto, v ktorom informuje o rozličných aktivitách mesta a jeho predstaviteľov, o histórii štvrte a kultúrnych podujatiach. Časopis sa však prítomnosti migrantov v lokalite venuje iba minimálne a reprezentácia Vietnamcov ako pomerne veľkej skupiny v rámci štvrte v tomto lokálnom médiu absolútne absentuje. V tejto lokalite teda úplne chýba symbolická reprezentácia rozmanitosti a migrantov vo verejnom priestore, a to aj napriek tomu, že predstavujú takmer 8 % miestnej populácie. Ich prezentácia (napríklad už len vizuálne na fotografiách z mestskej časti) v miestnych médiách by pritom mohla slúžiť ako prejav uznania ich prítomnosti a ich samotných ako členov miestnej komunity.

Prítomnosť migrantov nemožno pozorovať ani v iných sférach verejného priestoru, napríklad cez architektúru, alebo religiózne prejavy na verejnosti (napríklad mešitu, budhistický chrám atď.). Jednou z výnimiek v Bratislave je pravoslávny chrám v Ružinove. Religiózna diverzita tak zostáva najmä v súkromných domovoch jednotlivcov.

V: A v tom chráme v Ružinove sa stretávajú hlavne ľudia z Ruska?

R: Nielen z Ruska. Pravoslávnych je veľa aj všelijakých, aj Ukrajinci, aj z Chorvátska...

(migrantka, 64 rokov)

Pokiaľ ide o účasť migrantov na kultúrnych podujatiach, väčšina obyvateľov si nevedela vybaviť, či sa na ich migranti zúčastňujú. Miestne kultúrne stredisko migrantom – predovšetkým miestnej vietnamskej komunite – občas poskytuje priestory na kultúrne podujatia, avšak tie sú pre verejnosť uzavreté. Predstavielka verejnej správy vyjadrila ľútosť nad tým, že širšia verejnosť nemá možnosť navštíviť tieto akcie, pretože vietnamskú kultúru považovala za veľmi zaujímavú a hodnú prezentácie. Kultúrne stredisko však len poskytuje priestory v reakcii na požiadavky obyvateľov o prenájom na rôzne kultúrne podujatie, ale samo ich iniciatívne nevyhľadáva. V prípade záujmu sú však otvorení akýmkoľvek podujatiám. V súčasnosti napríklad často spolupracujú s komunitami zahraničných Slovákov, s maďarskou či židovskou menšinou. Väčšinou však ide o uzavreté akcie.

Podľa respondentov je nízka účasť migrantov na kultúrnych podujatiach mestskej časti spôsobená aj tým, že väčšina informácií je o podujatiach v slovenčine a neexistuje žiadny cudzojazyčný (aspoň anglický) informačný kanál. Aj webová stránka mesta funguje iba v slovenskom jazyku a jej anglická mutácia je nefunkčná.

Ja neviem, či vôbec o tých akciách vedia v rámci tých kultúrnych stredísk. Čo sa týka Kuchajdy, tak keď idú okolo, ale tým, že je to po slovensky.

(obyvatelka, 30 rokov)

Jedna z respondentiek opísala, že stretáva viacerých migrantov v lete na kultúrnych akciách na Kuchajde. V kontexte svojej výpovede predpokladala, že sa chcú čo najviac prispôbiť a naučiť o „našej“ kultúre.

Áno, na Kuchajde ich stretávam. Ved' oni sú tu už takí udomácnení a majú radi takéto naše veci. A chápu, že potrebujú tu žiť a sa tak prispôbiť tej krajine.

(obyvatel'ka, 60 rokov)

V meste sa neorganizuje mnoho multikultúrnych aktivít, ktoré by súčasne reprezentovali migrantov, ktorí v lokalite žijú. Jednou z mála akcií bolo vystupovanie vietnamského bábkového divadla v roku 2012 na Kuchajde⁸⁷ alebo športové aktivity ako futbalový turnaj proti rasizmu.⁸⁸

V rámci multikultúrnych aktivít jednou z veľmi pozitívne vnímaných bolo podujatie *Deň detí Dimitrovky*. Toto podujatie premostilo rozličné skupiny obyvateľov práve prostredníctvom ich detí. Občerstvenie zabezpečili Vietnamci a mnohí obyvatelia tak prvýkrát okúsili vietnamské jedlo. I respondentka, ktorá sa počas rozhovoru vyjadrila, že by vietnamské jedlo nikdy neochutnala, priznala, že ju prekvapilo, aké bolo dobré.

Viete čo, minule bolo, že Deň detí Dimitrovky... A bolo to na školskom dvore, a tým, že tam mali tí Vietnamci tú reštauráciu, tak tam doniesli na ochutnávku jedlo. Aj ja som si to dala, a bolo to výborné. Najprv som sa tak obávala, ale potom všetci, že je to super, tak som si to dala, a bolo to fakt dobré.

(obyvatel'ka, 37 rokov)

V prostredí Dimitrovky sa kultúrne akcie organizujú aj v reštaurácii v kultúrnom dome Vernost'. Na rozličné podujatia ju využívajú všetci obyvatelia.

Čo tu je vo Vernosti taká reštaurácia, tak si spravili, ako čo mali komunisti KSC taký zjazd, tak oni [Vietnamci] tu prídu, a tu je také pódium... a ich tu bolo dvesto a deti a oslavovali tu. Aj keby to boli Cigáni ako Rómovia, tak tiež tu chodia na tie bašavely... a žiadne problémy tu nie sú.

(obyvatel', 36 rokov)

Stredisko kultúry i reštauráciu vo Vernosti využívajú na svoje oslavy občianske združenia zoskupujúce Vietnamcov na Slovensku – Vietnamská komunita na Slovensku a Únia vietnamských žien. Každý rok organizujú niekoľko pravidelných akcií (napríklad oslava Nového roku *Tet*, oslava dňa detí atď.).

Štátne inštitúcie v Bratislave-Novom Meste do procesov integrácie migrantov ako takých príliš aktívne nezasahujú. Síce im vychádzajú v ústrety napríklad pri organizovaní kultúrnych podujatí, kedy im poskytujú priestory miestneho kultúrneho strediska, ale aktívne spoluprácu či kontakty s nimi nevyhľadávajú (okrem škôl). Podobná situácia je aj na strane migrantov – služby štátnych inštitúcií nevyhľadávajú. V dôsledku toho sa potvrdzujú naše

⁸⁷ Pozri bližšie: Na Kuchajde ožila tisícročná vietnamská tradícia. Dostupné na: <http://banm.sk/na-kuchajde-ozila-tisicrocna-vietnamska-tradicia/>

⁸⁸ Pozri bližšie: Futbalový turnaj proti rasizmu. Dostupné na: <http://banm.sk/pozvanka-na-futbalovy-turnaj-proti-rasizmu/> alebo Žiaci štyroch národností si zmerajú silu. Dostupné na: <http://banm.sk/ziaci-styroch-narodnosti-si-zmeraju-sily/>

skúsenosti z iných samospráv: migranti často nevedia o tom, na čo majú ako obyvatelia konkrétnej samosprávy nárok, a tak sa so svojimi potrebami na samosprávu neobracajú. Samospráva má následne dojem, že migranti nič nepotrebujú, a je teda zbytočné akýmkoľvek spôsobom upravovať politiky na lokálnej úrovni. Koreňom tohto problému je však nízka informovanosť a nedostatok verejne dostupných informácií, ktoré by boli zrozumiteľné všetkým obyvateľom lokality vrátane migrantov.

5. Škola pre všetkých

5.1. Od vietnamčiny k slovenčine

Štátne inštitúcie sa v najväčšej miere podieľajú na procesoch integrácie detí cudzincov, na ktoré majú aj najväčší dosah. V školskom roku 2013/2014 Ústav informácií a prognóz školstva na území okresu Bratislava III evidoval 121 žiakov ZŠ (štátnych, súkromných aj cirkevných) s cudzím štátnym občianstvom (2,58 % z celkového počtu žiakov základných škôl v okrese Bratislava III), z toho 86 z nich tu malo registrovaný trvalý pobyt. V predchádzajúcom školskom roku to bolo 137 detí cudzincov (3,1 % z celkového počtu žiakov v okrese Bratislava III) a 101 z nich s trvalým pobytom na území okresu Bratislava III (ÚIPŠ, 2013). V porovnaní so 49 deťmi na osemnástich základných školách v okrese Bratislava II je to pomerne vysoké číslo. Koncepcné materiály mestskej časti však túto skutočnosť takmer nereflektujú. Podľa správy o činnosti škôl na území MČ Bratislava-Nové Mesto sa oddelenie školstva mestskej časti zameralo priamo na prácu s menšinami, ktoré sú na území mestskej časti najpočetnejšie, teda na vietnamskú a čínsku komunitu. V období rokov 2011/2012 oddelenie školstva dokonca poverilo touto agendou jedného zo svojich zamestnancov.

Väčšina detí migrantov, ktoré prichádzajú na miestne základné školy, predovšetkým deti Vietnamcov, ovládajú vyučovací jazyk už pri zápise. Za najväčší problém považujú školy jazykovú bariéru v prípade, že deti migrantov slovenčinu neovládajú a nastúpia do školy až vo vyššom ročníku. V takýchto prípadoch školy postupujú intuitívne a v rámci svojich obmedzených možností. To znamená, že dieťa na začiatok zaradia do nižšieho ročníka a prvého pol roka alebo rok ho hodnotia len ústne. Neskôr ho zaradia do ročníka príslušného podľa jeho veku. Aj v neskoršom období však prihliadajú pri hodnotení na jazykové znevýhodnenie. Taktiež sa im v čase mimo vyučovania venujú jednotlivé učiteľky/učitelia a doučujú ich slovenčinu. Takýto postup je však mimoriadne náročný a nesystematický a je možný hlavne vďaka tomu, že v jednotlivých triedach majú nízky počet žiakov a môžu sa tak deťom venovať intenzívnejšie. Pomerne úspešné začleňovanie detí migrantov do vzdelávania je tak možné vďaka priaznivým okolnostiam (nízky počet detí v triedach) a mimoriadnej zaangažovanosti pedagogického zboru. Napriek tomu, že školy vedia o možnosti získať finančné prostriedky na doučovanie slovenčiny z obvodného školského úradu, túto možnosť nevyužívajú.

No, my to riešime svojimi silami, lebo existuje na to tiež aj nejaká finančná dotácia, ale toľko je okolo toho byrokracie, že nepristúpili sme, nikdy sme nepožiadali o tú dotáciu, takže skôr to riešime s našimi učiteľkami.

(predstaviiteľka verejnej správy)

Školám sa teda viac oplatí spoliehať sa operatívne na vlastné sily než využívať pomerne neflexibilné nástroje vyšších úrovní štátnej správy. Keďže však školy svoje potreby nekomunikujú vyšším úrovniám, nie je predpoklad, že by sa situácia zmenila a školy by dostali viac podpory od im nadriadených inštitúcií. Začleňovanie detí migrantov tak spočíva nielen na pleciah škôl a ich zaangažovaného personálu, ale tiež na pleciah jednotlivých detí a ich rodín. Vietnamské deti sú vo všeobecnosti hodnotené ako veľmi snaživé a usilovné, čo prirodzene uľahčuje proces ich začleňovania do vzdelávacieho systému.

(...) zatiaľ tieto deti cudzincov sú veľmi také, že sa fakt vedia začleniť a vedia aj to učivo preberať.
(predstaviiteľka verejnej správy)

Pozoruhodné je rámcovanie témy začlenenia („...sa fakt vedia začleniť...“) akoby išlo o proces len na strane dieťaťa. Keby mimoriadna usilovnosť na strane detí chýbala, školy by čelili pomerne veľkým problémom aj napriek svojim snahám. Takúto skúsenosť mala jedna zo škôl napríklad s dieťaťom, ktoré okrem jazykovej bariéry muselo prekonávať aj poruchu učenia. Na tento prípad slovenský vzdelávací systém nie je pripravený, a dieťa sa napokon muselo vrátiť do krajiny pôvodu. Migrantské rodiny tiež znášajú pomerne vysoké náklady na tlmočenie či jazykové doučovanie svojich detí. Podľa vyjadrení respondentov sa dobré vzdelanie vo vietnamskej komunite vníma ako pomerne veľká prestíž a mnoho vietnamských detí odchádza na osemročné gymnáziá. Okrem jazykového vzdelávania investujú tiež do doučovania matematiky. Druhá generácia migrantov z Vietnamu už začína študovať na univerzitách; respondenti poznali niekoľkých absolventov práva či pedagogiky.

... tak to dieťa to musí mať strašne ťažké, sa učiť. Všetci chodia na doučovanie väčšinou, čo viem, aby sa aspoň ako-tak naučili niečo. Ako nemajú to určite ľahké tie decká.
(obyvateľka, 37 rokov)

Dalo by sa očakávať, že opatrenia, ktoré školy prijímajú na vyrovnanie jazykového znevýhodnenia detí cudzincov (napríklad prihliadanie na jazykovú bariéru pri hodnotení), môžu vyvolať negatívne reakcie na strane majoritných detí, ktoré takéto „úľavy“ nedostávajú. Školy však majú dlhodobejšiu skúsenosť so začleňovaním detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a negatívnym reakciám ostatných detí predchádzajú komunikáciou o tom, prečo niektoré deti nemôžu byť hodnotené rovnako ako ostatné. Napriek spomínanej komunikácii sa hodnotenie a úroveň škôl medzi rodičmi riešia.

Viem, že teraz kamarát zobral odtiaľ jedno dieťa, lebo že tí Vietnamci ich brzdia. Lebo trebárs Vietnamci, on je pomalší, oni majú problém ten, že rodičia s nimi doma rozprávajú vietnamsky a on keď odíde do tej školy, nemôže to vedieť ako Slováč, hej? ...a potom keď je tam môj syn a číta síce plynule, ale občas sa pomýli, tak mu dá jednotku. Ale možno keby bol v inej triede, kde ten Vietnamec nie je, si myslím, že by mali väčšie nároky na tie naše deti. Takže toto mám stále takú myšlienku, či som zle neurobila, že som ho do tej školy dala...

(obyvateľka, 37 rokov)

Na druhej strane túto rôznorodosť vnímali niektorí obyvatelia ako veľkú výhodu pre vzdelávací proces.

Ale aj z iných častí tu dávajú, lebo tá škola má takú povesť, ako hovorím, že je to multi, sú tu Vietnamci, a tak. A pre deti je to dobre, že sa stretávajú s ostatnými deťmi. Že potom, keď vyrastú, už nebudú si robiť posmech, že dajakí šikmookí, a tak. Normálna vec.

(obyvateľ, 36 rokov)

Súčasne ani často opakované vnímanie toho, že vietnamské deti sa veľmi ľahko učia slovenčinu, nie je vždy pravdou. Je nutné si uvedomiť, aký ťažký musí byť proces začlenenia sa do nového jazykového prostredia. V rozhovoroch sme sa stretli aj so skúsenosťou žiakov, ktorým učiteľka zakazovala hovoriť po vietnamsky, pretože vietnamičina na pôdu školy nepatrí. Deti sa môžu tak cítiť v škole ako v cudzom prostredí, pričom to, že nemôžu medzi sebou hovoriť materinským jazykom, ten pocit iba umocňuje. Príznačnú reflexiu mala jedna obyvateľka, ktorej syn chodil do miestnej materskej školy, v ktorej boli i deti vietnamskej národnosti. Napriek tomu, že tu nevznikali žiadne konflikty a deti sa spoločne hrali, referoval svojej mame, že učiteľky kričia na vietnamské deti: „lebo oni [Vietnamci] sa medzi sebou rozprávali vietnamsky a učiteľka na nich za to kričala. A potom ona stále iba kričala a on mi hovoril, že maminka, nemám rád pani učiteľku tú a tú, lebo ona stále kričí. A ... na teba kričí? Nie, na Vietnamcov, lebo sa medzi sebou rozprávajú vietnamsky... Lebo ona to nezniesla, aby sa oni rozprávali vietnamsky. Lebo chodia do slovenskej škôlky, tak ona im to vždy hovorila, že budete sa rozprávať po slovensky, vietnamsky sa môžete doma rozprávať...“ (obyvateľka, 37 rokov)

Problematickou sa ukazuje i komunikácia školy s rodičmi. Je to tak najmä kvôli jazykovej bariére, chýbajúcemu vzťahu medzi rodičmi a školou. Na Slovensku je však kultúra aktívneho zapájania rodičov do života školy vo všeobecnosti pomerne slabá. Iniciatíva sa očakáva predovšetkým od rodičov, a v prípade, že rodičia ju aktívne nevyvíjajú, školy to zvyknú označovať za nezájum. Komunikáciu s rodičmi školy väčšinou nadväzujú až vo chvíli, keď nastáva nejaký problém, ktorý treba riešiť, a rodičia sú do školy predvolaní.

...mám pocit, že na rodičovské, keď prídu, tak nerozumejú. ...Tak mi to príde také, že aj tí učitelia sú z toho potom nešťastní, lebo sa nevedia s nimi dohodnúť, alebo im nevedia vysvetliť, keď je nejaký výlet alebo čo. Tak toto je taká tá komunikácia taká ťažká s nimi.

(obyvateľka, 37 rokov)

Zaujímavým fenoménom, ktorý nekriticky prijíma majoritná spoločnosť, je dávanie slovenských mien Vietnamcom. Na základe rozhovorov s respondentmi sme zistili, že je bežné, že Vietnamci a Vietnamky si na Slovensku buď sami zvolia slovenské meno, alebo sú nim pomenovaní inými jednotlivcami z ostatnej spoločnosti. Napríklad deti v škole dostávajú slovenské mená od učiteliek. Takýto príklad sme zachytili i v Bratislave-Novom Meste: „Tak tie učiteľky tým deťom dávajú normálne mená: Zuzka, Anička. Veď učiteľka azda nebude deti volávať, keď sa niekto hlási, že Hui postav sa. Oni majú slovenské mená, a tým pádom ich volajú po slovensky, a oni tu, keď už tu prišli bývať, tak sa ich snažia začleniť do toho systému medzi tých ľudí, aký majú. Ich nezaujímá – učiteľky, že oni sa doma rozprávajú po vietnamsky alebo čo, áno? Ale v škole rozprávajú po slovensky...“ (obyvateľ, 36 rokov)

Túto skúsenosť veľmi dobre „z druhej strany“ reflektuje článok *Vietnamská dilema o identite*.⁸⁹ Jeho autorom je Vietnamec, ktorý v Bratislave vyštudoval žurnalistiku. Ako píše: „Veľmi

⁸⁹ *Vietnamská dilema o identite*. Dostupné na:

http://www.izurnal.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=58

mi vadilo, ako ma volali slovenskí spolužiaci. Kým spolužiaci z Grécka, Stredného a Blízkeho Východu, Afriky a Ameriky ma volali Phuong, pre Slovákov som bol Vo (ešte ma tak volajú dodnes). Nevieť z akého dôvodu, asi podľa vietnamského slovosledu môjho celého mena, kde je Vô na prvom mieste, a tak si mysleli, že je to krstné meno. Alebo možno to bolo tým, že z tých štyroch mien Vô bolo najjednoduchšie na výslovnosť. Zaujímavé bolo ale, že nikto si nedal námahu spýtať sa ma, ako to malo správne byť.“

V tomto ohľade sa teda zdá skutočne dôležité spustenie nízkoprahových jazykových kurzov tak pre deti, ako i pre dospelých. Prekročenie jazykovej bariéry a citlivý prístup k integrácii do nového jazykového prostredia prispievajú k zlepšeniu štartovacích pozícií detí pri vstupe do školy, ale i pre komunikáciu s rodičmi.

5.2. Od slovenčiny k vietnamčine

Kultúrnej diverzite a tolerancii sa zároveň dve spomínané školy venujú aj explicitne v podobe niekoľkých projektov a iniciatív. V roku 2013 napríklad realizovali projekt zameraný na posilňovanie tolerancie medzi deťmi. Okrem toho na školách vyučujú v rámci mimoškolskej činnosti vietnamčinu a čínštinu. Po vzájomnej dohode medzi Mestským úradom Bratislava Nové Mesto, ZŠ Odborárska a predstaviteľmi združenia Vietnamská komunita na Slovensku sa na spomínanej škole zaviedla vietnamčina ako nepovinný predmet (*Správa o činnosti škôl*, 2012).

V rámci tohto kurzu sa zameriavajú aj na vietnamské zvyky a tradície. U detí sa totiž schopnosť hovoriť a písať po vietnamsky vytráca. Tento kurz je určený hlavne pre vietnamské deti, ktoré sa narodili na Slovensku a ovládajú len „kuchynskú“ vietnamčinu, teda takú, ktorú si osvoja v domácnosti, pričom však neovládajú gramatiku.

Moje deti chodia na tú Odborársku školu, ale oni rozprávajú čisto po slovensky. Aj po vietnamsky vedia niečo, slová, ťažké. Rozprávajú po vietnamsky, ale medzi sebou a deťmi oni rozprávajú po slovensky. Preto oni rozumejú lepšie po slovensky ako po vietnamsky.

(migrant, 38 rokov)

Oddelenie školstva sa následne zameralo aj na miestnu čínsku komunitu a v spolupráci so ZŠ Sibírska vytvorilo podmienky na výučbu čínskeho jazyka v mimovyučovacom čase v spolupráci s Konfuciovým inštitútom.⁹⁰ Členovia čínskej komunity boli zároveň pozvaní na oslavy Medzinárodného dňa detí, ktoré sa niesli v duchu hesla „Poznajme sa navzájom“ a konali sa za účasti tak slovenských, ako aj čínskych a vietnamských detí (*Správa o činnosti škôl*, 2012).

Okrem praktickej stránky majú tieto kurzy ďalšiu pridanú hodnotu – na symbolickej úrovni, ktorá je pre integráciu migrantov mimoriadne dôležitá, uznávajú rovnocennú hodnotu odlišných kultúrnych identít a snažia sa ju podporovať a udržiavať. Na Slovensku sme pritom väčšinou skôr svedkami opačného trendu – od migrantov sa očakáva, že sa vzdajú čo najväčšej časti svojej kultúrnej identity a prijmú tú slovenskú, akoby sa nepripúšťala mož-

⁹⁰ <http://www.sibirska.sk/hlavna-stranka/aktualne-informacie/>

nosť viacnásobnej identity. Veľmi pozitívne sa napríklad vníma to, keď migranti prezentujú slovenské folklórne piesne, oblečení v slovenských krojoch. Dalo by sa to možno chápať ako prejav určitej lojality k prijímajúcej krajine.

Kultúrna identita migrantov, predovšetkým vietnamskej komunity, sa vníma esencionalisticky ako niečo, čo im je vlastné, vrodené a mali by sa k tomu hlásiť a prezentovať to. Nie každý migrant však svoju odlišnú kultúrnu identitu prežíva takto a nie všetci ju chcú prejavovať navonok mimo svojej komunity. Miestne školy sa snažia vietnamskú komunitu aktívne zapájať do kultúrnych aktivít, často sa však stretávajú s odmietaním:

Ja som im už minule povedala, že ja už robím pre vás viac ako vy pre seba. Prečo nechcete? Mali sme vlni 120. výročie školy. Tolkó som musela na nich tlačit... Tak urobili jedno číslo, ale to bola strašná robota pre mňa, aby som ich tam vôbec dotiahla.

(predstavitelka verejnej správy)

Takáto snaha je na jednej strane prejavom uznania hodnoty odlišnej kultúry, ktorú respondentka vníma ako hodnú prezentovania, pretože miestna komunita ako taká by z nej mohla benefitovať. Na druhej strane však migrantom akoby vnucuje identitu, ktorú oni prežívajú inak, či neprežívajú vôbec. Je tiež pravdepodobné, že migranti nechcú zdôrazňovať svoju odlišnosť, aj keď vnútri komunity si svoju identitu udržiavajú. Navonok však možno chcú zapadnúť do širšej komunity a neodlišovať sa. Zodpovedanie týchto otázok by však vyžadovalo rozsiahlejší etnografický výskum.

Napriek rozličným prekážkam a bariéram v procese integrácie sme aj z rozprávania obyvateľov vnímali citlivé uvažovanie o tom, čo im takáto zvýšená kultúrna diverzita môže priniesť. Spolužitie s Vietnamcami obyvatelia vnímali pozitívne, najmä vzhľadom na výchovu detí v rozmanitej spoločnosti.

Ako na jednej strane je to fajn, že on má aj kamarátov Vietnamcov. Myslím si, že v ňom vyrastá to, že nebude riešiť, keď uvidí nejakého Vietnamca, alebo černocho, že nebude rasista. Lebo ... občas dôjde, že mamina vieš, ako sa povie po vietnamsky, ja neviem, kocka? Tak mi povedal. Tak občas ho tak chytí...

(obyvatelka, 37 rokov)

A ešte taký paradox, že keď vidíš ako chlapci idú, alebo ja keď vidím, že chlapci majú sopláči, pištole majú a deti sa hrajú a Vietnamci medzi nimi. Toto je také zaujímavé, že už tie deti maličké, tie biele, alebo ako to mám povedať – Slováci, sa hrajú s tými vietnamskými a už ich neberú, že fuj, ty si Vietnamec, odchod. Ale sa hrajú spoločne. Takže to je také sídlisko, kde žijú Vietnamci aj Slováci a každý každého toleruje.

(obyvatel, 36 rokov)

6. Záver

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto je etnicky a kultúrne diverzifikovaná lokalita, v ktorej v súčasnosti pôsobí veľmi aktívna samospráva. Vedenie mesta komunikuje rozličné problémy s obyvateľmi, zapája ich do rozhodovania a vedie dialóg s viacerými občianskymi inicia-

tívami. Súčasne sa stará o rozličné skupiny obyvateľstva: starších ľudí, mladé rodiny a deti. Z tohto hľadiska nás preto prekvapilo, že zatiaľ vôbec neberie na vedomie prítomnosť obyvateľov s migranckým pôvodom. A to napriek tomu že cudzinci tvoria v Bratislave približne 8 % obyvateľov. Toto percento nezahŕňa jednotlivcov, ktorí už na Slovensku získali občianstvo SR. Aj na základe toho možno predpokladať, že sa podiel migrantskej populácie pohybuje okolo desiatich percent. Predovšetkým by teda samospráva mala pravidelne **mapovať situáciu v súvislosti s migráciou a integráciou migrantov**. Ako zdroj dát na zber údajov o cudzincoch/migrantoch môže slúžiť miestna štátna správa, Oddelenie cudzineckej polície, Daňový úrad, Obvodný úrad, Živnostenský úrad, vzdelávacie inštitúcie atď.

Verejné inštitúcie pôsobiace v Novom Meste si neuvedomujú svoju dôležitú úlohu v procese integrácie. Najmä v oblasti vzdelávania je citlivý prístup kľúčový pre prípravu migrantov a ich detí na to, aby sa mohli aktívne zapojiť ako plnohodnotní členovia spoločnosti. Mesto by malo **zriadiť nízkoprahové jazykové kurzy** tak pre deti, ako i pre dospelých. Jazyk je jednou z dôležitých kompetencií, a v súčasnosti významnou bariérou, ktorú sa mnohým nepodarilo prekonať. Slovenčina je pre migrantov a migrantky pomerne náročný jazyk vzhľadom na jej značnú odlišnosť v gramatike, syntaxe a výslovnosti. Počas výskumu sme identifikovali záujem migrantov z Vietnamu učiť sa slovenský jazyk. Aj preto by mala byť prípadná organizácia jazykových kurzov konzultovaná so zástupcami Vietnamcov v Bratislave.

Kontakty medzi migrantmi a obyvateľmi tvoria základný mechanizmus na integráciu (*Príručka o integrácii...*, 2010). Príkladom dobrého podujatia, ktoré prepájalo rôzne skupiny, boli napríklad *Deti Dimitrovky*.⁹¹ Je potrebné posilniť medzikultúrny dialóg prostredníctvom rozličných mechanizmov: diskusné fóra, vzdelávanie o migrantoch a ich kultúrach, podpora interakcie medzi obyvateľmi.

Za dôležité považujeme tiež **začlenenie migrantov do života mestskej časti**. Ich uznanie ako plnohodnotných obyvateľov, ktoré je spojené napríklad s informovaním migrantov o rozličných aktivitách mesta aj v inom než slovenskom jazyku. Dôraz by sa mal klásť na nízkoprahové aktivity, podporu združení migrantov, vytváranie podmienok na ich fungovanie a morálnu podporu. Podstatným je aj symbolické uznanie migrantov ako obyvateľov a ich **reprezentácia v médiách**. V súčasnosti sa iba zopár správ venovalo životu migrantov v lokalite. Práve lokálne médiá môžu prístupnou formou – napríklad cez príbehy samotných migrantov alebo opísanie rozličných výročných zvykov – priblížiť rôzne kultúry a pomôcť tak vzájomnému spoznávaniu sa.

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto by mala zohľadňovať obyvateľov – migrantov pri rozličných projektoch na zlepšenie verejného priestoru a kultúrne aktivity. Spoluprácou s migrantskými skupinami môže prispieť k organizovaniu multikultúrnych podujatí či vytvoreniu centra integrácie v mestskej časti, ktoré by migrantom poskytovalo pomoc a informácie v rozličných jazykoch.⁹²

⁹¹ Podujatie organizované na základnej škole pre všetky deti zo sídliska Dimitrovka.

⁹² Zaujímavou grantovou schémou môže byť napríklad: *Európsky fond pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín*. Pozri bližšie: <http://www.minv.sk/?o-europskom-fonde-pre-integraciu-obcanov-tretich-krajin>; *Nadácia Intenda*. Pozri bližšie: <http://www.intenda.sk/>; dotácie Ministerstva kultúry SR. Pozri bližšie: <http://www.culture.gov.sk/podpora-projektov-dotacie/dotacie/dotacie-2014-2b0.html>

Záver

*Človek nemôže byť súčasťou komunity, keď tí, čo sú pri moci neustále predpokladajú, že ste Iný.*⁹³

Integráciou sa jednotlivec stáva plnohodnotným členom miestnej komunity. Najsúdržnejšie spoločnosti sú tie, kde majú všetci obyvatelia šancu prispieť k spoločnému dobru a rozvoju, majú rovnaké možnosti a je k nim prístupované ako k rovným členom. Práve politiky na lokálnej úrovni môžu poskytnúť podmienky pre vytváranie inkluzívnejšej spoločnosti. Politiky integrácie by mali byť prepojené na špecifický kontext lokality – vzdelávanie, zamestnanie, bývanie, zdravie – to všetko sú veci viazané na priestor mesta, mestskej štvrte, kde ľudia žijú.

Úlohu samospráv v procese integrácie migrantov si uvedomuje aj štát, ktorý lokálnu integráciu stanovuje ako kľúčovú pri integrácii migrantov. Napriek tomu, že sa táto téza odráža vo všetkých národných dokumentoch zaoberajúcich sa zahraničnou migráciou a integráciou migrantov na Slovensku, do súčasnosti nebola implementovaná a zostáva iba v podobe deklarácií. Mestá a obce nie sú k tvorbe lokálnych integračných politík motivované a zároveň neexistuje žiadny zdroj ich finančnej podpory. Na pasivitu na strane miest poukázal aj náš výskum – verejní aktéri na lokálnej úrovni o týchto témach neuvažujú ako o relevantných pre rozvoj mesta. Práve toto bola črta, ktorá spájala všetky tri skúmané lokality (Senec, Prievidza a Bratislava-Nové Mesto) – ich nezujem o migrantov a absentujúci prístup k integrácii tejto skupiny obyvateľstva. Migranti boli pre lokálne politiky neviditeľní a nerozpoznaní.

Súčasný prístup k tejto téme možno preto hodnotiť ako reaktívny. Migrácia sa nepovažuje za tému pre lokálne politiky, pretože migranti nespôsobujú „problém“, ktorý treba riešiť. Je však potrebné uvedomiť si, že tento pasívny prístup môže vyústiť do napätia medzi obyvateľmi, narušiť sociálnu súdržnosť a viesť k následnému vylúčeniu migrantov. Samospráva by preto mala vytvárať podmienky pre ich lepšie zapojenie do života miestnej komunity, aby tak mohli v plnej miere uplatňovať svoje individuálne (i skupinové) práva. V súčasnosti je zatiaľ podiel migrantov na miestnych populáciách malý, a tak sú na lokálnej úrovni relatívne dobre prijímaní. Aj napriek tomu sa však pohybujú len v symbolickom priestore, ktorý im bol vyčlenený v rámci neformálnych každodenných interakcií – sú akceptovaní, ak nevyčnievajú, nerobia „problémy“, vedia po slovensky a nemajú žiadne kolektívne požiadavky. Z nášho výskumu vyplýva, že migranti zatiaľ tento prístup rešpektujú. Avšak kým sa necítia byť súčasťou širšej politickej komunity, nemôžu ani významne prispievať k jej rozvoju (nie len ekonomickému). Napriek rešpektovaniu stanovených „pravidiel“ migranti často nadobúdajú pocit, že majoritná spoločnosť ich úplne neprijíma. A prijatie na oboch stranách je dôležitou podmienkou integrácie.

Sociálna integrácia sa odohráva predovšetkým dole – sú to väzby a vzťahy, ktoré ľudia vytvárajú v každodennosti. V skúmaných mestách nedochádza medzi obyvateľmi a migrantmi k prepojeniam, žijú skôr oddelene vedľa seba, aj keď sa navzájom vnímajú a do istej miery rešpektujú. Neprekračujú však pomyselné hranice – jedni ani druhí. Je to dôsledkom toho, že migranti nie sú vnímaní ako súčasť širšej lokálnej komunity, nie sú považovaní za „na-

⁹³ Otvorený list spisovateľa Jonasa Hassena Khemirihho švédskej ministerke Beatrice Ask. Dostupné na: <http://www.integration.sk/?p=756>

ších“. Na strane migrantov sa toto neprijatie prejavuje napríklad nízkou (resp. žiadnou) občianskou a politickou participáciou.

Samospráva by sa nemala pozeráť na migráciu ako na problém, ale ako na potenciál, ktorý možno rozvinúť v prospech celej lokálnej komunity. Opatrenia, ktoré by mala prijať, nemusia byť vyslovene cieleňé na migrantov, ale skôr na komunitu ako celok, ktorej rovnocennou súčasťou sú migranti aj majorita. Cieľovou skupinou integračných opatrení by tak mala byť aj väčšinová spoločnosť a mestské inštitúcie, ktoré by sa mali naučiť prispôbiť sa novej spoločenskej realite (Hurrle a kol., 2013). Migranti sú jednajúcimi aktérmi, a preto by integrácia mala byť tvorená spoločne s nimi, nie pre nich. Je potrebné dať im hlas, uznať ich miesto v komunite obyvateľov. Rozličné skúsenosti z iných miest hovoria napríklad o zaangažovaní ľudí, ktorí sa už nejakým spôsobom aktivizujú, do tvorby lokálnych politík. Samospráva má už teraz nástroje, ktorými môže vytvárať také podmienky, aby sa migranti cítili v meste ako plnohodnotní občania. Integračná politika by tak mala byť zameraná na všetkých obyvateľov mesta. Zástupcovia samosprávy by mali pristupovať ku svojim obyvateľom oveľa špecifickejšie, zapájať ich do rozhodovania i spravovania lokality a prispievať tak k lokálnemu rozvoju komunity.

Rozdielne rámce a možnosti lokalít ovplyvňujú integračný proces migrantov. Na integráciu vplyva rôzne rozvinutý lokálny trh práce, občianska spoločnosť, historická skúsenosť lokality s diverzitou, sociálna a ekonomická situácia a štruktúra migrantskej populácie. Aj z tohto hľadiska je potrebné, aby boli odporúčania pre integráciu migrantov formulované na mieru každej lokalite, o čo sme sa pokúsili v jednotlivých kapitolách. Je veľmi dôležité, aby prípadná lokálna stratégia integrácie migrantov vychádzala z analýzy súčasnej situácie a dôkladnej analýzy dostupných údajov o migrantoch v meste.

Literatúra

BARGEROVÁ, Z. – GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, E. – GAŽOVIČOVÁ, T. – KADLEČÍKOVÁ, J. 2012: Integrácia migrantov na lokálnej úrovni 2. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

BARGEROVÁ, Z. 2012: Nový zákon o pobyte cudzincov v SR. Dostupné na: <http://migrationonline.cz/cz/e-knihovna/novy-zakon-o-pobyte-cudzincov-v-sr>

BARGEROVÁ, Z. 2011. Úvod do integrácie migrantov. In: Integrácie migrantov na lokálnej úrovni 1. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry, s. 1. – 3.

BOLAFFI, G. – BRACELNTI, R. – BRAHAM, P. – GINDRO, S. 2009: Dictionary of Race, Ethnicity & Culture. London, Sage Publications.

BORKERT, M. – BOSSWICK, W. – HECKMANN, F. – LÜKEN-KLAßEN, D. 2007: Local Integration Policies for Migrants in Europe. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dostupné na: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/31/en/1/ef0631en.pdf>

BOURHIS, R. Y. – MOISE, L. C. – PERREAULT, S. – SENEAL, S. 1997: Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach. In: International Journal of Psychology, roč. 32, č. 6, s. 369 – 386.

BRETTELL, C. B. 2003. Anthropology and Migration. Oxford: Altamira Press.

BROWN, R. 2010: Prejudice: Its social psychology. Druhé vydanie. Oxford: Wiley-Blackwell.

BÚTOROVÁ, Z. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2010: Občianska participácia: trendy, problémy, súvislosti. In: Sociológia, roč. 42, č. 5, s. 447 – 491.

CAGLAR, A. – GLICK SCHILLER, N. (eds.) 2010: Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants. Ithaca: Cornell University Press.

FILADELFIOVÁ, J. – HLINČÍKOVÁ, M. 2010: Diskusia o kultúrnej diverzite a migrácii: trendy a výzvy pre verejnú politiku. In: Sondy do kultúrnej diverzity na Slovensku.

FILADELFIOVÁ, J. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – HLINČÍKOVÁ, M. – SEKULOVÁ, M. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 103 – 147.

FILADELFIOVÁ, J. – SEKULOVÁ, M. (2009). Migrantky medzi nami. Rodinné a rodové aspekty integrácie. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

GAŠPAROVSKÁ, H. 2006: Slovenskí Vietnamci. In: Kultúra ako emócia. Multikultúrna zbierka esejí nielen o „nás“. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku.

GAŽOVIČOVÁ, T. 2011: Vzdelávanie detí cudzincov na Slovensku. Príklady dobre praxe. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry a Nadácia Milana Šimečku.

HAPALOVÁ, M. – GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, E. 2013: O krok bližšie k inklúzii. Bratislava: CVEK, Člověk v tísní Slovensko.

HLINČÍKOVÁ, M. 2013: Inkorporácia migrantov a migrantiek z Vietnamu v Bratislave. (dizertačná práca). Bratislava: Ústav etnológie, SAV.

HURRLE, J. – KUŠNÍRAKOVÁ, T. – TRLIFAJOVÁ, L. 2013: Metropole všech? Na koho zaměřit pražskou koncepci integrace cizinců. Dostupné na: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/metropole-vsech-na-koho-zamerit-prazskou-koncepci-integrace-cizincu>

CHERT, M. – McNEIL, C. 2012: Rethinking Integration. London: Institute for Public Policy Research.

CHUDŽÍKOVÁ, A. 2011: Koncepcia integrácie cudzincov v SR – nejasné ciele, nejasné výsledky. In: Menšinová politika na Slovensku 1/2011, s. 6. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/2011_01_mensinova_politika.pdf

KATERINKOVÁ, M. 2012: Štatistika zahraničného sťahovania v Slovenskej republike v roku 2011. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky.

MIKOVÁ, K. – PAULÍKOVÁ, M. – PAULÍNIOVÁ, Z. 2010: Verejné priestory. Ako tvoriť priestory s príbehom pre ľudí a s ľuďmi. Bratislava: Nadácia Ekopolis.

Integrácia migrantov na lokálnej úrovni 1. Bratislava: CVEK. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/2011_10_integracna_politika_web.pdf

Integrácia migrantov na lokálnej úrovni 2. Bratislava: CVEK. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/integracia_bulletin_2.pdf

Integrácia migrantov na lokálnej úrovni 3. Bratislava: CVEK. Dostupné na: http://www.cvek.sk/uploaded/files/Bulletin_3.pdf

MIPEX. Migration Integration Policy Index. Dostupné na: <http://www.mipex.eu/slovakia>

Príručka o integrácii pre tvorcov politiky a odborníkov. Tretie vydanie. Luxemburg: Európska Únia. 2010.

OECD. (2006). From Immigration to Integration. Local Solutions to a Global Challenge. Organisation for Economic Co-operation and Development. Dostupné na: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2006/green_2006_from_immigration_to_integration.pdf [7.2.2014]

POPPER, M. – BIANCHI, G. – LUKŠÍK, I. – SZEGHY, P. (2006). Potreby migrantov na Slovensku. Bratislava: Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV.

RÁKOCZYOVÁ, M. – POŘÍZKOVÁ, H. 2009: Sociální integrace přistěhovalců – teoretická východiska výzkumu. In: Sociální integrace přistěhovalců v České republice. RÁKOCZYOVÁ, M. – TRBOLA, R. (eds.). Praha: Slon, s. 23 – 34.

RAMALINGAM, V. 2013: Integration: What Works? Institute for Strategic Dialogue.

Rámcová stratégia integrácie cudzincov žijúcich v meste Martin. 2012. Martin: Mesto Martin a Centrum pre výskum etnicity a kultúry. Dostupné na: http://www.martin.sk/update/projekty/ramcova_strategia_integracie_cudzincov.pdf

SAM, D. L. – BERRY, J. W. 2006: The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology. Cambridge: Cambridge University Press.

TOLLAROVÁ, B. 2006: Integrace cizinců v Česku. In: Biograf, roč. 39, s. 23 – 52.

UHEREK, Z. 2003: Společenská integrace migračních skupin – základní pojmy a problémové okruhy. Dostupné na: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957538>

VAŠEČKA, M. 2009: Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu.

VAŠEČKA, M.– KOŠŤÁL, C. 2009: Integrácia migrantov - vieme čo chceme? Politiky integrácie v Slovenskej republike v komparatívnej perspektíve. 1. vydanie. Bratislava: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť.

Mediálne správy

Vietnamská dilema o identite. Dostupné na: http://www.izurnal.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=58

Doba satelitov sa ešte nekončí, mestá sa vyludňujú. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/7067849/doba-satelitov-sa-este-nekonci-mesta-sa-vyludnuju.html#ixzz2qw8uNjiN>

Do baní začali brať Rumunov, medzi Slovákmi nie je záujem. Dostupné na: <http://ekonomika.sme.sk/c/6949735/do-bani-zacali-brat-rumunov-medzi-slovakmi-nie-je-zaujem.html#ixzz2g5nqBYwi>

Dočká sa námestie fontány? Dostupné na: <http://www.prievidza.sk/spravodajstvo/docka-sa-namestie-fontany/>

Prievidzi chýba šesť obyvateľov, má prísť o 650-tisíc eur. Dostupné na: <http://prievidza.sme.sk/c/6262564/prievidzi-chyba-sest-obyvatelov-ma-prist-o-650-tisic-eur.html>

Rozhovor BC Prievidza. Dostupné na: <http://www.pdbasket.com/bc-prievidza/rozhovory>

Nové Mesto otvorilo vynovené centrum seniorov na Sibírskej. Viac na: <http://banm.sk/nove-mesto-otvorilo-vynovene-centrum-seniorov-na-sibirskej/>

Najkrajšia slávnosť v mestskej časti. Viac na: <http://banm.sk/najkrajšia-slavnost-v-mestskej-casti/>

Verejná diskusia: filiálka dnes a zajtra. Viac na: <http://banm.sk/verejna-diskusie-filialka-dnes-a-zajtra/>

Novomešťania povedali ako má vyzeráť ihrisko na Rešetkovej. Viac na: <http://banm.sk/novomestania-povedali-ako-ma-vyzerat-ihrisko-na-resetkovej/>

Na Kuchajde ožila tisícročná vietnamská tradícia. Dostupné na: <http://banm.sk/na-kuchajde-ozila-tisicrocna-vietnamska-tradicia/>

Futbalový turnaj proti rasizmu. Dostupné na: <http://banm.sk/pozvanka-na-futbalovy-turnaj-proti-rasizmu/>

Žiaci štyroch národností si zmerajú silu. Dostupné na: <http://banm.sk/ziaci-styroch-narodnosti-si-zmeraju-sily/>

Dokumenty

Európska úroveň

Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union. Dostupné na: http://cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/survey_integration_3rd_country_nationals/survey_integration_3rd_country_nationals.pdf

Národná úroveň

Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. Dostupné na: http://www.emn.sk/phocadownload/documents/migracna_politika_sr_2020_sk.pdf

Koncepcia integrácie cudzincov v SR. Dostupné na: <http://www.nocka.sk/uploads/4b/19/4b192bd7ac299fbac2b22bb62f138c9f/koncepcia-integracie-cudzincov.pdf>

Integračná politika Slovenskej republiky. (2014). Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Súhrnná správa o plnení opatrení vyplývajúcich z Koncepcie integrácie cudzincov v SR za rok 2011. Dostupné na: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_32933_94541374.pdf

Súhrnná správa o plnení opatrení vyplývajúcich z Koncepcie integrácie cudzincov v SR za rok 2012. Dostupné na: http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/suhrnna_sprava_2012.pdf

Akčný plán migračnej politiky v podmienkach Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny na roky 2012 – 2013. Dostupné na: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_27508_4690205.pdf

Ústav prognóz a informácií školstva (2013). Štatistická ročenka – Základné školy. Dostupné na: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---zakladne-skoly>

Ústav prognóz a informácií školstva (2012). Štatistická ročenka ÚIPŠ, 2012/2013. Dostupné na: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---zakladne-skoly>

Rámcová stratégia integrácie cudzincov žijúcich v meste Martin. Dostupné na: http://www.martin.sk/update/projekty/ramcova_strategia_integracie_cudzincov.pdf

Senec

Mesto Senec (2011). Komunitný plán sociálnych služieb mesta Senec na obdobie rokov 2012-2015. Dostupné na: http://www.senec.sk/downloads/dokumenty/Komunitny_plan_Senec_2012.pdf

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta Senec na roky 2010 – 2018. Dostupné na: <http://www.senec.sk/downloads/dokumenty/phsr.pdf>

Prievidza

Mesto Prievidza (2010). Komunitný plán sociálnych služieb.

Mesto Prievidza (2007). Konceptia práce s deťmi a mládežou v meste Prievidza na roky 2008 – 2014. Dostupné na: <http://www.michaldobias.sk/download/mladez2.pdf> [7.2.2014]

Mesto Prievidza (2011). Konceptia škôl a školských zariadení v zriaďovateľskej pôsobnosti mesta Prievidza na roky 2012 – 2015.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Prievidza na roky 2007 – 2013. Dostupné na: <http://www.prievidza.sk/upload/wsw/files/file/MESTO/Rozvoj%20mesta/program%20hospod.pdf>

Výsledky volieb do Trenčianskeho samosprávneho kraja. Dostupné na: http://www.tsk.sk/zastupitelstvo-trencianskeho-samospravneho-kraja/volby-do-organov-samospravneho-kraja-2013/vysledky-volieb-do-vuc-2013-trencianskeho-samospravneho-kraja.html?page_id=67042

Bratislava-Nové Mesto

Program hospodárskeho a sociálneho vývoja Mestskej časti Bratislava-Nové Mesto na roky 2007 – 2013. Dostupné na: http://www.banm.sk/data/files/332_program-hospodarskeho-a-socialneho-rozvoja-mestskej-casti-bratislava-nove-mesto-na-roky-2007-2013.pdf

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto (2012). Správa o činnosti škôl Bratislava Nové Mesto 2011/2012. Materiál prerokovaný a schválený dňa 25.9.2012 mestským zastupiteľstvom.

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto (2011). Správa o činnosti škôl Bratislava Nové Mesto 2010/2011. Materiál prerokovaný a schválený dňa 20.9.2011 mestským zastupiteľstvom.

Mestská časť Bratislava-Nové Mesto (2013). Konceptčný zámer rozvoja a pedagogicko-organizačné a materiálno-technické zabezpečenie výchovno-vzdelávacieho procesu škôl a školských zariadení v mestskej časti Bratislava-Nové Mesto pre školský rok 2013/2014. Materiál prerokovaný a schválený dňa 16.4.2013 mestským zastupiteľstvom.

Zákony

Zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 346/1990 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávy obcí v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 346/1990 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávy obcí v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) v znení neskorších predpisov.

zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov v znení neskorších predpisov.

Slovník pojmov

Cudzinec – podľa platnej slovenskej legislatívy je ním „každý, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky“.⁹⁴ V publikácii používame pojem cudzinec výhradne ak citujeme niektorý z oficiálnych dokumentov používajúci tento pojem, alebo pokiaľ vychádzame zo štatistických údajov.

Z hľadiska krajín pôvodu hovoríme o cudzincoch, ktorí sú **štátnymi príslušníkmi členských štátov Európskej únie** a o tých, ktorí sú **štátnymi príslušníkmi tretích krajín**.

Štátny príslušník tretej krajiny je každý, kto nie je štátnym občanom Slovenskej republiky ani občanom členského štátu Európskej únie či iného zmluvného štátu Dohody o Európskom hospodárskom priestore alebo Švajčiarskej konfederácie. Je ním aj osoba bez štátnej príslušnosti (*Integračná politika...*, 2014).

Migrant – osoba, ktorá mení dočasne alebo trvalo miesto svojho pobytu z jednej časti krajiny do druhej (vnútroštátna migrácia) alebo z jednej krajiny do inej (medzinárodná migrácia).⁹⁵ K migrantom radíme aj „naturalizovanú“ migrantskú populáciu, teda jednotlivcov, ktorým bolo udelené občianstvo SR, ale narodili sa v inej krajine než na Slovensku. Súčasne do kategórie migrantov v publikácii zahŕňame aj tzv. druhú generáciu migrantov (potomkov, resp. deti migrantov).⁹⁶ Skupina migrantov na Slovensku, o ktorých sa publikácia zmieňuje, zahŕňa niekoľko typologicky odlišných jednotlivcov.

Z hľadiska motívácií rozlišujeme medzi **humanitárnymi migrantmi**, ktorí **žiadajú o medzinárodnú ochranu** (sú žiadateľmi o azyl vo fáze, keď o medzinárodnú ochranu žiadajú; azylantmi, pokiaľ žiadateľovi o azyl, bol priznaný azyl, prípadne osobami s doplnkovou ochranou).

Azyl je typ medzinárodnej ochrany, ktorá je udelená žiadateľovi o azyl.⁹⁷ Žiadateľom o azyl sa chápe osoba, ktorá sa rozhoduje vystáť sa do cudzej krajiny z dôvodu ohrozenia života, mučenia či krutého, ponížujúceho alebo neludského zaobchádzania, ak je vystavená vážnym formám diskriminácie vrátane pozbavenia občianstva, odopretia zdravotnej starostlivosti či vzdelania (Bargerová, 2012).

Doplnková ochrana je spolu s azylom typom medzinárodnej ochrany, ktorý oprávňuje jednotlivca na legálny pobyt na území Slovenskej republiky na jeden rok. Priznáva sa žiadateľovi, ktorému nebol udelený azyl, ale v prípade návratu do krajiny pôvodu existuje vážne ohrozenie bezprávím v krajine či ohrozenie života.⁹⁸

Druhú skupinu predstavujú **migranti prichádzajúci dobrovoľne** za účelom napríklad zamestnania, zlúčenia rodiny s príslušníkom, ktorý už na Slovensku žije a má tu priznaný legálny pobyt.

⁹⁴ Paragraf 2 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 75/2013 Z. z.

⁹⁵ Heslo Migrant pozri bližšie: Bolaffi a kol., 2009: 176.

⁹⁶ Jednotlivci, ktorých v práci označujeme ako migranti, sa identifikujú s rôznymi kategóriami ako podnikatelia, obchodníci, rodičia, sestry, alebo podľa krajiny ich pôvodu, nie nevyhnutne ako migranti, migrantky.

⁹⁷ Paragraf 2 zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹⁸ Paragraf 2 zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Legálny pobyt – povolenie priznávané cudzincovi, ktoré ho oprávňuje zdržiavať sa na území Slovenskej republiky. Na Slovensku môže cudzinec požiadať o jeden z troch typov pobytov:

Prechodný pobyt oprávňuje štátneho príslušníka tretej krajiny na pobyt na dobu, ktorá mu bola udelená v nadväznosti na účel pobytu. Účelom pobytu môže byť napríklad zamestnanie, podnikanie, štúdium, zlúčenie rodiny, šport, umelecká činnosť, lektorská a vedecká činnosť a pod. Po ukončení platnosti povolenia na pobyt musí cudzinec požiadať o obnovenie prechodného pobytu. Po piatich rokoch nepretržitého prechodného pobytu môže cudzinec požiadať o udelenie dlhodobého – trvalého pobytu.⁹⁹

Trvalý pobyt oprávňuje štátneho príslušníka tretej krajiny na pobyt na území Slovenskej republiky v trvaní, ktoré mu bolo policajným útvarem udelené. Môže byť udelený na päť rokov alebo na neobmedzený čas.¹⁰⁰ Trvalý pobyt oprávňuje cudzinca na prístup k sociálnym benefitom, zdravotnému zabezpečeniu či politickej participácii (v prípade komunálnych volieb).

Tolerovaný pobyt je špecifickým typom pobytu, ktorý sa udeľuje výnimočne na kratšie časové obdobie (maximálne 180 dní) rovnako z presne zákonom stanovených dôvodov, za účelom riešenia špecifickej situácie, v ktorej sa cudzinec ocitne počas jeho pobytu na území SR. Dôvodom môže byť prekážka jeho administratívneho vyhostenia (ak mu v krajine pôvodu hrozí nebezpečenstvo), ak jeho vycestovanie nie je možné a jeho zaistenie nie je účelné, ak je maloletým dieťaťom bez sprievodu nájdeným na území Slovenskej republiky a iné.¹⁰¹

Obvyklý pobyt je pojem používaný v štatistike. Znamená miesto, kde osoba bežne trávi denný čas, pričom tento pobyt trvá alebo sa očakáva, že bude trvať, aspoň 12 mesiacov bez ohľadu na dočasnú neprítomnosť z dôvodu rekreácie, prázdnin, návštev, obchodných ciest a podobne (Katerinková, 2012).

Modrá karta sa vydáva štátnym príslušníkom tretích krajín na účely vysokokvalifikovaného zamestnania na tri roky alebo na dobu trvania zamestnania na území Slovenska predĺženú o 90 dní.¹⁰²

Integrácia migrantov – pojem, o ktorom prebiehajú neustále diskusie a má množstvo definícií. V publikácii pod pojmom integrácia rozumieme obojstranný proces, ktorý by mal vyústiť do inkluzívnej rôznorodej spoločnosti rešpektujúcej rovnosť a práva všetkých. Na dosiahnutie takéhoto výsledku musí dôjsť ku zmenám tak na strane prijímajúcej spoločnosti ako aj migrantov. Pre migrantov tento proces znamená proces osvojenia si práv

⁹⁹ Paragraf 20 odsek 1 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 75/2013 Z. z.

¹⁰⁰ Paragraf 41 odsek 1 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 75/2013 Z. z.

¹⁰¹ Pozri bližšie: <http://mic.iom.sk/sk/pobyt/tolerovany-pobyt/188-dovody-na-udelenie-tolerovaneho-pobytu.html>

¹⁰² Paragraf 37 zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 75/2013 Z. z.

a povinností, budovanie personálnych väzieb s členmi spoločnosti, a v neposlednom rade aj formovanie pocitu spolupatričnosti a identifikácie sa so spoločnosťou. Z hľadiska väčšinouj spoločnosti je integrácia procesom inštitucionálneho zabezpečenia, záruka rovných príležitostí v prístupe k všetkým štruktúram spoločnosti či nadobúdanie rešpektu a akceptácie kultúrnych odlišností migrantov (Bosswick – Heckmann, 2006: 11). Proces integrácie sa uskutočňuje na mnohých úrovniach spoločenského života. Tieto dimenzie môžu byť prakticky ovplyvňované všeobecnými nástrojmi integrácie (napríklad vzdelávací systém, prístup k zdravotníckym a sociálnym službám) a špeciálnymi politikami zameranými na migrantov (vytváranie migračných informačných centier, politiky posilňujúce rovnosť a antidiskriminačné opatrenia atď.) (Tollarová, 2006: 27).

Asimilácia – v prípade migrantov sa chápe ako jedna zo stratégií adaptácie na novú kultúru/ spoločnosť. Ide o proces prijímania (a vo výsledku prijatia) kultúry krajiny, v ktorej sa migranti usídľujú, pričom sa vzdávajú svojej kultúrnej identity (Sam – Berry, 2006). Asimiláciu často vyžaduje majoritná spoločnosť ako podmienku na zapojenie do spoločnej politickej alebo sociálnej komunity. Stať sa súčasťou spoločnosti v tom prípade od „nových“ členov vyžaduje, aby upustili od svojich pôvodných identít a prijali kultúrnu a sociálnu identitu spoločnosti, ktorej súčasťou sa chcú stať.

Marginalizácia – proces vyčleňovania určitých skupín alebo jednotlivcov na okraj spoločnosti, ktorý má za následok pokles ich zapájania sa do sociálneho, ekonomického či politického života a vedie k chudobe a sociálnej exklúzii. Členovia týchto skupín nemajú kvôli bariéram a obmedzenému prístupu tie isté príležitosti, štartovaciu čiaru pre život, zapojenie sa do spoločenských štruktúr a životné podmienky ako iní členovia spoločnosti (Bolaffi et al., 2009: 174). K marginalizovaným skupinám patria často príslušníci menších ako napríklad migranti či Rómovia.

Segregácia – na účely nášho výskumu vnímame segregáciu ako cieleňé oddeľovanie ľudí či skupín ľudí, ktoré sú zadefinované na základe určitých sociálnych znakov (napríklad jazyk, náboženstvo, etnická príslušnosť a iné). Cieľom je zamedziť kontaktom medzi takto definovanými skupinami. Segregácia môže nadobúdať viaceré podoby. Fyzická segregácia znamená priestorové oddeľovanie jednotlivých skupín a môže byť manifestovaná v oblasti bývania (priestorovo oddelené časti miest a obcí), vo vzdelávacom systéme (paralelné školstvo, oddelené triedy alebo časti školy pre deti z „odlišných“ skupín), v zdravotníctve, ale aj v mnohých ďalších oblastiach. Nemenej dôležitá je aj symbolická segregácia, ktorá síce nemá podobu fyzického oddelenia, ale skôr odmietania určitých skupín obyvateľstva vo verejnom priestore. Prejavuje sa v symbolickom odmietnutí uznania určitých skupín ako súčasti spoločnej komunity. Segregácia je vždy nanútená majoritnou spoločnosťou. Pod segregáciou nerozumieme to, ak sa určitá skupina rozhodne zachovávať svoju skupinovú identitu tým, že zriaďuje a udržiava vlastné inštitúcie (školy, kultúrne inštitúcie a pod).

Index starnutia predstavuje počet osôb vo veku 65 a viac rokov pripadajúcich na 100 osôb vo veku 0 – 14 rokov.¹⁰³

¹⁰³ Podľa Slovenskej terminologickej databázy. Dostupné na <http://data.juls.savba.sk/std/index%20starnutia>

Zoznam skratiek

EHP – Európsky hospodársky priestor

EÚ – Európska únia

FO – fyzická osoba

IOM – Medzinárodná organizácie pre migráciu

MČ – mestská časť

MOŠ ŠÚ SR – Miestna a obecná štatistika Štatistického úradu SR

MPSVR SR – Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

OECD – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj

OZ – občianske združenie

PHSR – program hospodárskeho a sociálneho rozvoja

PO – právnická osoba

RKC – Regionálne kultúrne centrum

ŠÚ SR – Štatistický úrad SR

ÚHCP PPZ – Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia policajného zboru

ÚIPŠ – Ústav informácií a prognóz školstva

VÚC – vyšší územný celok

Autorky

Miroslava Hlinčíková (1982) pôsobila ako interná doktorandka na Ústave etnológie SAV, kde v roku 2013 získala titul PhD. Vo svojej dizertačnej práci sa zaoberala výskumom integrácie migrantov a migrantiek z Vietnamu v Bratislave. Od roku 2010 pôsobí ako výskumná analytička v Inštitúte pre verejné otázky. Spolupracovala na viacerých výskumných projektoch, pričom sa zaoberá najmä otázkami migrácie, integrácie, diskriminácie a multikulturalizmu. V poslednom čase ju stále viac zaujíma výskum mesta, verejného priestoru a integrácie migrantov na lokálnej úrovni. Od januára 2014 súčasne pôsobí ako výskumníčka na Ústave etnológie SAV. Ak nepracuje, spolupodieľa sa na organizácii otvoreného mestského trhu Trnavský rínek v Trnave, bicykuje, cestuje a ochutnáva dobré jedlo.

Alena Chudžíková (1984) vyštudovala sociálnu psychológiu v Anglicku. Aj vlastná migrantská skúsenosť ju priviedla k téme diplomovej práce, v ktorej sa venovala integrácii migrantov. V súčasnosti pokračuje v doktorandskom štúdiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa zameriava na témy politického diskurzu o menšinách. Okrem toho sa v Centre pre výskum etnicity a kultúry výskumne venuje témam „starých“ aj „nových“ menšín, ich práv, a tiež otázkam stereotypov a predsudkov. Od roku 2011 je zástupkyňou šéfredaktorky kritického štvrťročníka *Menšinová politika* na Slovensku. Pri zdravom rozume ju udržiava jóga a relaxuje pri dobrom víne, ideálne na chorvátskom pobreží.

Elena G. Kriglerová (1980) vyštudovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 2012 je riaditeľkou Centra pre výskum etnicity a kultúry (CVEK). Prácu v treťom sektore začala v roku 2002 ako výskumníčka v Inštitúte pre verejné otázky. V tomto období spolupracovala na mnohých projektoch zameraných na situáciu Rómov na Slovensku. Od roku 2005 pracuje v CVEKu, kde realizuje výskumy zamerané na práva detí z prostredia menšín a ich prístup k vzdelávaniu. Od roku 2010 realizovala viacero výskumných projektov zameraných na situáciu migrantov na Slovensku. Kultúrna integrácia, prístup detí cudzincov k vzdelávaniu a interetnické vzťahy sú témami, ktorými sa zaoberá najčastejšie. Je autorkou a spoluautorkou viacerých publikácií venovaných uvedeným témam. Má štvorročnú dcéru, ktorá sa zaujíma o jednorožce a ich vzťahy s ľuďmi. Keď nepracuje a nehrá sa s dcérou na zvieratá v savane, hľadá útechu v dobrých knihách.

Martina Sekulová (1981) vyštudovala etnológiu na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave, kde získala v roku 2013 titul PhD. V dizertačnej práci sa venovala migrácii slovenských opatrovateliek za prácou do Rakúska. Od roku 2006 pôsobí ako výskumníčka v mimovládnej organizácii Inštitút pre verejné otázky. Okrem migrácie a integrácie sa venuje aj témam zahŕňajúcim rodovú rovnosť a nediskrimináciu. Rada skúma svet, cestuje, obdivuje rastliny a pije dobrý čaj.

MIGRANTI V MESTE prítomní a (ne)viditeľní

© Inštitút pre verejné otázky a Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2014

AUTORSKÝ KOLEKTÍV (v abecednom poradí):

Miroslava Hlinčíková, Alena Chudžíková, Elena Gallová Kriglerová, Martina Sekulová

VYDALI

Inštitút pre verejné otázky
Baštová 5
811 03 Bratislava
www.ivo.sk

Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Klariská 14
811 03 Bratislava
www.cvek.sk

JAZYKOVÁ KOREKTÚRA

Xénia Michalusová

GRAFICKÁ ÚPRAVA

Miloslav Duchoň

TLAČ

Renesans, s. r. o.

ISBN: 978-80-89345-47-2

Prijatie faktu kultúrnej a sociálnej diverzity je prijatie spôsobu myslenia aj o nás samotných, o tom, čo je správne, ako vnímame niečo nové, „cudzie“. Čo to vlastne znamená „integrovať sa“ a je to skutočne na Slovensku také bezproblémové, že sa stačí „chcieť integrovať“ a jednotlivec bude začlenený do širšieho spoločenského celku, kde bude vnímaný ako rovný člen spoločnosti?

Aj môj manžel bol taký, že prišiel a rok nepil a potom všetci začali doňho hustiť, a daj si, hlavne z mojej strany rodiny. Tak si dal, aj nevedel, aj sa pripil, aj opil, a potom mu zase nadávali. Tak nevedel, čo chcete odo mňa? Nepijem, je zle – pijem, je zle. Tak to bolo vidno, že nevedel, čo od nich očakávame.
(obyvateľka, 39 rokov)

ISBN 978-80-89345-47-2

CVEK
centrum pre výskum
etnicity a kultúry

I
INSTITUT PRE
VEREJNÉ OTÁZKY

EIF RF EBF ERF
SOLIDARITA

Projekt je spolufinancovaný Európskou úniou z Európskeho fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v rámci programu Solidarita pri riadení migračných tokov.